

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE RUS BASINININ 300 YILI
VE
RUSYA'DA TÜRKÇE BASIN

126445

YÜKSEK LİSANS TEZİ

126445

Hazırlayan
K. Melih SARIARSLAN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Nurettin GÜZ

Ankara-2003

TEZ YÜKSEK LİSANS ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
KÜTÜPHANE

Gazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Kürşat Melih SARIARSLAN'a ait "Başlangıcından Günümüze Rus Basınının 300 Yılı ve Rusya'da Türkçe Basını" adlı çalışma jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan.....

Üye.....

Üye.....

ÖNSÖZ

Sovyetler Birliği'nin yıkılışının dünya politik sistemini büyük ölçüde değiştirdiği açıktır. Doğu ve Batı bloğundan oluşan iki kutuplu dünyada Batı bloğunu temsil eden Türkiye'nin ilişkileri, Sovyetler Birliği üzerine kurulan Rusya Federasyonu ile yeniden şekillenmeye girmiştir.

Bu açıdan geniş coğrafyaya hükmeden komşu ülke Rusya ve Avrasya coğrafyasına tarihi süreç içerisinde hakim iki devletten biri olan Rusya'yı tanımak ayrı bir önem arz etmektedir. Sovyetler Birliği'nin yıkılışı Türkiye ile ilişkileri yeniden belirlerken iletişim çalışmaları açısından da önemli olmuştur. Rus basını ve tarihini yeniden ele alma imkanı ortaya çıkmıştır.

Bu imkan dünyada meydana gelen sosyal bilimler ve iletişim alanındaki çalışmalarla ilgili olsa da, büyük oranda Komünist rejimin yıkılışı ile ortaya çıkmıştır. Yeni ulaşılan arşiv kaynakları ve rejimin elinde ideoloji ile şekillenen bilimsel araştırmaların yerine daha objektif bakışların konuluşu bize daha sağlıklı sonuçlara ulaştırmada önemli unsurlardandır.

Üç ayrı rejimi yaşayan Rus basını farklı idari sistemlerle geçirdiği ilişkiler açısından da farklı bir çalışma konusudur. Yakın komşumuz bu devlet basını ile ilgili çalışmaların kıtlığına rağmen, yapılan çalışma sadece iletişim tarihi alanında katkı sağlamakla kalmayıp, bölge coğrafyası ve tarihini çalışan araştırmacılar için yardımcı olacaktır.

Bu çalışmamda yardımlarını esirgemeyen Yüksek Lisans tezimde, yetişmemde büyük katkısı olan gazetecilik bölüm başkanı ve tez danışmanım olan Değerli Dekanımız Prof. Dr. Nurettin GÜZ Hocama yardımlarından dolayı kendilerine sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM : RUS BASININ ORTAYA ÇIKIŞI ÇARLIK	
DÖNEMİ RUS BASINI.....	5
1.1 Rus Basınının Ortaya Çıkışı Ve 18. Yüzyılda Basın.....	5
1.1.1 İlk Gazete Vedomosti.....	5
1.1.2 Yayıncı Lomonosov ve Dergi Gazeteciliği	6
1.1.3. 18. Yüzyılda Sansür.....	7
1.2. 19. Yüzyılda Rus Basını.....	8
1.2.1. I.Aleksandır ve Basında Canlılık.....	8
1.2.2. 19.Yüzyıl ilk Çeyreği Gazete Taşraya da Taşınıyor.....	9
1.2.3. Dekabristler ve Basına Sansür.....	10
1.2.4. Gazete ve Dergilerin Sayısı Gittikçe Artmaktadır.....	12
1.2.5. Basında Monarşik ve Liberal eğilimler.....	13
1.2.6. Kapitalizm ve Reform Yıllarının Basını.....	14
1.2.7 Rus Basınında Rus-Türk Savaşı	15
1.2.8 Geçen İki yüz yıl ve Gazetenin Hakimiyeti.....	15
1.3. Yeni Yüzyıl Siyasi Hareketlilik ve Basına Yansımaları.....	16
1.3.1. 1905 ihtilale Doğru.....	17
1.3.2. Meşruti Monarşi 1905 Manifestosu ve Basına Olumlu Etkileri.	20
1.3.3 Çarlık Dönemi Türkçe Çıkan Basın.....	23
İKİNCİ BÖLÜM: 1917 İHTİLALİ İLE BASIN VE KOMÜNİZMLİ YILLAR	
2.1. Çarlık Rejimi'nin Sonu ve Kısa da Olsa Basında Çok Seslilik..	43
2.2. Sürgündeki Rus Basını.....	45
2.3. Ekim İhtilali, Bolşevikler Hakimiyeti Elinde Basın ve Parti	
Basının Doğuşu.....	46

2.4 Basında Totalitarizm Etkileri, Stalinli Yıllar	51
2.5.2 Dünya Savaşı ve Basın.....	52
2.6 Savaş Sonrası Yıllar.....	55
2.7 Televizyon Sovyet Toplumunda.....	60
2.8 Stalin Totalitersinin Sonu Hruşov Dönemi.....	63
2.9. Komünizm Yıllarında Türkçe Basın.....	65
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: PERESTROYKA ve GLASNOST SOVYETLER BİRLİĞİNİN SONU RUSYA FEDERASYONU ve BASIN	
3.1 Perestroyka ve Gorbaçev Reformları.....	66
3.2. Gazeteciler “ALTIN ÇAĞINDA” ve Rusya’da Basın Kanunu.....	70
3.3. Medya Patronları ve Basın Sektöründe Kartelleşme.....	76
3.4. Basın Tekrar Propaganda Aracı “Parlemento ve Başkanlık Seçimleri”	78
3.5. Yeni Başkan Putin ve Basında Yeni Sayfa.....	79
3.6. Bilgi Güvenliği Doktrini.....	81
3.7. Rusya Federasyonu Basını Yeni Hedef ve Trendler.....	83
3.8. Yerel Basın.....	85
3.9. Günümüzde Rusya Basın Kuruluşları - Panorama.....	86
3.9.1. Haber Ajansları	86
3.9.2. Gazete ve Dergiler.....	88
3.9.3 Televizyon.....	90
3.9.4. Radyo.....	90
3.10 Rusya Federasyonu'nda Türkçe Basın.....	91
SONUÇ.....	94
KAYNAKÇA.....	97
EKLER.....	102
ÖZET.....	125
ABSTRACT.....	126

GİRİŞ

Başlangıcından günümüze Rus basınının 300 yılını ve Rusya'da Türkçe basın konusunu çalışmayı planlarken konunun genişliğine rağmen, bu alanda yapılmış bir Türkçe çalışmaya rastalmamam üzücü olmakla beraber konuyu ele almamda etkili olan faktörlerden biri olmuştur. Özellikle uzun yıllara dayanan komşuluk ilişkilerimize rağmen Rusya üzerine yapılmış çalışmaların azlığı son yıllarda artış göstermiştir. Fakat Rus basını üzerine yapılan araştırmalara bakacak olursak bu çalışmalar sadece Sovyet basınına inceleyen yüksek lisans tez çalışmasından ileri gitmemekte bu çalışmanın da Rus kaynaklarından genel olarak mahrum olması göze çarpmaktadır. Konu üzerine çalışmalarda eksiklikle beraber Rus basının 300. yılını doldurduğu bulunduğumuz yıllarda ilişkilerimizdeki ivmeyi de göz önüne alarak çalışma alanı olarak seçmek gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bununla beraber yapılan bu çalışma, Rus basını ile beraber Rusya'daki Türkçe basına da yer vererek Türkiye'yi daha yakından ilgilendiren bir konuya değinme amacı taşımaktadır. Türkçe basın olarak özellikle Rusların hakim oldukları coğrafya üzerinde yaşayan Türklerin basın faaliyetlerine yer verilmiştir. Türklerin basın faaliyetleri kendi basınlarını oluşturma süreçleri 19. yüzyılın ikinci yarısından başlar ve 1905 yılında Çarlık Rusyasında gelişen ihtilal ile ivme kazanır. Sovyetler birliğinin kuruluşu ile ise gerileme dönemine girer. Rusya Federasyonu kurulana kadar geçen süreçte devlet kontrolü ile çıkan Komünist Parti basını hüviyetindeki Türkçe basın Sovyetlerin dağılışına kadar varlık gösterememiştir. Fakat yıkılan Sovyetler Birliği üzerine kurulan Cumhuriyetlerde Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan gibi devletlerin Türkçe yayınlarını oluşturma süreçleri hızlanmıştır. Zamanın ve konunun genişliği göz önüne alınarak bu ülkelerin ve Türkçe konuşan halkların Sovyetlerin dağılmasından sonraki basın faaliyetlerini başka araştırmalara bırakılıp Rusya Federasyonu'nun kuruluşu ile demokratikleşen Rusya'da yaşayan ve Türkçe konuşan cumhuriyetlerin (Tataristan, Başkurdistan) yayınlarına kısaca değinilmiştir.

Araştırma yapılırken Moskova'da bulunan en önemli iki iletişim fakültesinin yayınları ve İletişim tarihi kürsüsü öğretim görevlilerinin çalışmaları araştırmaya rehber edinilmiştir. Ayrıca Moskova'da bulunan gazeteler kütüphanesi de çalışmaya yardımcı kaynaklardan birini teşkil etmiştir. Rus basın tarihi adına yapılan eski rejim dönemini kapsayan çalışmalarda Sovyet rejiminin ideolojik etkileri açıktır. Sovyet rejiminin yıkılışı ile ortaya konulan çalışmalar Rus toplumunu Sovyet dönemi öncesi ve sonrası ile daha objektif anlamaya dönemin basınına değerlendirmede daha sağlıklı fikirlere varmayı sağlamaktadır.

Bu yüzden söz konusu etkiden muaf olarak son yılların iletişim tarihi araştırmalarına yer verilerek araştırma sürdürülmüştür. Son yılların arşivlerinin açılması ve taranması ile konuya daha bilimsel objektiflikle yaklaşılma imkanı bulunmuştur. Konunun genişliğine rağmen Rus basınının geçirdiği önemli etaplar 3 siyasi rejim ve şu andaki geline durum ile beraber değerlendirilmeye ve ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bunun yanında Türkçe basın konusu kaynak yönünden farklılık arz etmektedir. Her ne kadar 20. Yüzyıl itibari ile Rus basın tarihi ile dinamizmi açısından beraber seyir izlerse de konu ile ilgili bilimsel çalışmaların kıtlığı dikkat çekmektedir. Özellikle 20. Yüzyılın başlarında Türkçe çıkan gazeteler Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan ve Kırım gibi şu anda Rusya federasyonu dışında kalan bölgelerde yayın faaliyetini göstermiştir. Türkçe basın ile ilgili ileride yapılacak geniş bir araştırma bu ülkelerin tümünü içine alacak ve arşivlerinde tarama ile gerçekleştirilmesini gerektirmektedir. Bunun başlıca sebebi, gazetelerin bazı sayılarının Moskova'da bulunan gazete arşivleri ile Petersburg şehrinde bulunurken büyük bölümünün ise çıktıkları bölgeler olan Azerbaycan Özbekistan ve Tataristan gibi yerlerde bulunmasıdır. Hepsinin bir araya getirilmesi büyük bir coğrafyayı kapsayan araştırmayı gerekli kılmaktadır. Türkçe basın hakkında yapılan önemli çalışmalar daha çok yabancı yazarlara ait olmuştur. Bunların başında Beningson'un 1964 yılında basılan çalışması gelir. Ayrıca yine diğer bir yabancı yayın "Müslüman Basını 1910 yılı" adlı Oxford yayını derleme eser başlıca kaynaklar arasındadır. Bundan başka Tataristan'ın Kazan şehrinde

yapılan çalışmalar arasında Amirhanov ve Osmanov'un çalışmaları dönemin Türkçe yayınlarına ışık tutarken, Tatar basını ile kısıtlı kalan çalışmalar olarak nitelendirilebilir. Amirhanov'un ihtilale kadar Tatar basını adında bu yıl çıkan kitabı ise en önemli kaynağı teşkil eder. Aslına bakılırsa Türkçe basın denilince temelde Tatar basını ihtilale kadar Rusya'da en başat rol oynayan basın olarak ortaya çıkar. Çalışmanın Sovyetler sonrası Türkçe basın yönü bahsedilen sebeplerden dolayı Rusya Federasyonu ile sınırlandırılmıştır. İletişim alanında yapılan araştırmaların incelenmesi ile döneme ışık tutan kitaplar ve araştırmalar incelenmiştir. Basın ile beraber yakından ilişkili olduğu tarihi ve siyasi süreçte kitap için önemlidir.

Rus Basın Tarihi geçirdiğı süreç itibariyle oldukça büyük çelişkileri bulundurmaktadır. Rus basının kaderi bir çok siyasi ve toplumsal olay ile belirlenmiştir. Bu basının özünü ise, farklı içerik ve temalarda çıkartılan yayınlar ve basılan gazetelerin sayısından ziyade, basının yaşadığı dinamik ve çeşitlilik arzeden süreç ortaya koymuştur. Bu süreçte yayın, yayımcı ve toplum devamlı ve hızlı gelişen farklı ilişkiler içinde bulunmuştur. Basının bu yönü çalışmada iletişim tarihi araştırmaları ile beraber siyasi tarihin de paralel incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Rus basın tarihi, Rusya toplumunun sosyal ve siyasal durumu ile ilişkilidir. Bütün Rus tarihi süresince geçirdiğı zigzакlara rağmen gelişmesini devam ettirmiştir. Son yüzyıl içerisinde basının geçirdiğı evreler şunlardır: a) arlık yılları, b) Demokrat burjuva devlet dönemi, c) Totaliter rejim dönemi, d) Radikal reform dönemi. Bütün bu evreler bilimsel olduğu kadar pratik alanda da dikkat çekmektedir. İşte yaşanan bu evreler basın araştırmacıları kadar geniş Avrasya bölgesini içine alan Rusya devletini tanımak isteyen kişilerde de ilgi uyandırmaktadır.

Çarlık yıllarından sonra dünya tarihine mal olmuş büyük bir ihtilal yaşanmıştır. Ardından gelen Totaliter rejim ve parti basını ile bunları takiben siyasi düzende meydana gelen radikal değişim, 300 yıllık Rus basınının en önemli kırılma noktalarını teşkil eder. Tarih disiplininde olduğu gibi Rus basın

tarihi ile kaynaklarının Sovyet rejimi tarafından ideoloji haline getirildiği görölür. Bu dönem ile ilgili çoğu bilgiler derin bir sis perdesinin arkasında gizemli bir tarih kesiti olarak yaşanmıştır. Rejimin yıkılışından sonra oluşan (Glasnost) demokratik hava ile yeni arşiv belgelerine ulaşılma suretiyle tarih ve basın tarihi çalışmalarını yeniden ele alma imkanı ortaya çıkmıştır.

Rusya Federasyonu'nun kurulduğu ilk yıllarda, basın kısa bir süre özgür günler yaşamış fakat komünist ekonomi düşüncesinin tesiriyle serbest piyasa şartlarına uymakta zorlanmıştır. Kısa süren bu altın yıllar basının ekonomik gerçekleri yaşaması ile son bulmuş ve güçlü holdinglerin vesayeti altına girmekten başka çare görememişlerdir. Kartelleşen ve siyasallaşan sermayenin silahı haline gelen basının hakimiyeti, Rus tarihinde sık görülen egemen yöneticinin iktidara gelişine kadar sürmüştür. Totaliter yönetimler ile baskı ve mutlakiyet idaresine alışan toplumsal doku, bir Çar figürü olarak son devlet başkanını bu yapı içerisinde çıkarmıştır. Sert tutumu ve kararlı politikaları ile Başkan Yeltsin'in halefi olan Vladimir Putin, basına ve bunları elinde bulunduran siyasal sermayeye yaptığı operasyonlar ile dikkati çekmiş ve devrede basın, devlet kontrolüne girmiştir.

Çalışmamızın ilk bölümünü, Rus basınının ortaya çıkışı ve Çarlık dönemi basını oluşturur. Bu dönemde ortaya çıkan be belirli bir süre sonra ivme kazanıp tekrar gerileme dönemine giren Türkçe basına ilk bölümde yer verilmiştir. İkinci bölümde ise, Sovyet yönetiminin kurulmasından sonra kendini gösteren ve parti basını olarak da adlandırılan Sovyet basını anlatılmıştır. Sovyet idaresinin yıkılışından sonra kurulan Rusya Federasyonu sürecinde tekrar evrim geçiren ve yeniden yapılanan Rus basını, günümüzdeki durumunu da işleyerek çalışmanın üçüncü kısmında verilmiştir.

1. RUS BASININ ORTAYA ÇIKIŞI ÇARLIK DÖNEMİ RUS BASINI

1.1 Rus Basınının Ortaya Çıkışı Ve 18. Yüzyılda Basın

Rusya Çarlık ile yönetilen monarşi yapısındaki devlet şekline sahipti. Bu yüzden ki ülkenin gelişimi amaçları ve yöntemleri Çar tarafından belirlenmiş bütün sosyal enstitüler onun izin ve kararları ile şekillenmiştir. Bunların içine tabii ki basın da girmektedir. I. Petro (Deli Petro) basının önemini anlamış ve kendisi tarafından çıkarılan gazetede hem redaktör yazar ve sansürcü olarak karşımıza çıkmıştır.¹

1.1.1 İlk Gazete Vedomosti

Dönemin çarı I. Petro (Deli Petro) Çarlık Rusyasına Avrupaileşmeye yönelik reformları getiren Çar olarak tarihe geçmiştir. Şu anda bile Rus tarihçileri arasında tartışılan reformları içinde Rus basını için önemli bir adım I. Petro döneminde ilk basılı gazetenin yayınlanmış olmasıdır. 1697 ve 1699 yılları arasında Avrupa'da seyahat eden Çar dönüşünde gazete çıkarma fikri ile Rusya'ya dönmüştür. "Vedomosti" (haberler) adı ile anılan gazete Rus basının tarihinin de başlangıcına damgasını vurmuştur. Gazetenin yayını ile ilgili olarak tarihi vesikalarda " Gazete iç ve dış olayların aydınlatılması için basılmaktadır" ifadeleri yer almaktadır.²

I. Petro'nun kuruculuğunu yaptığı gazete Vedomosti Çarın dış politika hareketlerine sık yer verir ve bu meyanda dönemin önemli olayı Kuzey Savaşı gazetede de sık bahsedilen bir haber olmaktadır.

¹ 300 let Rossiyskoy Gazete' , *Materialı Mejdunaradnova kongresa* 2002, Moskva,s 108.

² "Entsiklopediya Jizni Rossiyskoy Jurnalistiki" Cild 1. İzdaniye Sayuza jurnalistov Rossii, 1998, s.5

Hatta 1709 yılında yayınlanan gazetenin 11. sayısında Çar bizzat savaş muhabiri gibi Poltavskiy Muharebesini tasvir etmektedir.³ Ayrıca sık biçimde Petro kendi mektuplarını yayınlamış neşredilecek materyallerin seçilmesinde rol almış, çıkan sayıları redakte etmiştir. Gazetenin tirajı on yirmi ile bir kaç bin arasında gidip gelmiştir. 1728 yılında gazete 'St. Petersburg Haberleri' adını almıştır. Bu dönem itibari ile gazeteyi periyodik olarak çıkan bir Avrupa gazetesi saymak mümkündür. Redaktörlüğünü Miller'in yaptığı bu dönemde gazete iç ve dış haberlerin yanında ticari ilanlar ve piyes haberlerini de yayınlamıştır.

1.1.2 Yayıncı Lomonosov ve Dergi Gazeteciliği

Bu yüzyıl daha bir çok yayın organının çıkışına şahit olmuştur. 1756 yılında Moskova Üniversitesi açılışını hemen müteakip 'Moskovskiye Vedomosti' Moskova Haberleri adı altında gazete yayına başlamış ve gazetenin inisiyatifi üniversitenin kurucusu Lomonosov'a ait olmuştur. 1917 yılına kadar sürecek bu gazetenin yayın içeriği genel itibari ile üniversite çevresini ilgilendirmiştir. Lomonosov tarafından yayınlanan 'Gazetecilerin sorumluluklarının tanımlanması' adlı eser gazetecinin sorumluluğunu ve önemli görevinin neler olduğunu ele alır. Bu yüzyılda ayda bir kere yayınlanan ve tirajı 1200 adetlerini bulan 'Trudalubivaya Pçela' 1759 yılında ilk özel yayın olarak Rus tarihine geçmiştir. Bu derginin kurucusu ünlü edebiyatçı Sumarkov'tur.⁴ Monarşik fikirleri ile tanınan Sumarkov, çarlık rejimini eleştirmemiş, sadece rejimi elinde tutan kişilerin yetkilerini ve görevlerini kötüye kullanmalarına tenkitler getirmiştir. Döneminin ciddi yazarlarının da yer aldığı dergi, her şeye rağmen kurucusu Sumarkov'un patronajlığı altında yayınına devam etmiştir.

Lomonosov, Rus gazeteciliği hakkında bir çok fikrin önderliğini yapmıştır. Bilim adamı kimliği ile Rus yayıncılığının çeşitlenmesinde ve özellikle süreli bilimsel yayınların önünün açılmasında ısrar etmiştir.

³ A.g.e.,s.5.

⁴ A.g.e.,s.11.

Gayretleri sonucu “Komentariye” adlı yayının çıkarılmasını sağlamıştır. Akademisyenlerin çalışma ve incelemelerinin yer aldığı bu yayın, Rusya’da bilimsel çalışmalara öncülük etmiştir.⁵

18. yüzyılda bir çok dergi ve gazete özellikle Moskova Üniversitesi çevresinde çıkmıştır. Bu yayınlar genellikle edebiyat dergileri ve gazeteleri şeklindedir. Bu dönemde çıkarılan gazeteler resmi yayınların karakteristik özelliklerini taşımaktadırlar ve nüsha sayıları da azdır. Böylece dönemin ana özelliği gazeteden ziyade dergi yayıncılığı şeklinde olmuştur. Ayrıca bu yayımlarda birçok yabancı yazı ve edebi eserin tercümelerine yer verilmiştir. Göze çarpan diğer husus ta, gazetecilik faaliyetlerini yürüten kesimin edebiyatçılar arasından çıkmasıdır.

1.1.3. Onsekizinci Yüzyılda Sansür

Kilisenin Batıdakine benzer şekilde yayınlara olan müdahalesi Rusya’da I. Petro’nun reformları ile büyük oranda engellenmiştir. Fakat Rusya’da hiç sansür olmamış demek mümkün değildir. Rusya’daki sansürün kronolojik tarihine bakıldığında, ilk sırada 1793 yılında II. Yekaterina’nın çıkardığı kanun dikkati çeker. Çariçe Avrupalı filozoflar ile sıkı ilişkiler kurarken, aydınlanma faaliyetlerine de önyak olmuştur. Bir taraftan yeni matbaalar kurulurken, diğer yandan çıkardığı kanun uyarınca, basılan eserlerin yerel polis gücünün kontrolüne girmesi öngörülmüştür. Bu çelişkili bir anlayıştır. 1796 yılındaki kararname ile II. Yekaterina sansürün iki devlet ve bir dini şahıs tarafından kurulan sansür kuruluna verilmesini zorunlu kılmıştır. II. Yekaterina tüm özel matbaaları kapattırması ve sansür Petersburg ile Moskova idari birimlerinin kontrolüne devredilmiştir.⁶

Bu dönemde çıkarılan basın yayın kanunları genel itibari ile Çarların izlediği politikaların seyrine göre ortaya konulmuştur. Tahta geçen Çar, bir öncekinin Çarın kanun ve kararnameleri uygulamaya koymuştur. Bu

⁵ ZAPADOVA: “İstoriya Ruskoy Jurnalistiki xviii-xix Vekov”, (Moskva, 1963), s.58.

“Entsiklopediya Jizni Rossiyskoy Jurnalistiki” Cild 1. İzdaniye Sayuza Jurnalistov Rossii, 1998, s 32

⁶ A.g.e.,s.270

mevcut kararname ve düzenlemelerin tersine çok liberal ve ılımlı sansür rejimine bağlamak daha doğrudur. Kabul edilen sansür tüzüğü ile sansürün olması gereken görevleri ve fonksiyonları belirlenmiştir.

Böylece, gazete ve dergilerde artık daha sık makale, köşe yazıları ve eleştiriler gözükmeye başlar. Bu dönemin ilk 10 yılında bir çok süreli yayım ortaya konulmuştur.(St. Petersburg'da 47 Moskova'da 83 ve diğer şehirlerde 3 olmak üzere).¹⁰ Bu dönemin Rus basın hayatı için söylenebilecek bir diğer önemli konu ise yayımlarda branşlaşmanın başlamasıdır. Buna ilaveten idari, ekonomik, bilimsel sorunlara yer veren yayınlar ile müzik, tiyatro, pedagoji ve kadın konularını içeren dergiler örnek gösterilebilir.

1802 yılında Karamzin'in çıkardığı "Vestnik Yevropi" gazetesi basın hayatında önemli yer işgal eder. Dergi 1830 yılına kadar hacimli sayfa sayısı ile yayınına devam etmiştir. Karamzin'in siyasi muhafazakarlığına rağmen, dergide görülebilecek önemli yenilik, dergide sayfalarında "Politika" bölümünün yer almaya başlamasıdır. Napolyon'un Rusya'ya karşı yürüttüğü saldırgan siyaseti esnasında Karamzin başarı ile dış haberler bölümünün yayını gerçekleştirmiştir. Karamzin iç politikada ise Çar Aleksandır ile ters düşmemiş onun icraatlarına ılımlı yaklaşmıştır. Çar çevresine yakın olan Karamzin Çar ile şahsen görüşmelerde bulunmuştur. Yaptığı yayın faaliyetinden haberdar olan Çar tarafından övgü ile karşılanmıştır.

1.2.2. Ondokuzuncu Yüzyıl İlk Çeyreği (Taşraya Taşınan Basın)

Dönemin neşriyatlarına ait söylenebilecek diğer bir konu ise gazetelerin Rusya'da Devlet ve Kiralık gazeteler olarak ikiye ayrılmasıdır. Bu bazı gazetelerin zarar etmesinden dolayı kiraya verilmesi demektir. Bu dönemin ilk yüzyıllarında sadece iki özel gazete bulunmaktadır.

¹⁰ "Entsiklopediya Jizni Rossiyskoy Jurnalistiki" Cild 1. İzdaniye Sayuza jurnalistov Rossii, 1998, s.,24.

St. Petersburg ve Moskova çevreli çıkan gazeteler yanında Kazan şehrinde yine şehrin ismi ile anılan Kazan Üniversitesinde öğretim görevlisi olan Zapolskiy tarafından çıkarılan 'Kazanskiye İzvestiya' (Kazan haberleri) ilk taşra gazetesi olarak ortaya çıkar. Böylece yayıncılık taşraya da taşınmıştır. Gazete eyaletin sanayi ticaret haberleri ve yerel yazarların eserlerine yer vermiştir.¹¹

19. yüzyıl ilk dönemine ait yayınlar arasında önemli örneklerden biri olarak Karamzin tarafından çıkarılan Avrupa Haberleri manasına gelen 'Vestnik Yevropi' verilebilir. Derginin önemli özelliği dergide politikaya ait bir bölümün ayrılması ve gazetenin edebi-politik bir özellik taşımasıdır. Derginin bu özelliği yenilikçi ve perspektifli bir çalışmayı ilk defa ortaya koyar.

Dönemin diğer önemli bir yayın organı olarak 1812 yılındaki 'Sın Otecestva' sayılabilir. Dergi Çarlığın yaptığı savaş haberlerine büyük yer verir. Muharebe haberleri savaş izlenimleri önemli yer tutar. Ayrıca burada ilk defa savaşı resmeden karikatürler yayımlanmaya başlar.

18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başı Avrupa'da feodal monarşik yapının çöküş dönemlerine denk gelir. Tabii ki bu süreçten nasibini Rusya da almıştır. Saray eşrafı da diyebileceğimiz Dvoryanların önde gelenlerinden bir kısmı, Rusya'nın ilerideki gelişimi açısından mevcut olan toprak köleliği ve monarşik yapının değişmesi gerektiğinin farkında idiler. Bu yüzden bütün edebiyat yaşamlarını Rusya'nın yenilenmesi reforme edilmesi temasına adanmışlardır. Bu amaçla bir çok resmi edebiyat dergisinde benzer konulara yer vermişlerdir. Fakat en fazla kendi fikirlerini ifade etme imkanını 'Polarnaya Zvezda'(1823-1825) adlı yıllıkta (Almanak) bulmuşlardır.

1.2.3. Dekabristler ve Basına Sansür

Çar I. Aleksandır'ın ölümünün ardından halefinin geçme süresi uzayınca halk arasında Çar I. Nikolay'ın tahta geçişi konusunda şaibeler

¹¹ "Entsiklopediya Jizni Rossiyskoy Jurnalistiki" Cild 2. İzdaniye Sayuza jurnalistov Rossii, 1998, s.26.

çıkmaya başlar. Bu durumda devlet rejimini devirmek isteyen gizli gruplar yararlanmaya çalışmış ve halkın arasında Çarın haksız, cebri tahtı aldığı konusunda ajitasyona başlamıştır. İlk Rus ihtilalciler diye anılan bu gizli grup temsilcileri köylülerin serflikten (toprak köleliği) kurtulmalarını istemekte ve mutlak imparatorluğun varlığına karşı çıkmaktaydılar.¹² Galeyana gelen halk ile askerlerin bir kısmı Çara biat etmeyerek Çar'a karşı gösteri yapmaya kalkışır. Dekabr (Aralık) ayında gerçekleşen bu isyan girişimi bastırılır. Çar'ın elinde adı geçen rejim aleyhtarı grupların listesine mevcuttur. Önde gelenlerinin Çar çevresinde ve mevcut idari yapıda önemli görevleri elinde tutan kişilerden oluşan bu kesim Çarlık yönetimine baş kaldırmakla kalmamış ekim ihtilaline de örnek teşkil etmişlerdir. I.Nikolay Dekabristler diye anılan mevcut yönetime muhalif kişileri sertçe cezalandırır. 1825 yılındaki Dekabristler adlı muhalif isyan hareketi başarısızlıkla sonuçlanmış bir çokları sürgüne gönderilirken beşi ise 1. Nikolay tarafından asılarak hayatlarına son verilmiştir. Rus edebiyatına ve toplumuna mal olmuş olay bir çok yazar ve edebiyatçının ilgi odağı olmuştur. Dekabristlerin isyanının bastırılmasından sonra Rus basın faaliyetlerinin zor dönemler geçirmeye başladığı yıllar olarak ortaya çıkar. Politik sansür kendini belirgin şekilde hissettirir. Mecmualar, kitaplar, gazeteler şiddetli bir sansüre tabi tutuldular. I. Nikolay Rusya'da tamimiyle polise ve jandarmaya dayanan bir istibdat rejimi kurmuş, en küçük hürriyet fikrini daha doğarken boğacak tedbirleri almıştır.

Basın faaliyetleri ile ilgili ele alınan radikal kanun iki yıl sonra daha ılımlı hale getirilmiştir. Tüm bunlara karşın özellikle matbaa Çar I. Nikolay döneminde ilerleme kaydetmiş, ayrıca büyük şehirlerde kurulan matbaalarla eyalet gazeteleri artmaya başlamıştır. Çar çıkan yayınları bizzat takip etmiş ve günlük gazetelerdeki bilgilerden haberdar olmayı ihmal etmemiştir.

Böylelikle Yüzyılın ilk başında meydana gelen Dekabristlerin ihtilal hareketi dünya tarihi süreci içerisinde mevcut olan feodal yapılara karşı

---

¹² M. V. NEÇKINA: “*Dekabristi*”, (Moskva, İzdatelstvo Nauka, 1992). s.4.

duruşun bir göstergesidir. Ortaya çıkan siyasi durum basını daha sonraki yılları da içine alarak derinden etkilemiştir.

1.2.4. Gazete ve Dergilerin Sayısı Gittikçe Artmaktadır

19. yüzyıl başlarında çıkan diğer yayımlar arasında ansiklopedik bir tarz taşıyan 'Moskovskiy Telegraf' önemli yer tutar. N. Polevoy tarafından çıkarılan dergi gazetecilik örneği açısından en iyi eserlerden sayılabilir. Polevoy diğerlerinin aksine geniş bir kitleye hitap etmeyi hedeflemiştir. Sadece edebi konulara yer vererek dergi çıkarma devrinin de geçtiğini fark eden Polevoy farklı konuları dergisinde yayınlamıştır. Tüm bu basın hayatındaki başarısına rağmen derginin yayınladığı bir eleştiri yazısından dolayı 1834 yılında kapanmaktan kurtulamamıştır.¹³

Yayın hayatına 19. yy. ilk çeyreğinde başlayan diğer önemli bir dergi ise 'Teleskop' adlı dergidir. Bu dergide Rus edebiyatının en büyük eleştirmenlerinden V. Belinskiy yazılar yazmış. Özellikle çıkarılan dergiler hakkında yazdığı eleştiriler Rus basınına gelişimi için yön verici olmuştur.

II .Aleksandr ile ivme kazanan basın faaliyetleri içerisinde önemli icraatlardan biri 1869 yılında yayınlanmaya başlayan "Pravitelstvenniy Vestnik" adlı hükümet resmi yayınıdır. Gazete yayınına ihtilalin gerçekleştiği 1917 yılına kadar devam etmiş burada kapanan gazeteler, durdurulan yayınlar sebepleri ve durumları ile bildirilmiştir.

19. yüzyılda ayrıca taşrada resmi karakter taşıyan 42 farklı eyalette gazeteler çıkmaya başlamıştır. Eyalet (Gubernskiye) haberleri Vedomosti olarak anılan bu gazeteler daha sonraki yıllarda bütün eyaletlerde çıkmaya başlamıştır. Adı geçen gazeteler eyalet valisine bağlı olmuş ve özel memurlar tarafından redakte edilmiştir. Gazeteler resmi ve resmi olmayan kısım olmak üzere iki bölümde çıkmaktaydı. Resmi kısım yerel idarenin

¹³ Boris ivanovic ESIN: a.g.e.,s.22.

kararnamelerini,yeni tayinleri vs. İçerirken, resmi olmayan kısmı tarih coğrafya yazıları çeşitli yazarların eserleri ile alım satım ilanlarını içermekteydi.¹⁴

Bu yüzyılın ikinci yarısı Rus gazeteciliğinin net olarak belirginleştiği zamandır. Otorite sahibi popüler liberal fikre sahip 'Ruskaya Mysl' ve 'Vestnik Evropa' gibi dergiler ile beraber halkçı 'Ruskoye Bagatsva', Monarşi görüşünü destekleyen 'Russkiy Vestnik' adlı dergiler ve aile dergisi 'Niva' basılan önemli neşriyatlardandır.

1.2.5. Basında Monarşik ve Liberal eğilimler

Bu yüzyıldaki gazeteleri, liberal akımı ve monarşik yapıyı destekleyen gazeteler olarak iki ayrı sınıfa sokabiliriz. Liberal gazeteler özellikle Çar II. Aleksandır'ın reformlarına destek verirken, monarşik yapıyı destekleyen gazeteler ise olumsuzlukları yabancı devletlerde, entelijansiyada aramaktadır. Bunların dışında göze çarpan diğer bir gazete "Novoye Vremya"dır. Gazete Marks'ın Kapital adlı eserinin tercümesini yayınlamış bu olay gazetenin fişlenmesine yol açmış. Gazete uzun süre İçişleri Bakanlığı Basın Dairesi'nin gözetiminde kalmış ve nihayetinde kapanma ile yayın hayatı son bulmuştur.

Liberal havanın oluşumunda en büyük pay Çar II. Aleksandr'a aittir. Bir çok siyasi yayın için Devlet sansürünü kaldıran II. Aleksandr basın alanındaki yeni düzenlemeleri içeren kanun yapma çalışmalarını sürdürmüştür. 1865 yılında ortaya çıkan yasa ile yayınların kontrolü içişleri bakanlığına verilirken, ancak üç defa yapılan uyarıdan sonra bakanlığa basın organlarını kapatma müsaadesi verilmiştir. Kanun 1905 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Ayrıca sansür kurallarının çiğnenmesi durumunda mahkemeye konunun intikal edilmesi gibi daha çağdaş bir durumdan bahsedilir. Bazı tarihçiler Rusya'da siyasi basının başlama tarihi olarak 60-lı yılların başını gösterirler. Çünkü özellikle bu dönemde gazetelerde siyasi problemleri içeren makaleler

¹⁴ Varoşilov V. V. , Mihaylova, "İstoriya Jurnalistiki Rossii" , Sn Petersburg,2000,26.

yayınlanmaya başlamıştır. Köylü haklarının verilmesi ve ülkenin geleceği tartışılmaya konulması fikir gruplarının oluşmasına zemin hazırlar. Muhafazakarlar, liberaller görüşlerini süreli yayınların yanında Çar yakınında da görüşlerini belirtir olmuşlardır.

1.2.6. Kapitalizm ve Reform Yıllarının Basını

1861 yılında köylülerin serflikten (toprak köleliği) azade edilmeleri ile Rus hükümeti diğer reformlara geçmiştir. Bunlar hukuk, askeri toprak vesaire konuları kapsarken basın reformu da gündeme gelmiştir.

1865 yılında yürürlüğe giren geçici kararlar ile gazete işine edebiyat kesiminden ziyade tüccarlar dahil olmaya başlamıştır. Bu kişiler gazete kurmak için gerekli kapitale sahip bankacı, esnaflardan oluşmakta idi. Edebiyatçılar da ise böyle bir para bulunmamaktaydı. Durum gazetelerin artışına olumlu etkide bulunmuştur. 1860 yılında 15 gazete ortaya çıkarken bu sayı 1861'de 20, 1865'te 28 ve 1870'te ise 36 sayısını bulmuştur.¹⁵ 1865 muvakkat kanunlarındaki diğer önemli bir vaka resmi izin ile gazete satışının sokak dağıtıcılarına verilmesidir. Kayıtlara göre 1877 yılında 58 gazete dağıtıcısı cezaya çarptırılmıştır. Ancak 1878 yılında sokakta gazete satışları bir düzene konmuş ve ilk olarak basımların dağıtım için dağıtım deposu organize edilmiştir.

Gazete işlerinin 1870-li ve 1880-li yıllarda yükselişine şahit olunur. Sadece merkezde değil bağlı eyaletlerde de özel mülkiyete ait gazetelerin sayısı artmaktadır. Bu duruma yol açan siyasi etmen idarenin feodal-monarşik yapıdan burjuva-monarşisine dönmesindedir¹⁶

Kapitalizmin gelişmesi ve şehirleşmenin artışı beraberinde yeni okuyucu kesimlerini doğurmuştur. Tüccarlar, hizmetçiler, demirciler bu yeni okuyucu kitlelerine örnektirler. Toplumsal hayatın gelişmesi ile ortaya çıkan

¹⁵ V. VARAŞİLOV: a.g.e., (Sn Petersburg, 2000). s. 27.

¹⁶ B. I.ESIN: "İstoriya Russkoy Jurnalistik?", (Moskva, İzdatelstva Vışaya Şkola, 1989) s.196.

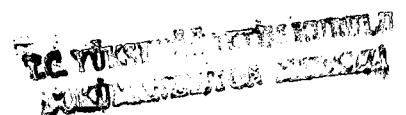
ihtiyaca ayda sadece bir defa çıkan politik güncel dergiler cevap verememektedir. Bu durum özel gazetelerin gündeme çıkmasına sebep olur. Çünkü hükümet gazeteleri okuyucu kitlesinin değişen hacmine ve ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelmiştir. Hükümet özel basın kuruluşları ile ilgili çerçevenin geliştirilmesi yoluna gitmek durumunda kalmış bu şekilde de 1865 yılında "Basın Geçici Kanunları" kayıtlara geçmiştir.

1.2.7 Rus Basınında Rus-Türk Savaşı

Bu yıllarda Rus-Türk Savaşı (1877-1878) gazeteciliğin gelişimi adına önemli bir olay olmuştur. 1870 yılında genel içeriğe sahip gazete sayısı 36 olurken 1877 yılında 51, 1881'de ise 83 adete çıkmıştır. Osmanlı ile yapılan savaşa karşı basında tek bir görüş görülmemektedir. Dönemin Rus başkenti olan St. Petersburg basını savaşın toplumu Rusya'nın gerçek iç problemlerinden uzaklaştırmak yapılması gereken reformlardan alıkoymak amacı taşıdığını (vestnik evropı) ileri sürerken aynı şekilde bir diğer gazetede (Oteçestvenniye zapiski) kökten değişimlerden uzaklaştırmak amacıyla olduğunu savunur. Moskova basını ise başta Ruskiye vedomosti, Russkiy vestnik ve Moskovskoya vedomosti gazeteleri savaşı gerekli görmekte öncelikli işlerden saymaktadır. Russkiy Vestnik'in yayıncılarından Katkov Özellikle Balkan halklarının özgürlüğü kavuşmaları için Çarın önemli bir rolü olduğu görüşündedir.¹⁷ Fikir ayrılıkları içerisinde bir Türk gazetesi de yer alır. İlk Türk gazetesi olan Azerbaycanlı Hasan Zerdabi'nin yayınlanan yazısı ile, "Ekinci" gazetesi 1877 Osmanlı-Rus savaşında Türk yanlısı tutumu nedeniyle hükümet tarafında kapatılmıştır.¹⁸

¹⁷ N. V. BALOTİNA: "Moskovskaya Pechat v Period Russko-Turetskoy Vayrı", Avtoref, (Moskva, 1999).s.17-18.

¹⁸ DEVLET, Nadir, (1985). *Rusya Türklerinin Millî Mücadele Tarihi (1905-1917)*, Ankara. http://www.ankara.edu.tr/faculties/letters/turklehceleri/arastirma_inceleme/MelekErdem_TurkmenDedeKorkut.htm 25,02,2003.

1.2.8 Geçen İki yüz yıl ve Gazetenin Hakimiyeti

Geçen iki yüz yılın sonunda basın hayatında başat rolü gazete basımı almaktadır. Siyasi toplumsal içerikli 125 kadar gazete yayınlanmış bunların dışında tiyatro, tıp ve kilise yayınları basın hayatında yer almıştır. İşlevsellik ve verilen haber hacmi açısından gazeteler dergilerden fazla olsa da, öncesinde olduğu gibi bir çok teorik sorunların çözümü üstünlükle dergilerde gerçekleşmiştir. Resmi verilere göre 1894 yılında Rusya'da 785 süreli yayın çıkmaktadır. Bunların yarıya yakını Petersburg ve Moskova şehirlerinde basılırken diğerleri taşrada basılmıştır. Bu gazete ve dergilerin bir çoğu Rusça yayınlanırken, 79'u Litvanya dilinde, 64'ü Lehçe, 41'i almanca, 11'i Estonca, 5'i Gürcü dilinde, 5 tane Ermenice, 8'i Fransızca ve 3 tane de İbrani'ce olmak üzere farklı dillerde çıkarılmıştır.¹⁹

Gazete ve dergi dünyası 20. yüzyıl başında ülkede kapitalizm etkisinin arttığı şartlarda gelişmiştir. 19. yüzyıl dergilerin hüküm sürdüğü dönem olurken, 20. yüzyıl ise televizyonun yaygınlaşmasına kadar gazetenin üstünlüğünde geçen yıllar olmuştur. Bu yüzyılın ilk on yılları gazete ve dergilerin büyük kısmı özel mülkiyete ait (%74) durumdaydı.²⁰ Bunun yanında hükümet yüzde 9.5 gibi bir rakama hakim idi. Hükümet gene de kendi kitle iletişim araçlarını Telgraf Ajansları sayesinde genişletmiş, resmi politik durumu özel gazeteler yoluyla duyurmuştur.

1.3. Yeni Yüzyıl Siyasi Hareketlilik ve Basına Yansımaları

Yirminci yüzyıla doğru girilirken monarşik yapıdaki devletlerde çatırdama alametleri gözükmeye başlar. Ayrıca dünyada oluşan fikri cereyanlardan etkilenmeye başlayan gruplar muhalif hareketlerin önderliğini yapar olmuşlardır. Rusya değişim rüzgarlarını yaşayan devletlerin başında gelir. Bunu daha sonraları 20. yüzyıla rengini veren Bolşevik ihtilaline beşiklik ederek göstermiştir.

¹⁹ *Knijnoye Obezreniye*", (1895, No1)'den naklen VARAŞİLOV: a.g.e., s.28.

²⁰ A.A. GRABELNİKOV: "*Russkaya Jurnalistika na rubeje Tısyäçetiy*", Rıp Holding. (Moskva, 2000).s. 5.

19. Yüzyıl basın açısından geniş yelpazeli basın örgütlenmesini sağlarken basın hürriyeti konusundaki meseleyi hala çözememiştir. Meydana çıkan partiler (Sosyal Demokrat, Sosyalist-Devrimci, Meşrutiyetçi demokratlar hatta Monarşistler) kendi kanuni yayınlarına sahip değillerdi. İlk parti yayınları ülke dışında hayata geçmiştir. Esser Partisi 1900 yılında “Revalutsionnaya

Rossiya”(Devrim Rusyası), Sosyal-Demokratlar Aralık 1900 yılında “İskra”, ileride Liberal görüşlü Kadet partisini kuracak olanlar ise “Osvabojdeniye” dergisi altında toplanmıştır. Anarşist görüştekiler ise 1903 yılında “Zemlya ı Volya”(Toprak ve İrade) adlı dergiye yayınlamıştır. Rus yaşamının temel toplumsal siyasi meseleleri olan işçi ve köylülerin durumu hala çözümsüzdür. Anayasa ve dolayısıyla özgürlükte bulunmaktadır. Yeni girilen yüzyıl ile Rus basını için yaklaşan 200. yıl, gazeteciler çevresinde yeni değişim beklentilerini yanında getirmiştir. Fakat 1905 yılı ihtilaline kadar ciddi değişimlerin gerçekleşmesi mümkün olmamıştır.

1.3.1. 1905 ihtilale Doğru

Basın organlarının büyük kısmı 1890'lı yıllar ve 1900'lerin başlarında dış ve iç politikada devletin icraatlarını destekler yayın faaliyeti içindedir. Bu gazeteler içine genelde resmi yayınları dahil etmek mümkün olacaktır. Adı geçen gazeteler “Eyalet Gazeteleri” (Gubernskih Vedomostey) ve ilk sırada da “Pravitelstvenny Vestnik”(Hükümet Gazetesi) gelmektedir.

Bu yıllarda gazete basım işlerine sermaye kesiminin ilgisini görmek mümkündür. Büyük gazete işletmeleri kurulmuştur. Bunlar arasında “Russkoye Slova” adında çıkan ve Sitina adlı Basım Birliğine dahil olan gazeteyi örnek verebiliriz. Genel itibari ile sermayenin çıkarlarını gözetken bu tip gazeteler arasında dikkat çekenlerden bir diğeri “Birjeviye Novosti”(Borsa Haberleri) gazetesidir. Fakat toplumda meydana gelen siyasi sosyal sürecin parçası olmaktan uzak kalan gazeteler basın dünyasında gelişme gösterememişlerdir.

Geri kalmışlık ve ekonomi politikalarına ılımlı Liberaller değinmişlerdir. Fakat sistemin reforme edilmesine dair düşüncelerini monarşik yapı içerisinde ortaya koymamışlardır. Ekonominin seyrine ve kötü gidişe demler vurulmuş, buna rağmen gazetelerde ne yerel yönetim ne imparatorluk yönetimi adına eleştiri yazıları yayınlanmamıştır. İlimli liberal muhalefet basının geniş kısmının yayın politikası haline gelmiştir. “Russkiye Vedomosti”, “Russkaya Misl”, “Rossiya” liberal gazetecilik tonlarını koruyan diğer gazeteler olmakla çıkış yolunu meşrutiyet ilanında, kanuni yollarla yapmada görmüşlerdir.

İlimli liberallerin dışında radikal liberal basın arasında gittikçe bazı Marksist fikirlerin popüler olduğu belirmektedir.”Novoye Slovo”, “Jizn”, “Mir Bojiy” gibi burjuva liberal basını Marksizmcı liberal teorilerle birleştirme gayretine girmişlerdir. Aynı Marksist öğretileri ele alarak toplumun burjuva liberalizmi doğrultusunda reforme edilmesine çalışmışlardır. Böylece ortaya legal Marksizm çıkmıştır.

1897 yılında bu akımın dergisi olan “Jizn” yayın hayatına girmiştir. Dergide en etkili kişi olan Maksim Gorkiy adlı ünlü yazar Anton Çehov gibi yazarları da yayın faaliyetlerine çekmeyi başarmıştır. Dergi 1901 yılında hükümet tarafından kapatılmıştır. Bu dergiden başka aynı şekilde hükümet tarafında kapanan diğer dergi “Naçalo”(Başlangıç) tır. Naçalo da Marksist teorinin etkin yayıcılarından olmuş sık sık sansüre maruz kalmıştır. Basına uygulanan totaliter kontrol tabii ki illegal basının şekillenmesine zemin hazırlamıştır. Faaliyetlerine izin verilmeyen partiler ve siyasi gruplar yayıncılık faaliyetlerini illegal olarak devam ettirmişlerdir.

1885-1896 yıllarında Vlademir Ulyanov (Lenin) illegal İşçi Broşürlerinin yayını ile uğraşmış, Rusya siyasi gazetesinin yayın faaliyetlerini hazırlamıştır. Dağınık kadroların bir merkez etrafında birleştirilmesi, birbirleriyle ilişkilerinin sağlanması ve eğitilmesi için Lenin, Rusya çapında bir gazete kurma fikrini hep taşımaktadır. Fakat 3 yıllık sürgün hayatı onu bu çalışmaları hayata geçirmeden alıkoymuştur. Sürgündeki döneminde Lenin iki önemli yayının

planlarını kurmuştur. Bunlar Marksist görüşlü teorik içerikli “Zarya” dergisi ve “İskra” adlı siyasi gazetedir .

Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi’nin kongresi ile karar aldığı yayınların tümü durdurulmuş matbaalarına el konulmuştur. Değişik adlarla ve yerlerde gazete çıkarma faaliyetleri devamlı surette hüsrana uğramıştır. Sürgünden dönen Lenin ve dava arkadaşı Yuliy Martov, ülke dışına çıkarak Plehanov ile buluşmuşlardır.

Devrim hareketinin merkezini teşkil eden partinin ortaya çıkışında en önemli nokta, Aralık 1900 yılında “İskra” adlı gazetenin yayın hayatına girmesidir. Leipzig’te çıkan gazete önce Münhen’e taşınmış oradan da Londra ve Cenevre’ye taşınmıştır. Gazetenin yayın kurulu arasına Plehanov, Martov, Potresoc, Zasuliç ve Ulyanov (Lenin)²¹ girmiştir. Gazetenin redaktörlüğünü hepsi beraber üstlenirken bir süre sonra baş redaktörlük tamamen Lenin’in eline geçmiştir. İskra tüm Rusya’yı içine alan ilk siyasi gazete olmuştur. Gazete dağınık olan Sosyal Demokrat komite ve grupların organizasyonunda ve şekillenmesinde etkili rol oynamıştır.²² Gazetede Lenin’in 50’den fazla, plehanov’un 40’tan fazla olmak üzere makalesi yayınlanmıştır.

Her ne kadar gazetenin çıkarılmasında aynı düşüncedeki insanlar öncülük etse de zamanla gazete içinde görüş farklılıkları ortaya çıkmaya başlar. Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi’nin 1903’te ikinci kongresinde, demokratik merkezîyetçilik ve devrimci-demokratik diktatörlük konularında ortaya çıkan görüş ayrılığı sonrasında, Merkez komite ve İskra yazı kurulunda çoğunluğu sağlayan Lenin ve yandaşları Bolşevikler (çoğunluk), muhalifleri olan Menşevikler(azınlık) arasında sorun çıkar. Kopma noktası ise Plehanov’un, yavaş yavaş gazetenin yazı kurulundan el çektilen baştaki kurucuların tekrar yer almalarında direktmesi ile başlar. Böylece gazete

²¹ Lenin rumuzunu Vlademir Ulyanov 1901 yılından itibaren gazetede çıkan rumuzlu yazısı ile kullanmaya başlamıştır.

²² Rafail OVSEPYAN: “*V Labirentah İstorii Oteçestvennoy Jurnalistiki*” İzdatelstva Rıp Holding. (Moskva, 2000). s.12.

azınlıkta olan (Menşevik) 'lerin kontrolünde yayın hayatına devam eder. Sonradan Lenin ile fikir ayrılığına düşen Yuliya Martov gazetesinin redaktörü olur. İskra 1905 yılına kadar Menşeviklerin merkez yayın organı olarak basın hayatına devam etmiştir.

Lenin öncülüğündeki Bolşevikler yayın organlarından mahrum kalmalarına rağmen bir yıl içerisinde kendi neşriyatlarına kavuşmuşlardır. Üçüncü Parti Kurultayı'nın kararıyla kurulmuş, RSDİP'nin Merkez Organı, yasa dışı Bolşevik haftalık gazete *Proletary* dir. 1905 Mayısından Kasımına kadar, Lenin'in yayıncılığı altında, Cenevre'de yayınlanmıştır. 26 sayı çıkmıştır (25. ve 26. sayılar, Lenin Rusya'ya döndükten sonra, V.V. Vorovski'nin yayıncılığı altında çıkmıştır). Yazı kurulunun sürekli üyeleri arasında A.V. Lunaçarski ile M.S. Olminski de vardır.²³

1.3.2. Meşruti Monarşi 1905 Manifestosu ve Basına Olumlu Etkileri

II. Nikolay dış politikada hayatının en büyük hatalarından birini gerçekleştirmiştir. Uzakdoğu'da bulunan rakip ülke Japonya ile savaşa giren Rus İmparatorluğu ağır kayıplar vererek mağlubiyete uğramış ve savaşın sonucu da ağır olmuştur. Memnuyetsiz halk kesimi İmparatorluğun zayıflığını anlamış galeyana gelmektedir. Ayaklanmış halkın Ocak ayında kanlı şekilde bastırılması daha da büyük bir hatayı göstermektedir. Birleşen liberaller ve sendikalar diğer kanuni ve yer altı partilerle işbirliği yaparak mevcut yönetimi felç eden grevlere başlamışlardır. Çıkış yolunun olmadığının farkına varan Çar artık tavizler vermek durumunda kalmıştır. Siyasi havanın etkisi ile Çar demokratikleşme yolunu açan bir takım ödünler vermek zorunda kalmıştır. 17 Ekim 1905 yılında Manifesto ilan edilmiş, artık ülke meşruti Monarşi yönetimine geçmiştir.²⁴ Manifesto vicdan ve söz özgürlüğünü içermektedir. Geniş hürriyetleri beraberinde getirmiştir.

²³ Rafail OVSEPYAN: a.g.e.,s.13.

²⁴ S. JUKOVSKIY: "Rossiya V İstorii Miravoy Tsivilizatsii IX-XX vekı", (Moskva, Şkolnaya Pressa, 2000). s. 239.

1905 yılında gerçekleşen ihtilal doğal olarak halkın ilgisini siyasi konulara çekmeye başlamıştır. Manifesto ile de yeni reform basın sistemini de değişime sokmuştur. Böylece gazetelerde o zaman kadar pek rastlanmayan siyasi polemiklere izin verilmiştir.

Ortaya çıkan özgür hava ile politik partiler boy göstermeye başlamıştır. İhtilalin hemen ertesinde 27 Ekim tarihinde Bolşeviklerin ilk kanuni gazetesi olan “Novaya Jızın”(Yeni Hayat) yayına girmiştir. Gazetenin sayfalarında Lenin’in Parti görüşleri, parti organizasyonunun nasıl olması gerektiğini anlatır yazılar çıkmıştır. Adı verilen gazetenin ardından Bolşevikler ihtilal yıllarında 197 adet ayrı gazete, dergi, ve broşür neşriyatı yapmışlardır.²⁵ İhtilal öncesi fikir ayrılığının net hissedildiği Bolşevikler ile Menşeviklerin “Novaya Jızın” gazetesi ile Menşeviklerin “Naçalo” gazeteleri ilk yayınlarında benzerlik gösterirler.

Menşeviklerin önde gelenlerinden Plehanov Menşevikler ile Bolşeviklerin kavgayı bırakıp ortak düşmana karşı güçlerini yönlendirmeleri çağrısında bulunmuştur. Lenin ile bir arada yazıları yayınlanan Menşeviklerin yakınlaşmaları başlayan Birinci Dünya Savaşı ile nihayet bulur.

Yeraltı basını olarak faaliyet gösteren Sosyal-Demokrat, Eser gazeteleri de açıktan yayın hayatına devam etmişlerdir. Sosyalist halkçıların, emekçilerin, sanayicilerin ve kadetlerin gazete ve dergileri tekrar basılmaya başlanmıştır. Bunlar arasında “manifesto gazetesi”, Çağrı gazeteleri”, Tartışma gazeteleri” gibi yeni tip yayımlar da yeni tarzlar olarak göze çarpar. Parti ve profsoyuz, satirik ve gençlik gazeteleri sayesinde süreli yayımların sayısı 1900 yılı ile 1906 yılları arası 1002 adetten 1797 adete çıkmıştır.²⁶ Fakat Çar ve hükümeti toplumsal başkaldırıların etkisini yitirmeye başladığı 1906 yılında tekrar basını baskı altına alan düzenlemelere gitmişlerdir.

1909-1913 yılları arası medeni bir şekilde çok sesliğin ve Rus basınının geliştiği dönem olarak algılanabilir. Ülkede anayasa mevcuttur ve

²⁵ Rafail OVSEPYAN: a.g.e., s.19.

²⁶ V. VARAŞİLOV: a.g.e., s. 32.

uygulamadadır. Ülke parlamento ile yöneltilmekte, sansür uygulamaları kanun ile kısıtlanmaktadır. Hükümete muhalif partiler gazete çıkarabilmektedir. Mesela “Zvezda”, “Nevskaya Zvezda” “Pravda” gibi gazeteler Bolşevik fraksiyonlu partinin yayımları arasına girerken, sağ görüşlü Kadet Partisi tarafından “Reç” gazetesini, Sosyalist Halkçılar “Russkoye Bogatsva” vesaire gazeteleri çıkarmışlardır. 1913 yılında Rusya basın sistemi 3 bin adetten fazla yayının varlığını ortaya koymaktadır.²⁷

Birinci Dünya Savaşı ile beraber kanuni Bolşevik yayınları kapatılmıştır. Ülke dışında yayınlanan “Sosyal Demokrat” adlı gazete tekrar ihtilalci Marksistlerin idari yayın organı haline gelmiştir. Bolşevikler emekçiler için savaşın müthiş fakirlik olacağını ortaya koymuş bunu da devlet Duma’sında bildirmişlerdir. Bununla kalmayan Bolşevikler Savaşın Hükümet için Mağlubiyet getirmesi sloganını da ileri sürmüşlerdir. Savaş süreci içerisinde alınan yenilgiler ve moral bozukluğu ile mağlubiyet fikri asker arasına daha geniş nüfuz etmektedir. Gazetelerin yerini sayfa ve broşürler, sözlü propagandalar almakta, İmparatorluk savaşının iç savaşa dönüşmesi fikri yaygınlaşmaktadır.

Menşevik ve Eser partisi yanlıları milliyetçi tavır takınırken burjuva basını ve liderleri ile aynı saftaki pozisyonlarını almışlardır. Bunlar tarafından halkın düşman karşısında birlik olması gerektiği ülkenin savunması için yapılması gerekenin zafere kadar mücadele olduğu şeklinde propagandalar yapılmaktadır. Rus entelijansiyasının büyük kesimi de aynı şekilde yurtsever tavır takınmışlardır.

Savaş çıkana kadar basın olağan yayını sürdürmüştür. I. Dünya savaşının çıkışı ile beraber savaş sansürü gündeme alınmıştır. Yayınlara kısıtlamalar getirilmiştir. Hükümet tarafından tüm cephe ve cephe gerisi eyaletlere sansür getirilmiştir. Hükümet tarafından ve askeri idarenin kararı ile askeriye içerisinde Monarşik yapıda gazetelerin yayınlanmasına ve

²⁷ Boris YESİN, ve Ivan KUZNETSOV: *Trista Let Oteçestvennıy jurnalistiki (1702-2002)*. izdaelstva Moskovskova Universiteta, 2002.. s. 66.

dağıtımına destek verilmiştir. Bunların arasında “İlya Muromets” ve “Albom Geroyev Voynı” gazeteleri sayılabilir.

Savaş ile beraber ortaya çıkan sosyal çatışma, gıda ürünlerindeki sıkıntı, çalışma saatlerinin arttırılması, askeri başarısızlıklar ve uzayan savaş 1917 yılı II.Nikolay'ın tahttan indirilmesini ve ihtilali ortaya çıkaran unsuru teşkil eder. İdare geçici hükümetin eline geçer. Gazeteciliğin ilk evrim dönemi bitmiştir.

1.3.3 Çarlık Dönemi Türkçe Çıkan Basın

Rusya İmparatorluğu sınırları içerisinde yaşayan Türkçe konuşan halkların basın organlarının hayata geçiş tarihleri 19. yüzyıl ikinci yarısına rastlar. Özellikle bu dönemde Avrupa kültürünün de etkisini hissettirmesi ile toplumsal talepler ortaya çıkmaya başlamıştır. İncelenen dönemde 1897 yılında yapılan nüfus sayımına göre, Rusya'da yaşayan Türklerin sayısı 13.889.241'dir. 1912 başlarında bu sayı, 16.226.073'e varmıştır. Bu sayının en büyük kısmını Tatarlar (5.124.397) ve Kırgızlar (5.165.542) oluşturuyordu. Başkurtların sayısı ise, 1.769.962 idi. Yer bakımından Türklerin dağılımı ise şöyledir: 3.335.000 Orta Asya'da yaşayanlar, Türkistan ve Steptekiler 7.995.000, Sibiry'a'dakiler 120.000. dir²⁸

Daha önceleri Türkçe bir gazete çıkarma düşüncesi uzun zaman başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Toplumun önde gelen şahsiyetlerinden resmi organlara yapılan başvurular devamlı surette ret cevabı ile karşılaşmıştır. Bu alanda bilinen ilk girişim yarı Türkçe ve yarı Rusça olan "Kazanskiye İzvestiya"(Kazan Haberleri)dir. Ancak resmi makamlar bu gazetenin çıkmasına izin vermemişlerdir. Daha sonra "Bahr-ül Ahbar", "Yıldız" ve "Tan

²⁸ R. Makercak : "*Une Nouvelle Statistique de la Population Musulmane en Russie et de la Presse Musulmane Russe*", *Revue du Monde Musulman*, Cilt:38, Eylül 1914, s.270'den naklen Ali Engin OBA, Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu, İmge Yayınları, (Ankara,1995) s.143.

Yıldızı" adlı gazeteler de aynı sona uğramıştır. Buradan anlaşılan Müslüman topluluk (ve entelektüelleri)'nin, Rus hükümetinde endişe uyandırmakta olduklarıdır. İlk defa Türkçe süreli yayın 1870 yılında Taşkent'te ortaya çıkmıştır. Bu yayın resmi hükümet tarafından yayınlanan ve Rusça olarak çıkarılan "Turkistanskiye Vedomosti" (Türkistan Haberleri) adlı gazetenin eki olarak çıkarılmıştır. "Türkistan Tuzemaya Gazeta" (Türkistan Vilayeti'nin Geziti) adlı bu yayın Özbekçe, Kazakça ve paralel olarak Rusça tercümesi ile yayınlanmaktadır. Fakat Türkistan Genel Valisi Kaufmann'ın izni ile yayınlanan bu gazeteyi ilk Türk gazetesi saymak doğru olmaz. Redaktörlüğünü oryantalist misyoner Nikolay Ostraumov'un yaptığı gazete muhafazakar ve monorşik bir yapıda gözlemlenmektedir.

İmparatorluğa bağlı bölge idarelerinin bazen daha cesur davrandıklarına şahit olunur. Başkent Petersburg'dan gelen sert rejimi yumuşatmayı başarmışlardır. 1875 yılında kendisi de Moskova Devlet Üniversitesi mezunu olan Azerbaycanlı Hasan Bek Melikov, ilk Türk gazetesini yayınlamıştır. Gazete Azeri dilinde yayınlanmış ve Azerbaycan bölgesinde etkili Fars dilinin tüm gramer yapılarından uzaktır. Gazete Türkler'in kültür seviyelerini arttırma telkininde bulunmuştur. Böylece aralarında rekabetli mücadelenin gerçekleştiği ve kültürlerin var olma savaşı verdiği çok milletli imparatorluk içerisindeki yapıda tarih sahnesinden silinmemeye gayreti güdülmüştür. Bu 1877 yılında Rus-Türk Savaşında kapatılan ilk toplumsal gazete olmuştur. Azerbaycanlı Hasan Zerdabi'nin, 1877 Osmanlı-Rus savaşında Türk yanlısı tutumu nedeniyle kapatılan, kısa ömürlü "Ekinci" (1875-1877) gazetesi hükümetin fikrine göre Türk tarafına sempati uyandıran yazılar yayınlamaktadır.²⁹

Tüm Kafkasya'da büyük ün salan ve ses getiren bu gazetenin yayımcısı, baş yazarı ve düzeltmeni, Azerbaycan milli eğitim hareketinin önderlerinden Hasan Zerdabi Bey idi. "Ekinci" gazetesinin başlıca prensipleri

---

²⁹ DEVLET, Nadir, (1985). *Rusya Türklerinin Millî Mücadele Tarihi (1905-1917)*, Ankara. http://www.ankara.edu.tr/faculties/letters/turklehcileri/arastirma_inceleme/MelekErdem_TurkmenDedeKorkut.htm 25,02,2003.

olan, eğitim, çağdaşlaşma, mefkure saflığı, milli amaçların aktarılması, insani değerlerin, ananelerin birliği, edebi dilin konuşma diline yaklaştırılması ve olayların objektif yansıtılması, Azerbaycan'da milli demokrasi düşüncesine sahip basının gelişimi için temel taşları olmuştur.³⁰

Asıl itibari ile Rus imparatorluğu'nda gazeteciliğin gelişimi ve yapılanması, imparatorlukta yaşayan Müslümanların siyasi ve toplumsal yaşamdaki dinamiklerinin ve farklı milli hareket liderlerinin ortaya çıkmasını belirleyen yıllarda gerçekleşmiştir. Bununla ilgili daha detaylı şekilde Avrupalı araştırmacılardan Rusya İmparatorluğu / SSCB Müslümanları ile ilgili büyük çalışması yer alır. Adı geçen çalışma 40 sene kadar önce çıkarılmıştır.³¹

Rusya'da Türkçe basındaki yeni dönem Tatar gazeteciliğinin babası olarak anılan Rus kaynaklarındaki adıyla İsmail Bek Gasprinskiy veya diğer bir ifadesi ile Gaspıralı İsmail tarafından gerçekleştirilmiştir. 1879'dan itibaren İsmail Gaspıralı, Rusya Müslümanlarına ait bir matbaa kurmak için defalarca teşebbüslerde bulunmuştur. O dönemde Kırım Tatarcasına çıkacak Faydalı Eğlence (1879-1880) ve Kanun (1881) adlı gazetelerin neşri için hükümete müracaat etmiştir.³² Uzun mücadeleler sonucunda, 10 Nisan 1883'den itibaren Gaspıralı ilk Kırım Tatarcası ile Rusça gazete olan Tercümân gazetesini, izin alarak çıkarmaya başlamıştır. Özellikle bu şehirden yeni gazeteler basılmaya başlamıştır. Uzun süre Tercümân gazetesi Rusya'da Türk dilinde çıkan tek gazete olmuştur. Gazete 1918 yılına yani artık Lenin önderliğindeki Bolşeviklerin iktidara geldiği yıla kadar sürmüştür. Bu yılın 23 Şubat tarihinde kapanan gazete 35 yıl süre ile yayın yapmıştır. Belirtilen uzun süre içerisinde Tercüman Politika, eğitim, kültür alanlarında milli bir gazete olmuştur. Bunun yanında edebi ve bilimsel standartları da korumayı ihmal etmemiştir. Gazete, Rusya dışında Türkiye, İran, Hindistan gibi ülkeler dahil olmak binden fazla aboneye sahip olmuştur. Gazete Rusya Müslümanlarının

³⁰ Memmed MEMMEDOV: "Azerbaycan basının Dünü Bugünü". *Seminer Konuşmaları*, http://www.byegm.gov.tr/seminerler/tunceli_ix/tunceli_10.htm

³¹ A. BENNIGSEN: Lemerrier-Quelquejay Ch. La Presse et le Mouvement National chez les Musulmans de Russie avant 1920, Paris, 1964.

³² Y. GANKEVİÇ: "Doğumunun 150. yılında Gaspıralı İsmail halkların diyalogunda bir öncü" Çev. Ercan YUVALI. *Diyalog Avrasya*, 2001

kültürel ve eğitimsel gelişimini hedeflemekle beraber bir taraftan Rus modern biliminin yayılmasını diğer yandan Müslümanların dini yapılarına ve eğitim kurumlarının reformuna ağırlık veren yazılar yayınlamıştır. Kendisinin eğitim konusunda reformlarından en önemlisi Doğudaki Müslüman ülkelerin aydınlatılması hareketi olan "Cedidcilik"ın (sesler yoluyla yazmayı öğretme metodu) kurucusu olarak bilinmektedir. Türk dili adında ve Osmanlıya daha yakın olan bir dille yayınlanan gazete halk tabanına tam girememiş halkın eğitilmiş tabakasında daha fazla okuyucu sahibi olmuştur.

Gasprinskiy Kırım Hanlığı'nın bir zamanlar merkezi olan Bahçesaray şehrini Müslümanların bilim ve kültür merkezi haline getirmiştir. 1886'dan itibaren Tercümân gazetesine ek olarak İlan Sayfası'nı çıkarmaya başlamıştır. 1905 sonunda Gaspıralı Âlem-i Nisvân (Kadınlar Dünyası) adıyla kadınlara yönelik ilk Kırım Tatar dergisini çıkarmaya başlamıştır. Dergi Gasprinski'nin kızı olan Şefika Gasprinski'nin katkıları ile yayına sokulmuştur. Tercümanın dışında Gaspıralı'nın yayın faaliyetleri arasında 1906 kışında Kırım Tatar dilinde Ha Ha Ha adlı ilk mizah dergisi, daha sonra Rusya İmparatorluğu Devlet Meclisi'nin Müslümanlar Kanadına ait haftalık Millet gazetesi yer alır. Ayrıca 1907-1908 yıllarında Mısır'da Al Nahda ("Yeniden Doğuş") adlı gazetenin birkaç sayısını Arapça olarak çıkarmıştır.

Gaspıralı'nın çıkardığı ve "dilde, fikirde, işte birlik" ilkesini savunan Tercüman dışında, Rusya Türkleri arasında benzer düşünceler doğrultusunda yakın yayınlar yapan bir çok gazete-dergi bulunmaktadır.

Bu yayını 1881 yılında Tiflis şehrinde önce "Ziya" daha sonra "Ziya-yı Kafkasiye" adı ile çıkan gazete ile "Keşkul" adında dergi takip etmektedir. Bu yayınların amacı Azerbaycanlıların Dünyada ve özellikle Müslüman ülkelerde ve Türkiye'de gelişen olaylardan haberdar edilmesiydi. Keşkül adlı derginin bir diğer amacı da Azerbaycan dilini Türk diline yakınlaştırmak olarak ortaya çıkar.

1899 yılında Omsk şehrinde "Stenoy Kray" adında kazak gazetesi yayınlanmaya başlamıştır. Bu gazete Rus şarkiyatçıları misyonerleri ile iki Kazak aristokrat tarafından yayınlanmıştır. Bu gazetenin yayın kurulu içerisinde Abay gibi büyük fikir adamları da yer almıştır.

1903-1904 yıllarında Tiflis'te "Şarki Rus" Adlı gazete çıkarılmıştır. Azerbaycan dilinde çıkan gazeteyi Devlet Duma milletvekili Muhammed-Ağa Şahantinskiy yayınlamıştır. Sosyal, siyasi, ilmi ve edebi içerikli "Şarki Rus" gazetesinin Azerbaycan'da sosyal fikirlerin gelişmesinde önemli rolü olmuştur. Gazetede, laik ilimler, ana dil ve kadın özgürlüğü gibi konulara yer verilirdi. Gazetenin en büyük hizmetlerinden biri de Celil Memmedkuluzade gibi, basında demokrasinin gelişmesinde önemli rol oynayan bir gazeteciyi ortaya çıkarması olmuştur. Ayrıca gazetede yazarlığa ve gazeteciliğe başlayan diğer önemli bir şahsiyet Tarihteki ilk Türk Cumhuriyeti olan Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı Mehmet Emin Resulzâdedir. Daha sonra Resulzade Hayat ve Füyuzat ile Ahmet Ağaoğlu'nun İrşat ve Terakki gazetelerinde yazdı. Bakü'de haftalık Tekâmül, sonra Yoldaş dergilerini yayınlamıştır.

Rusya'da Rus-Japon Harbi'nden sonra 1905 yılında patlak veren ihtilal üzerine Rusya'nın otokratik devlet yapısı meşruti monarşiye dönüşmüş ve Rus halkıyla beraber Rusya dahilindeki Türklere de bazı siyasi-dini hürriyetler verileceği ümidi doğmuştur. Burada konu ile ilgili diğer önemli husus Türkler'den başka diğer tüm etnik grupların ihtilal olayına katıldığını doğrulamaktadır. Müslümanlar sadece yalnız Azerbaycan, Ermeniler ve Ruslar ile birlikte grev ve gösterilere katılmış, fakat Trans-Kafkasya'da bile, Ruslar, Ermeniler ya da Gürcüler kadar ihtilale istekli görünmemişlerdir.³³ Tatar, Azerbaycan, Kazak ve Özbek basını ihtilal yıllarında sakin olmalarını idarecileri desteklemelerini ve ihtilalci hareketlere katılmamalarını salık veriyordu.

Ocak 1905 yılında Rusya'da ilk Rus ihtilali çıkması ile İhtilalin etkisi Müslüman topluluklarda da kendini göstermiştir. İhtilalin etkisi bu halkların çıkardığı çeşitli gazete ve dergilerle ortaya konulmaktadır..

³³ Serge ZENKOVSKIY: "*Rusya'da Türkçülük ve İslam*" Çev.Ali Nejat ONGUN. (Ankara, Günce Yayıncılık, 2000,). s. 41.

İlk tatar gazetesi Nur 1905 yılı başında İmparatorluğun başkenti olan San Petersburg'da ortaya çıkmıştır. Gazete iktidarın Müslümanlara olan özel yaklaşımını göstermeli idi. Din adamları ve askerlerin monarşiden yana olan kısmının görüşlerini yansıtır. Gazete ayrıca ayaklanmış halkın bir çok sorusuna da cevap vermektedir. Gazetenin yayıncısı temel olarak muhafazakar düşünceye sahip Petersburg askeri garnizonu AHUNU (Baş Molla) Tatar fikir adamı Gataulla Beyazıt'tır. Onun görüşlerine göre İslam Avrupa kültürüne ters düşmemekte, kültürün taşıyıcıları da Müslüman dini kesimidir. Zamanla gazete daha fazla tutucu karakter taşımaya başlamış ve Türk okuyucu arasında yüksek popülariteye sahip olmamıştır.

Azerbaycan basını tümü Kafkasya'da yayınlanmıştır. (Baku, Erivan, Gence, Tiflis) Bunların içinde istisna olarak "Molla Nasreddin" adlı dergiyi söylemek mümkündür. Dergi 1906 yılından başlayarak Tiflis'te yayınlanmış ve bu bölge dışında okunmamıştır. Buna karşın Tatar basını büyük bir yayılmaya sahne olmuş ve sadece Povolje bölgesinde yayınlanıp okunmakla kalmamış, imparatorlukta yaşayan diğer Türkler arasında takip edilme imkanı bulmuştur. Mesela genel bir Türkçe ile basılan Gaspirinski'nin önderliğindeki Kırım-Tatar basını Kırım'da çıkarılmış, fakat Tercüman tüm ülkede ve hatta bir çok Müslüman ülkede okunma imkanı bulmuştur. Özbek dilindeki basın ise Taşkent, Semerkand ve Kokande'de ve Kazak dilinde ise Petersburg, Orenburg, Omsk ve diğer şehirlerde yayınlanmıştır. İhtilalden sonra Rusya'daki Türkler arasında siyasi, fikri ve edebi münasebetler başlar. Türk dünyasındaki bu yakınlaşmaların tabii neticesi olarak müşterek temayüller belirir: Bunlar arasında bilhassa "müşterek bir Türk yazı dili yaratma" teşebbüsü dikkati çeker. İstanbul'da "Sırat-i Müstakim", "Türk Yurdu", "İkdam", Bahçesaray'da "Tercüman", Bakû'de "Hayat", "Füyuzat", "Şelale", "İrşad", "Açık Söz" gibi süreli yayınlarda bu temayül açıkça desteklenmiştir.³⁴ 1908 Türkiye meşrutiyet hareketinden sonra İstanbul'da ortaya çıkan canlı fikir ve hürriyet atmosferi Rusya Türklerini de geniş ölçüde etkiler. Türkiye'deki siyasî, fikrî ve edebî faaliyetlerin tesiri 1906

³⁴ Yavuz Akpınar, (1994): *Azeri Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, (İstanbul,1994). s.69-70.

yılından sonra Azerbaycan'da ortaya çıkmaya başlar. Bunda Türkiye'de tahsil görmüş Azeri aydınlarının da geniş ölçüde rolü olmuştur.

Rusya'da zaman sıralaması esas alınarak geçen ikinci yayın Tatar gazetesi "*Kazan Muhbiri*" gelir. Gazete 29 Ekim 1905 yılında ilk başlarda iki dilde(Tatarca ve Rusça), daha sonraları sadece Tatarca olarak yayınlanmıştır. Gazeteyi yayınlayan Tatar aydını Kazanlı Avukat Said Giray Alkin'dir. Fakat gazetenin gerçekteki yöneticisi ünlü Tatar aydını ve Türkçülük akımının önde gelen düşünür ve tarihçisi Yusuf Akçakura olmuştur.

27 Kasım tarihinde Ural şehrinde "fikir" adlı gazetenin ilk sayısı çıkmıştır. Gazete yayın izni resmi olarak Ocak 1906 yılında alınmasına kadar gazete hiç bir hazırlık yapmadan yayınlanmıştır.

11 aralık 1905 yılında Petersburg şehrinde Tatar gazeteleri içerisinde dördüncüsü olan "Ülfet"(Dostluk) adlı gazete yayınlanmıştır. Ayrıca bu gazete İmparatorluk başkentinde çıkan ikinci gazete olmuştur.

Böylece 1905 yılında gerçekleşen ihtilal hareketi sayesinde Tatar halkının tarihinde 4 gazete birden görülmüştür. Bu gazeteler Petersburg, Ural ve Kazan şehirlerinde çıkarılmıştır. Gazeteler toplumsal hayat adına yeni bir dönemin başlangıcı olmuşlardır. Başta halkın yüksek seviyede eğitim ve kültürünün artışı inisiyatif sahibi ve müteşebbis kişilerin ortaya çıkmasını sağlarken, diğer taraftan 1905 yılı ihtilal hareketinin yaptığı reform milletlere kendi yayınlarını oluşturma ve sahip olma imkanı vermiştir.

Şunu da belirtmek gerekir ki, halk arasında milli gazetelere ihtiyaç devasadır. 1906 yılı basının gelişmesinde ivme noktası haline gelmiştir. Tatar basını adına bu dönem büyük gelişmeleri beraberinde getirmiştir. 16 yeni yayın ortaya çıkmıştır. Kazan'da çıkan gazeteler şunlardır: 15 Ocak "Yıldız", 1 şubat "Azat", 31 Mart "Beyanul Hak" ve diğerleri bulunmaktadır. Orenburg şehrinde 21 şubat tarihinde "Vakit" gazetesi yayınlanmaya başlamış, Mayıs ayında Astrahan'da "Burhanı Terakkı" adlı gazete ve Ufa şehrinde "El galyami El İslam" adlı gazeteler yayınlanmaya başlamıştır.

1906 yılına gelindiğinde ise ilk tatar dergilerinin ortaya çıkmaya başladığı gözlemlenir. 15 Ocak tarihinde Ural şehrinde ilk Tatar edebi ve siyasi toplumsal dergi "El Gasr El Cedid" yayınlanır. Kazan şehrinde Mart

ayında “Ed Din ve El Edep” adlı derginin ilk sayısı yayın hayatına kavuşmuştur. Dergilerin bir çoğu Orenburg şehrinde yayınlanmıştır. 26 Nisan’da Saranča adlı Rus dergisine ek olarak yayınlanan Tatar dergisi “Çikertki” (Kuzneçik) ilk sayısı çıkmıştır. 22 Haziran tarihi itibari ile “Çekiç”, 25 Eylül “Karçıga” (Yastreba) aralık ayında “Dünya ve Maişet” yayınlanmaya başlamıştır. Dünya ve Maişet bir süre sonra “Din ve Maişet” ismini almış ve tüm imparatorluğa dağıtımı yapılmıştır.³⁵

Artık ihtilal hareketleri Rusya’da büyük bir tarihi vakayı gerçekleştirmiştir. Genel siyasi grev 17 Ekim’de 1905 tarihinde zirve noktaya ulaşmaktadır. İhtilal olacağı endişesine kapılan Çar II.Nikolay bazı tavizlere gitmek zorunda kalmıştır. 17 Ekim Çar manifestosunda vatandaşların özgürlüğü sağlamlaştırılmış, kişilerin dokunulmazlığı, söz vicdan, toplantı ve dernek kurma özgürlükleri manifestonun içeriğinde yer almıştır. Sansür basitçe bertaraf edilmiştir. Bu durum halkların entelektüellerinin kendi gazete ve dergilerini organize etmeleri adına en önemli dinamiklerden birini teşkil etmiştir. Türkçe basın yeni ortaya çıkan demokratik hava ile Rusya İmparatorluğu’nda önemli devrimini yaşamıştır.

Böylece 1905 -1906 yılları arası tatar gazete ve dergileri 20 farklı isim ile basın hayatına girmiştir. Bu yayınlar Kazan, Orenburg, Ural, Petersburg, Astrahan ve Ufa gibi şehirlerde yayınlanmıştır.

Türk toplulukları kendi basının ortaya çıkışını ve doğuşunu heyecanla ve şevk ile karşılamıştır. Her çıkan yeni yayın büyük heyecana sevk etmiş ve basın hayatının kalkınması ve gelişiminde olumlu etkilere yol açmıştır. Gazete redaksiyonlarına çeşitli mektuplar gelmekte ve okuyucunun katkısı sağlanmaktadır. Milli özellikteki kendi dillerinde basın araçlarının yayınlanması ile uzun süre kendi dilinde yazma ve okumanın özlemini çeken halklar bu dergi ve gazetelere mektuplar göndererek duygularını ifade etmişlerdir. Mektuplar bir çok konuda yazılmış, milli problemlerden , din,

³⁵"Musulmanskaya Pechat Possıı v 1910 Godu", *The Society For Central Asian Studies*, No 12, Oxford,1987, s. 71.

kültür, dil, eğitim, tarihi sosyal, ekonomik problemler ve hayatın tüm alanlarından yazıları içermektedir..

Örnek olarak Haziran 1906 yılında Taşkent'te "Terakki" adlı gazete çıkmaya başlamış ve Özbek entelektüelleri arasında en beğenilen gazete haline gelmiştir. Burada Türkistan'daki muhafazakar Müslüman Dini yapının sert eleştirileri yapılmıştır. Nezaketsiz yapısı ve geri kalmışlığı vurgulanmıştır. Bununla beraber bölgedeki devlet yönetimi de eleştiri oklarına maruz kalmıştır. Fakat bu sert politika fazla uzun sürmemiş gazete ikinci sayısının çıkışından sonra kapatılmıştır.

1907 yılı 13 yeni yayının basın hayatında yerini aldığı yıldır. Bunlar arasında Kazan, Ural, Astrahan, Orenburg, Petersburg ve Moskova'da çıkan 8 gazete ve 5 dergi bulunmaktadır. Bu dönemde önceki yıllarda çıkan bazı periyodik yayınlar farklı nedenlerle kapanma durumunda kalmış veya isimlerini değiştirerek yayınlarına devam etmişlerdir. Bunun sebepleri arasında genel itibari ile polis takibatı, sansür baskıları ve yeterli maddi imkanların olmaması gibi nedenler sıralanabilir. Buna rağmen 1907 yılında 7 ayrı şehirde 28 Tatar gazetesi yayınlamaya devam etmiştir.³⁶

Gazete ve dergilere parti basını özelliğini var gibi gözükse de bu durum yayın kurulu ile ilgili olmayıp, sansür kurulu tarafından yapılan teşhislerin sonucudur. Buna rağmen Çarlık devlet görevlileri çok defa gazete ve dergiler ile ilgili değerlendirmelerinde zorluk yaşamışlardır. Genel ifadeler kullanarak değerlendirmelerde bulunmak durumunda kalmışlardır. Örnek olarak verirse; "İlerici Muhalefet yayını", daha sert ifade ile "İlimli Liberal Yayın" gibi. Özellikle İhtilal gerçekleşmesinden sonra 1905-1907 yılları arası bu yayınlar, siyasi parti yönelimi ile ilgili görüşlerini daha dikkatli vermeye çalışmışlardır.

Tatar basını 1905-1907 yılları arası Siyasi-fikir açısından su ayrışma tabi tutulmaktadır.

³⁶ Ravil AMİRHANOV: "Tatarskaya Darevalutsionnaya Pressa V Kontekste "Vastok Zapad" (Rus Kültürü gelişimi örneğinde), (Kazan, Tatarskoye Knijnoye İzdatelstva, 2002). s. 48.

- 1) Sosyal- Demokrat yapılanma içerisinde olanlar; tek yayın Ural adlı gazetedir. 1907 yılı ocak-Nisan arası Orenburg şehrinde çıkmıştır.
- 2) Devrimci- Demokratik yayınlar; "Tan Yıldızı", "Tavış" ve diğerleri...
- 3) Radikal-Demokratik yayınlar; "Fikir", "El Islah" ve diğerleri...
- 4) Liberal demokratik basın; "İdel", "Çekiç", "Çikertke" ve diğerleri...
- 5) Liberal burjuva basını; "Kazan Muhbiri", "Yıldız", "Vakit" ve diğerleri...
- 6) İlimli Muhafazakar basın; "Nur", "Ülfet" ve diğerleri...
- 7) Muhafazakar basın; (Tutucu Monarşik); "Din ve maişet" ve diğerleri...³⁷

1905'ten sonra çıkarılmaya başlanmış olan birçok Tatar gazetesi arasında en çok tutulanları liberal, burjuva ve muhafazakâr olanlarıydı. Liberaller, Orenburg'da kısa sürede en etkili Tatar gazetesi haline gelen "Vakit" ile "Kazan Muhbiri"ni ve daha bir çok taşra gazetesini çıkarıyorlardı. Muhafazakârların cephesini ise "Din ve Maişet," Petersburg Müslüman aristokrasisi, din adamları ve askerlerin monarşiden yana organı "Nur" ve "Din ve Edeb" temsil ediyorlardı.³⁸

Farklı yayınlar arasında kesin belirlenmiş sınırlar çekmek mümkün olamamıştır. Sık olarak aynı yayın organında bir defasında devrimci-demokratik içerikte yazı yayınlanırken diğer yayınında ise liberal-demokratik izler taşıyan yayın veya tersini görmek mümkün olmuştur.

1908 – 1909 arası yıllarında 9 yeni yayın çıkmış bunlardan 7'si dergi olmuştur. Toplam olarak 1908 yılında 1909 yılında olduğu gibi 19 gazete ve dergi faaliyet göstermiştir. Bunların arasında en önemlileri "Şura" adlı Orenburg şehri dergisi, ekonomi dergisi "İktisat", Satirik dergi "Yaşen" (Rüzgar), Aydınlatıcı eğitim dergisi "Terbiye", "Maarif" vs. dergiler kaydetmeye değerdir.

Dergiler arasında en popüler olanı satirik dergi "Molla Nasreddin"dir. 1906 yılında Tiflis şehrinde 2500 kadar ortalama tiraj ile yayınlanmıştır. Siyasî, içtimaî mizah mecmuası olarak da adlandırabileceğimiz dergi daha

³⁷ AMİRHANOV: a.g.e., s. 60-61.

³⁸ ZENKOVSKIY: a.g.e., s. 41.

sonraları 1922 ve 1931 yılları arasında da Baku şehrinde yayınına devam etmiştir. Azeri Türkçesiyle yayınlanan dergi ilk başta Nemanzâde ve Celil Memmedkuluzâde tarafından çıkarılmış 1931 yılına adar devam etmiştir.³⁹ Dergide Müslüman çevrede var olan çirkin olgular sert üsluplu hicivlerle ele alınmıştır. “Molla Nasreddin” dergisi, asimilasyon siyasetini ve gericiliği amansızca eleştirmiş, Azerbaycan dilinin korunması konusunda devamlı mücadele etmiştir. Keskin ve cesur eleştirileri ve acı gerçekleri dile getirmesi nedeniyle de her zaman saldırılara maruz kalmış, derginin yayımı Çar tarafından defalarca durdurulmuş, birkaç sayısı müsadere edilmiş, başyazarı defalarca mahkemeye verilip cezalandırılmıştır. Ayrıca toplumsal alana olan ilgisizlik, dini yobazlık, kitlenin geriliği, fanatizm, ufak geçimsizlikler, dedikodular, tüm aile içi çirkinlikler derginin kullandığı materyalleri içermektedir.

Bu yıllarda ihtilal ile ortaya çıkan basının varlığına duyulan hayranlık sesleri artık geçmektedir. Basının rolü ne olması gerektiği sorusu ortaya çıkmaya başlamıştır. Farklı milletler için kendi varlığını kabul ettirme ve gösterme aracı olan basın artık güçlü entelektüel güç ve propaganda aracı olarak gözden geçirilmeye başlanmıştır. Genel itibarı ile süreli yayınlar lüzumsuz öfkeli seslere yer vermeyerek ciddi işbilir usulplarını korumuşlardır. Basın var olan olguları gelişen olayları ölçerek ve tartarak analizler ile ele alma yoluna gitmiştir. Gerçekten fikirlerde müthiş bir dağınıklık gözlemlenir. Bununla beraber eleştiri ve polemik seviyesi bir önceki döneme göre artma göstermiştir.

Tatar süreli yayınları basın yaşamındaki ilk adımlarını atmalarına rağmen etkileyici olmuşlardır. Gazete ve dergiler Tatar toplum yaşantısına ve gündemine sağlam bir şekilde girmiştir. Sanat entelektüel nesli için ateşleyici bir kuvvet haline gelmiştir. Fakat ihtilal hareketlerinin kısıtlanması süreci içerisinde, Müslüman basına karşı baskı ve zulümler ortaya çıkmıştır. İdari yapı bu yayınlarda “Panislamizm” ve “Pantürkizm” izleri aramaya başlamıştır. Bunun sonucunda gazetecilik faaliyeti zayıflamış, yayın faaliyetlerinin sayısı

³⁹ "Musulmanskaya Pechat Possnı v 1910 Godu", *The Society For Central Asian Studies*, No 12, Oxford, 1987, s. 88.

azalmaya yüz tutmuştur. 1905 ve 1909 yılları arası faaliyet gösteren bir çok yayın varlığını yitirmiştir.

Rus kaynakların arasında belirtilen bazı gazetelerin mesela; Baku'de Hüseyin-zade tarafından çıkarılan Hayat gazetesi ile yine Azerbaycan Türkçe'si ile çıkarılan Şelale dergileri yazılarında Pan-Türkist fikirleri ortaya koymaktan çekinmediklerini yazmaktadırlar.⁴⁰

Yayıncılar her zaman için güçlerini tartamamıştır. Bunu bağlı olarak ise 1905 ve 1915 yılları arası 49 gazete ve dergi yayını durdurmuştur. Bu yayınların çoğu maddi araç gereç ile okuyucu sayısındaki yetersizlik sonucu faaliyetlerini durdururken sadece 4 tanesi devlet idare organları tarafından kapatılmıştır.

1910 1912 yılları arasında tatarca çıkan gazete dergilerin sayısı 15'i geçmez. Yayın faaliyetlerindeki azalmaya rağmen basın hayatındaki yer "Şura" adlı dergi ve gazetelerden "Kazan Muhbiri", "Yıldız" gibi diğer yayınların varlığı ile doldurulmaya çalışılmıştır. Bu yayınlar Tatar toplumsal hayatının aynası ve sesi olmuşlardır.

Tatar dilindeki gazeteler içerisinde lider pozisyonu günlük çıkarılan "Vakit" ve "Yıldız" adlı gazeteler almaktadır. Adı geçen gazeteler İhtilale kadar çıkan gazeteler arasında en etkilileri olmuşlardır. Yıldız gazetesi etkisini yayınlarında kullandığı popüler dil ile elde ederken, Vakit gazetesi ise ılımlı tonu ve saygıdeğer pozisyonu ile tutmuştur. Vakit gazetesine bu özellikler, tüm Türkçe basın arasında merkezi olma konumunu ve başat olma durumunu sağlamıştır. İki yayın da net bir parti tarafında yer almamıştır. Daha çok partilere bağımlı çizgiden uzak durarak gelişmeci milli yayınlar olma konumunu korumaya çalışmışlardır. Özellikle ılımlı muhalefet ile gelişmecilikleri bu yayınların istikrarlarında teşkil eden unsurlardandır. Rus kültürünün etkileri kendini göstermektedir. Türkçe basında kendi sayfalarında Rus toplumunu endişelendiren sorunlara da yer vermiştir. Rus

⁴⁰ OVSEPYAN: a.g.e., s.24.

kültürel bayramlarında, mesela yazarların günlerinde bu basın söz konusu olayın önemini açıkça okuyucularına duyurucu yazılar yazmıştır.

Rus hesaplarının gösterdiği rakamlara göre, 1912'de bütün Çarlık Rusya'sında 24.321 Müslüman topluluğu, 45.339 hizmet veren dinî görevli, 48 hayırsever dernek, 34 İslâm araştırmaları kuruluşu ve 87 İslâm hukuku uzmanlarından oluşan organizasyon vardı. Bunlar arasında 23 matbaa, 194 kütüphane kendilerine aitti ve buralarda 18 gazete ve süreli yayın baskısı yapılıyordu.⁴¹

1913 1914 yıllarında Tatar basınına canlanması gerçekleşmiştir. 1913 yılında 24 yayın çıkarken 1914 yılında 25 adete çıkmıştır. Bu yıllarda 14 yeni yayın organı çıkmıştır. Bunların içerisinde 9 adeti dergidir. Tatar kültürel yaşamında net izler bırakan yayınlar ortaya çıkmıştır. Bunlar, "Koyaş" turmuş" gazeteleri ile "Ang", " Ak yol" adlı resimli çocuk dergisi ve "Sülümbüke" adlı ilk Tatar kadın dergisini saymak mümkündür.

Birinci Dünya Savaşı şartları içerisinde, nicelik olarak azalma olmasına rağmen yayınlarda istikrar devam etmiştir. Dönemin en önemli olaylarından biri Moskova'da çıkan "İl" ve "Bizim İl" adlı gazetelerin faaliyetleridir. 1913 yılında Petrograd'da kurulan bu gazete 1914 yılında Moskova'da çıkmıştır. Bu gazetenin yöneticisi halk arasında büyük yazar, dramcı, gazeteci ve halk adamı olarak popüler olan Ayaz İshaki yapmıştır. 1915 yılında tanınmış Azerbaycanlı entelektüel ve gazeteci Mehmet Emin Resulzade Azerbaycan'da "Açık Söz" adlı gazeteyi kurmuştur. Gazete Baku'de yayınlanmış ve büyük kitleye hitap etmiştir. Buna benzer olarak 1914-1915 yılları İl gazetesi, 1915-1916 yılları Söz ve bir kaç gazete daha açık bir üslup ile mili vatansever pozisyonlarını korumuşlardır. Buna bağlı olarak Çarın Rus olmayan halklara karşı yürüttüğü koloni politikasına karşı sert üsluplu eleştiriler yapmış ve buna karşı tez olarak milli ve dini birlikteliği dile getirmişlerdir. Bu tip yayınlar sıkça toplatılmış, cezalara maruz kalmışlardır.

⁴¹ Jacob LANDAU: "Pan İslam Politikaları İdeoloji ve Örgütlenme" Çev. Nigar BULUT, (İstanbul, Anka Yayınları, 2001). s. 180.

Böylelikle süreli yayınlar yazılarını yayınlamada değişik metotlar kullanma yoluna gütmüşlerdir. İhtilal sonrası dönem ve savaş dönemi şartlarına uyum sağlayarak sembolik ve imalı anlatımlı metin şekli kullanmışlardır.

Politik ideoloji planında belirli bir değişim ve kırılma görülür. Sosyal demokratik basın zayıflamış, devrimci demokrat basın zayıflamış ılımlı muhafazakar ve muhafazakar basın zayıflamıştır. Buna rağmen Liberal burjuva basını gelişme göstermiş, Liberal demokratik basın canlanmış, her şeyden önce milli çıkarları esas alan basının sesi artma göstermiştir.

Siyasi fikrileri aşıkça ortaya konulan yayınlar zamanla sönmeye başlamıştır. Mesela Sosyalist gazete "Ural ve Monarşi yanlısı gazete Nur giderek azalan tirajları ile bu tip gazetelere örnek teşkil eder.

İhtilal öncesi gazete ve dergilere olan talebin en önemli göstergelerinden birisi tirajları olmuşlardır. Rus basınının gerisinde olsa da göstergeler Tatar basınının diğer milli basın kuruluşları ile dengede olduğunu ortaya koyar. Mesela I. Dünya Savaşı yıllarında Kiev Polonya gazetelerinin tirajı ortalama olarak 3300 sayısını geçmemiştir., Ukrayna'nın ise 1000 ile 4000 arasında değişen orandadır.

Kafkasya'daki en popüler dergilerden bir olan Azerbaycan dilindeki Molla Nasreddin dergisinin tirajı 2500 (1908-1909) ile 2800-3000 (1912-1913) adet arsında seyretmektedir. En fazla tirajlı yayınlar "İkbal" 4000 adet, Sadai Hak 3400 ve Taze Bahar 3500 adetli Azerbaycan gazeteleridir. Diğerlerinin tirajı 1913 yılında 1000-1500 civarında seyretmiştir.

1917 yılı Tatar basının gelişme dönemi olarak gösterile bilinir. Bu yıl 1906-1907 yıllarına göre neşriyatların aktifliğinde daha öne çıkmıştır. Bu durum 1917 yılında gerçekleşen Şubat ihtilali ile bağlantılıdır.

İhtilalden sonra Rusya'da yeni siyasi ortam oluşmuştur. Değişik basın organlarının ideolojik yapısına etkisi açıktır.

Kesin olmamakla birlikte ihtilal döneminde 35'e yakın basın organı ortaya çıkmıştır ki, ihtilal öncesi döneme göre çok daha fazla sayıdadır. Fakat bu dönemde dergilerin basın hayatındaki yeri çok da fazla değildir. Sadece 4 dergi yayınlanmıştır. Olayların çok hızlı gelişmesi hızlı bilgilere ihtiyaç

doğurmuştur ki, dergiler bu ihtiyacı karşılayamadıkları için diğer basın organlarına göre, bu dönemde daha az sayıda çıkmıştır.

1917 yılında daha önceki basınla birlikte 50'ye yakın yayın vardır. Bunun içerisinde 14'ü dergi yayınıdır.

Bu dönemin karakteristik özelliklerinden biri de gazete ve dergilerin isimlendirilmesinde ihtilal döneminin sembolleri kullanılmıştır. Özgürlük, Cumhuriyet, Özerk idare, halk (örneğin "İrek"(özgürlük) gazetesi "Alga" (İleri) vs.). "Saldat Yalkını" , "Saldat Tileği" ve diğer tür gazeteleri de çıkmıştır. Bu dönemdeki özgürlüğü ve gelişmeyi yayınlarında birinci plana alan yeni basının iki dergisi önemlidir. Birincisi "Balalar Dünyası" Ekim ihtilaline kadar olan dönemde sayısal olarak üçüncü çocuk dergisi olmuştur. Diğeri "Azad Hanım" Tatar kadınlarının yeni toplumsal hayatındaki çıkarlarını koruyan ikinci dergidir.

Rusya tarihinde o zamana kadar görülmeyen özgürlük döneminde Liberal Burjuva basını artmıştır. Daha önceki Liberal Burjuva yayınları istisnai olarak liberal demokrat olmuşlardır.

Bazı basın organları ihtilalin gelişmesine göre kendi yönlerini değiştirmişlerdir. Bazıları ise ara pozisyonlara sahip olmuşlardır. İhtilal ayları olan Şubat ve Ekim 1917 dönemi arasındaki Tatar basınına altıya bölebiliriz.

- 1- Liberal demokrat
- 2- Milli Dini
- 3- Milli Vatansever
- 4- Askeri Ulusal
- 5- Devrimci Demokrat
- 6- Sosyal Demokrat⁴²

Liberal demokrat basın için milli birlik savaşın bitimine çağrı, toprak ve hürriyet mücadelesi için propaganda eşitlik unsurları karakteristik özelliktedir.

Milli dini basına Ufa'da çıkan "Muhtariyet" dergisi ve Troitsk'te "Her Millet" gazetesi örnek oluşturur. Bu basın Müslümanların İslam himayesi

⁴² AMİRHANOV: a.g.e., s.69.

altında dini olarak kendilerini idare etmeleri taraftarıdır. Bu basının karakteristik özelliği milli ideolojinin dini ideoloji ile örgülü olmasıdır. Toplum hayatındaki tüm olayların dini bakış açısıyla görülmesi bu basının diğer karakteristik özelliğidir.

1917'de gerçekleşen iki ihtilal döneminde milli- vatansever görüş çerçevesindeki gazeteler güç kazanmışlardır. Bu daha ziyade değişik toplumsal birliklerin örneğin, "Milli Şura", "Müslüman Büro", "Müslüman komitet" gibi organlara ait yayınlardır. Bunlar arsında, 23 mart 1917 yılında, Gayaza ishaki tarafından, "Moskova Müslüman halkı"nın bir yayın organı olarak çıkan "İl" gazetesini en etkili olanlarından biri olarak gösterebiliriz.

Askeri ulusal (Ordu) basını kendi savaş özelliğine sahiptir. Savaş Kurumu, Ordu Komitesi'nin organları olarak çıkan basın daha ziyade ulusal hedeflerin askeri güç kullanılarak gerçekleştirileceğine inanmaktadır. Bu basın farklı ulusal yayınlarla yakın pozisyonudur.

Şubat ve Ekim 1917 yılları arası Devrimci Demokratik basın önemli bir güce ulaşmış, yaşanan döneme uygun şekilde karmaşık bir tablo sergilemiştir. Fakat devrimci demokratların tüm farklı görüşlerine rağmen tek bir hat onları birleştirmiştir. Demokratik olarak ülkenin yapılandırılması, toprakların halka bölünmesi, savaşın kesilmesi, vatandaş özgürlüğünün sağlanması bu hattı oluşturan unsurlardandır.

Özellikle, Taşkent'te Özbek ve tatar dillerinde 1917 yılında yayınlanan gazeteler mevcuttur. "Ulu Türkistan", "Şura-i İslam", "Kınyaş" (Kurul), Kokande şehrinde "İl Bayrağı" bu gazeteler arasında yer alır. Kazak ve tatar dilinde Petropavlovsk şehrinde "İşim Dalası" gazetesi bulunur. Ulug Türkistan bu gazeteler içerisinde popülaritesi en fazla olanıdır.

Fakat hür basının gelişimi 1917 ihtilalinin yapılması ile sonuna gelmiştir. İhtilal ile iktidara Lenin önderliğindeki Bolşevikler hakim olmuşlardır. Bolşevikler basının tekelleşmesini sağlamışlardır. 1918 yılına bakıldığında eskiden yayınlanan ve bağımsız politika izleyen tüm tatar basını yeni iktidar diktası altında kapatılmış veya kapatılmak zorunda bırakılmıştır.

Böylece Tatar gazete ve dergileri sadece başkent Petersburg ve Moskova, Kazan, Orenburg, Astrahan, Samara, Tomsk, Saratov ve Sibirsk

gibi büyük şehirlerle kalmayıp daha az öneme sahip merkezlerde de çıkmıştır. Bunlar arasında Uralsk, Taşkent, Kokanda ve Menzlisk ve Troitsk gibi ufak şehirlerde de basın hayatı sürdürülmüştür.

1905 -1917 yılları arasında kesin olmayan bilgilere göre Kazan'da 29 Orenburg'da 15, Ufa'da 14 Astrahan'da 13, Uralsk şehrinde 6, Petersburg'da 6, Moskova'da 6, Troitsk'te 2, Taşkent'te 2 ve diğer yayınlar mevcuttur.

Vakit, Yıldız, Koyaş, İl vs. Yayınlar diğerlerine göre daha popüler yayınlardır. Fakat bunların büyük bir kısmının tirajı 5000'ni geçmemiştir. Ama bu yayınların elden ele dolaştırılması çok kişiye ulaştırılmasını sağlamıştır. Türkçe yayınların büyük bir kısmı toplumsal-siyasi özelliklere sahiptir. Dergi ve gazetelerin büyük bir kısmının başlıklarında şu tanımlamalar yer alır; Toplumsal Siyasi, Sosyal, Edebi Sanatsal basın gibi. Bazen de iktisadi kültürel gibi ifadeler de rastlanmaktadır. Bu basın yayın organları toplumsal-siyasi dergilerin karakteristik özelliklerinin dışına çıkmadığını görüyoruz.

Dini ve Satirik basının ciddi başarılarla ulaştığı gözükmemektedir. Özel eğitsel ve aydınlatıcı basını da ortaya çıktığı görülmektedir. El-İshak gazetesi bu alandaki ilk örnektir. Bu gazete okuyan öğrencilerin gücünden istifade ederek okulların Avrupalılaştırılması faaliyetinde bulunmuştur. Diğer basın yayın organları çağdaşlık ruhuyla gençlerin eğitilmesine ve okulların problemlerine eğilimlerdir. Tatar halkının sosyal hayatında Özel çocuk dergilerinin de önemli yeri bulunur. 1907 yılında Moskova'da çıkartılan Terbiye-Etfal bu alandaki önemli dergilerden birisidir.

1908 yılında Samara şehrinde kurulan iktisat dergisi ekonomi, ticaret ve iş dünyası için pratik bilgiler vermiştir. Bu dergi Müslüman tüccarlar arasında ticari sanayii operasyonların yapılmasında faydası olup, değişik ticari faaliyetlerde bulunanlar için tavsiyelerde bulunmuştur. 1912 yılında Kazan'da çıkmaya başlayan "Rusya Saudaı" (Rus Ticareti) Müslüman tüccarların ticari yapılarının gelişmesine faydası olmuş popüler bir yayındır. Tatar iş dünyasının ekonomik ve hukuki çıkarlarına "Hukuk ve Hayat" dergisi hizmet etmiş olup 1913 yılında Kazan'da basın yayın hayatına girmiştir.

Tatarların sosyal hayatında "Suyumbike" ve "Azad hanım" gibi toplumsal kadın dergilerinin ortaya çıkması da büyük bir başarıdır. Bayanlar

ile ilgili dergilerin ortaya çıkması entelektüel gelişim, kadınların özgürleştirilmesine ve onların aktif toplum hayatına katılımlarının göstergesidir.

19. yüzyılın ikinci yarısı ile 1918 yılının birinci yarısı dönemlerinde Türkçe süreli yayınların bilimsel yayınlarda kesin sayısı belirli değildir.

1870 yılı ile 1917 Şubat yılları arasında Rusya İmparatorluğu içerisinde 435 Türkçe neşriyat çıkarılmıştır. Bunların çoğu yerel özellikte ve düzensiz olarak yayınlanmıştır.⁴³

Bazı verilerde ise Nisan 1905 Şubat 1917 yılları arasında 166 adet süreli yayın ortaya çıkmıştır. Bunlardan 64 adeti Azerbaycan dilince, 63 tanesi Kazan tatarcasına 14 tanesi Özbekçe, 9 tanesi kazakça 7 tanesi kırım tatarcasın olarak faaliyet göstermiştir. Bazıları ise 2 dilde yayınlanmıştır; Farisi ve Özbek dillerinde 2, Farisi ve Türkmence 1 adet olmak üzere.⁴⁴ Bu yayınlar İmparatorluğun 30'a yakın şehrinde basın faaliyetini sürdürmüştür. Bu bağlamda Baku'de 61, Kazan'da 22, Taşkent'te 12, Orenburg'ta 11, Astrahan'da 10, Petersburg'da 7, Bahçesaray'da 6, Ufa'da 5, Moskova, Ural, tomsk ve Troitsk'te 3'er tane , Gence, Kokande ve Buhara'da 2'er tane, Samara, Tiflis, Tomsk ve Aşhabat'ta 1'er tane yayından bahsetmek mümkündür.

Diğer kaynaklara göre ise 1905 başı ve 1918 yılları arasında Tatarca 166 süreli yayın olduğu görülmektedir.⁴⁵ Bu basın dalı ile ilgili farklı adetsel bilgilerin olmasına rağmen, anlaşılmaktadır ki, milli süreli yayın Rus İmparatorluğunda Türk illetlerinin büyük bir başarısıdır. Bu oluşumda ihtilal sonrası 1905-1907 yılları etkili olmuştur. Gazete ve dergilerin halkların kendi dillerinde yayın yapması ile bu halkların sosyal politik yaşamında yeni bir dönem açılmıştır. İmparatorluğun coğrafi olarak bir çok farklı yerlerinde basının yayılması halkların büyük ilgisine işaret eder.

⁴³ POLONSKAYA: "Vzglad iz Rossii", *Vastok xx Vek İslam v Sng*, (M. Institut Vostokovedeniya, 1997). s.73.

⁴⁴ "Musulmanskaya Pechat Possıı v 1910 Godu", *The Society For Central Asian Studies*, No 12, Oxford, 1987, s. 14

⁴⁵ Dilara OSMANOVA: "Die Tatarische Presse 1905-1918: Quellen, Entwicklungsetappen und Quantitative Analyse/" *Muslim Culture in Russia and central Asia From the 18 th to the early 20th Centuries*. Berlin, 1996. s. 239-278.

Basında çıkan yazılar genel olarak siyasi-ideolojik misyonu itibari ile Rusya basınına uygunluk arz eder. Toplumun farklı kesim ve sınıflarının çıkarlarını temsil etmiştir. 20 y.y'ın başındaki ideolojik farklılıklar Rusya'daki demokratik devrim dönemi özellikleriyle ortaya çıkmıştır. Bunda farklı toplumsal düşüncelerin ve siyasi gelişimin varlığından da söz edilir.

Bu basın 19 y.y aydınlarının geleneklerini devam ettirerek tarihi şartlarla oluşan milli dinsel yabancılaşmanın ortadan kaldırılma surecine gözle görülür bir katkı yapmıştır. Süreli yayınlarda entelektüeller ilk defa bu kadar büyük ölçüde milletlerin ayrışımından ret seslerini yükseltmişlerdir. Diğer milletlerin bilimsel kültürel sanayi alanlardaki elde ettikleri başarıları genelleştirme ihtiyacını temellendirmişlerdir.

Türkçe basının özellikleri arasında yayınlarında ezilen, zulüm altında kalan millet kültürünün karakteristik özellikleri yayın politikaları fark edilir. Diğer yandan bu gazeteler Rus kültürünün sızmasına meydan veren araçlar haline gelmektedirler. Bunda gazete ve dergilerde yayınlanan öncü Rus edebiyatçılarının ve şairlerinin çevirilerinin büyük rolü bulunur.

Özellikle yüzyılın ilk başındaki yayınlarda Türkiye'ye bağlı olarak Türkçülük cereyanının, Türkiye, İran ve diğer İslam ülkelerinin tesiriyle İslamcılığın ve nihayet Rusya dolayısıyla çağdaş, siyasî ve sosyalizm cereyanlarının, 1920'lere yaklaştıkça da sosyalist akımların. Tesirleri gözüktür. Türkiye cereyanlarının etkisinde Türkiye'de tahsil görmüş Azeri aydınlarının da geniş ölçüde rolü olmuştur.

Türkçe yayınlar yayınlandıkları lehçedeki Türk topluluklarının yanında diğer Türki milletlerin de aydınlanmalarına etkileri olmuştur. Özellikle Türkçe yayınlanan basın arasında tatar yayınları ayrı bir önem arz ederken, Başkurt, Kazak, Özbek ve Kırgız halklarının aydınlanmasında da katkıları bulunmaktadır.

İhtilal öncesi Türkçe basın devlet basını olmama özelliği ile de ön plana çıkmaktadır. Özel müteşebbis ve dönemin aydınlarının gayretleri ile ortaya çıkan yayın organları Türklerin kültürel hayatındaki önemli bir boşluğu doldurmuşlardır.

~~Çarlık tarafından yürütülen Ruslaştırma ve Hristiyanlaştırma~~

politikalarına karşı Müslümanların ve Türk milletlerin önünde iki birleştirici unsurdan birine sarılmak duruyordu. Biri Pan-Türkizm diğeri ise Pan-İslamizm. Dönemin aydınları bu konuyu sık sık gündeme getirirken, bazen de adı geçen iki teriminde birbiri ile ilintili olduğu fark edilmektedir. Bunun yanında Çarlık rejimine karşı ortaya çıkan muhalif hava içerisinde ihtilal yanlısı görüşler bir kısım Türk milletlerden gelen gruplarda da etkisini göstermiştir. Fakat genel olarak Pan-Türkizm, Pan-İslamizm eğilimli Türk Müslüman tebaasının Liberal akımı destekleyen Kadetlere yakınlaştığı gözlemlenir.

Belirtilen dönemin aydınları arasında, en etkili kendisi Kırım-Tatarı olan Gaspıralı İsmail'dir. Rusya'daki Müslüman Türk tebaasının modernleşmesini savunan Gaspıralı buna yönelik eğitim de dahil olmak üzere bir çok reformist görüşün savunucusu olmuştur. Türklerin Basın hayatına adına 1883'te Gaspıralı'nın, Rusya İmparatorluğu boyunca Müslümanlar tarafından geniş biçimde okunan Kırım Tatar tarihinin Tercüman olarak bilinen ilk gazetesi ile diğer yayınları başlı başına araştırma konusudur.. Gazetesinin sayfaları arasında Gaspıralı sıradan okuyucularının zihinlerine sabırla dış dünyayı soktu, incelikle dinî taassuba saldırdı, Müslüman toplumu içinde kadınların özgürleşmesi için savaş verdi ve Ruslar ile İmparatorluğun büyük Müslüman Türk nüfusu arasında daha geniş çaplı bir karşılıklı kültürel alışveriş ve temas için çağrı yaptı.⁴⁶ Gaspıralı'nın Rusça olarak "Perevodçık" diye anılan tercüman gazetesi Türkistan'da yeşerip gelişen Cedidizm hareketinin gelişmesinde hissedilir etki yapmıştır. Cedidler 20. yüzyıl başlarında Rusya'da yüzyılın ortalarında gelişen Çar muhalifi ihtilal dönemlerinde Taşkent'te bir kaç gazete yayınlamışlardır. Terakki, Hurşid (1907-1908), Tüccar ve Şükrat'ı da bunların arasında sayabiliriz.⁴⁷

⁴⁶ Brian WILLIAMS: "İsmail Gaspıralı'nın Mirasını Yeniden Yorumlamak" Çev. Bülent TANATAR, <http://www.ismailgaspırali.org/ismailgaspırali/yazilar/bwilliams.htm> 02,02,03

⁴⁷ OVSEPYAN: a.g.e., s.25

~~Sosyalist kesimde de çıkarılan gazeteler vardır. Bunlar arasında Duma~~ adında İkinci Müslüman işçi grubu organı ve Tatar Sosyal demokratlarının çıkardığı “Ural” ve Tatar İhtilalci sosyalistlerin resmi organı olan “Tan” gazeteleri sayılabilir. Fakat bu yayınlar genel itibari ile kısa ömürlü olmuşlardır.⁴⁸

Rusya’da 1920 yılında iç savaşın sona ermesi ve Sovyet rejimini dengeye kavuşması ile Asya Türklerinin tarihinde önemli bir çağ kapandı. 1905 yılında başlayan siyasal görüşlerin belirli sınırlar çerçevesinde ifade edilebildiği, basın yolu ile yeni kuşakların ulusal kültür ve inançlar ile eğitilme fırsatının yakalandığı dönem 1920 yılında sona ermiştir. Bu yıl içerisinde beş Türk Sovyet Cumhuriyeti Azerbaycan gibi bağımsız bir Sovyet devleti olarak veya Tataristan, Başkurdistan, Kazakistan ve Türkistan örneklerindeki gibi özerk birimler olarak ortaya çıkmış ve nihai örgütlenmeleri oluşmuştur.

2. 1917 İHTİLALİ İLE BASIN VE KOMÜNİZMLİ YILLAR

2.1. Çarlık Rejimi’nin Sonu ve Kısa da Olsa Basında Çok Seslilik

Rus basını genel olarak son yüzyıl içerisinde üç bölüme ayrılmaktadır. 1917 yılına dek süren ihtilal öncesi basın, daha sonraları Sovyetler Birliği’nin dağılışına kadar olan 1917-1991 yılları arası Sovyet Parti Basını ve 1991 yılından sonrasını kapsayan Postsovyet yani Sovyet sonrası dönem.

Şubat ayında Petersburg’da bir süredir süregelen grev ve protestolar güçlü bir eylem halini almıştır. 25 Şubat ve 10 Mart tarihleri arası grevler büyüdü.⁴⁹ Başkent Petersburg’da da grevler başladı. İhtilal hareketi alevlenme gösterirken, askerlerden birçoğu da ihtilalcilere katıldılar. Çarlık

⁴⁸ ZENKOVSKIY: a.g.e., s. 42

⁴⁹ Nimet Akdes KURAT: “ *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917’ye Kadar*”, Türk Tarih Kurumu Basımevi, (Ankara,1993). s. 433.

~~rejiminin müdafii olan kıtalar, jandarma ve polislerin silâhları alındı. Dördüncü~~

Duma'nın Kadet, ve Eser partisi milletvekillerinden seçilmek üzere Duma'nın başkanlığında, Devlet işlerini idareye memur, "Geçici Komite" kuruldu. Bu komite yerine 15 mart günü de, knez Livov'un riyasetinde "Geçici hükümet", teşkil edildi. Fakat aynı zamanda, İşçi Grubu, ileri gelenleri "Amele ve Asker Mümessilleri Sovyeti", adı ile bir teşkilât kurdular ve faaliyete geçtiler. Bu zaman zarfında, Moskova'da ve büyük şehirlerde ihtilâlciler hâkimiyeti ele almışlardı. Bu durum karşısında II. Nikolay, kardeşi Mihail'i kendine halef tayinle, 15 Mart 1917 tarihinde tahttan vazgeçti. Çarlık rejiminin ve Romanovlar sülâlesinin artık tutunmasına imkân kalmamıştı; çünkü, en yüksek mahfillerde bile, harbi kazanmak için bir ihtilâl çıkması ve mevcut rejimin değişmesi gerektiği kanaati hüküm sürmekte idi. Mihail bu durumdan haberdar olduğu için, 3/16 Mart 1917 tarihinde tahttan vazgeçti ve yeni bir "Anayasa kanunu" hazırlayacak Meclisin (Uçreditelnoye Sobranye) toplanmasına kadar, Rusya'da yüksek hâkimiyetin "Muvakkat Hükümet" e ait olduğunu bildirdi. Bununla Rusya'da 303 yıl süren Romanovlar sülâlesinin hâkimiyeti sona erdi 25 Ekim (7 Kasım) gecesini 10 bin işçi ve asker harekete geçmiş ve hükümet devrilmiş, iktidar Bolşeviklerin eline geçmişti. İktidarın alınması sırasında hükümeti kimse savunmamıştı. Tek bir kişi bile ölmeden, kan dökülmeden iktidar el değiştirmişti. Böylelikle Şubat'ta Çarlığın yerle bir olmasıyla başlayan devrim, sekiz ay sonra proletaryanın Bolşeviklerin önderliğinde siyasal iktidarı almasıyla başka bir boyuta sıçramıştı. 1917 Ekim ihtilaline kadar süren geçici hükümetin yıkılış dönemine baktığımızda Rusya'da gazeteciliğin çok partili çok milletli ayrılmış bir sistemde ayrıca toplumun farklı kesimlerine hitap eden yapıda olduğu görülecektir. 26 Ekim (7 Kasım) tarihine bakıldığında Bolşeviklerin 75, sosyalist partilerin 85 süreli yayını olduğu tespit edilmektedir.⁵⁰ Ekim ihtilalinin gerçekleşmesinden sonra Rus basını için yeni bir tarihi dönem açılmıştır. Rusya tarihi hiç umulmadık bir istikamette yürümekte idi; tarihte misli görülmemiş hürriyet safhalarından sonra, müthiş kanlı ihtilâller, takibat, açlık, kıtlık, büyük sosyal, ekonomik ve

⁵⁰ OVSEPYAN: a.g.e., s.55.

~~siyasî devrimler birbirini kovaladı; Rusya Korkunç Ivan ve Deli Petro devirlerini, ikisini birden ve aynı zamanda tekrar yaşamağa başlamış gibiydi.~~

Bahsi geçen sekiz aylık bu dönem Rus tarihinin karanlık dönemlerinden biridir. Son dönemde yapılan çalışmalar dönemin ne kadar zengin araştırma potansiyeline sahip olduğunu gösterir.

Fakat basın için bu dönem baskı ve sansürün hiç hissedilmediği altın dönemlerden biri olmuştur. Çarlık rejimine son verilşi ile parti ve yayın organları legalize edilmiş, Bir çok basın organı yayınlarına kanuni zeminde devam etmeye başlamışlardır. Bu yayın organlarının mecmua ve gazetelerini satmaya olanak veren mevzuatın da düzenlenmesi, bir hayli fazla siyasi ve burjuva yayınlarının gelişmesine ortam hazırlamıştır. Şubat başına bakıldığında Burjuva, Kadet yanlısı gazetelerin sayısının diğer Sosyalist gazetelerin sayısına göre geride kaldığı ortaya çıkar.

Mevcut durum Bolşevikler kendi ideolojileri dışındaki basın kuruluşlarını çeşitli yollar ile hayatlarını bitirene kadar sürmüştür.. Çıkarılan basın kanunu ile sadece belirli gazetelerin desteklenmesi sağlanırken diğerlerinin maddi desteği kesilmiş, zaten kargaşa ve kaosun hüküm sürdüğü ihtilal sonrası ortamda diğer gazeteler birer birer kapanmaya başlamıştır.

2.2. Sürgündeki Rus Basını

İhtilalden Sonra basın ikiye ayrılmıştır; Sovyet basını ve Rus dış basını olmak üzere. 1917 ihtilali ve iç savaş döneminde bir fikir ve düşünce insanları ülkeyi terk ederken gittikleri yerlerde neşriyat ile uğraşmaya devam etmişlerdir. Göç edenlerin bir kısmı Bolşevik baskısından bir kısmı ise 1. Dünya savaşının devam ettiği o yıllarda Almanlar tarafından toprakları ele geçirildiğinden göç etmek suretiyle topraklarını terk etmek durumunda kalmışlardır. Bunlardan bir kısmı Mançurya Çin taraflarına diğerleri Finlandiya, Varşova, Konstantinopol (İstanbul) ve asıl olarak da Paris'e göç etmişlerdir. Berlin ve Paris şehirlerinde önemli yayın organları buradaki Rus göçmenler tarafından çıkarılmıştır. İlgi çeken diğer bir husus "Avrasyacılık"

düşüncesinin yeşerdiği ve ciddi temellerinin atıldığı dergi ve gazeteler burada neşredilmiştir. Bunlar arasında Sofya şehrinde çıkan “Ishod k Vastoku”, Paris’te basılan “Verstı” ve “Evraziystva” dergisi örnek verilebilir.⁵¹

2.3. Ekim İhtilali, Bolşevikler Hakimiyeti Elinde Basın ve Parti Basının Doğuşu

Rusya’da Bolşevik⁵² iktidarın kuruluşu ülkede tek parti sisteminin getirilmesi demek oluyordu. Bu iktidarın en önemli ideoloji ve organizasyon enstitüsü bolşevik basın geleneğini ve fonksiyonunu devralan Sovyet basını olmuştur.

Ekim İhtilalinden sonra Rusya’nın ilk amacı İmparatorluk Rusya’sı döneminde başlayan 1. Dünya Savaşından çıkmak olmuştur. Uzun süren görüşmelerden sonra Almanya ile bir anlaşma yapılmıştır. 3 Mart 1918 tarihinde yapılan anlaşma ile Rusya savaştan çekilmiştir.

Bolşevikler iktidara gelene kadar Birinci Dünya Savaşı esnasında yaptıkları isyan hareketleri sadece Burjuva basını tarafından değil diğer Sosyalist basın tarafından da en sert eleştirilere maruz kalmıştır. Bu gazetelerde Lenin ve taraftarları kör fanatikler ve fitne çıkarıcılar olarak adlandırılmışlardır. Bolşeviklerin iktidara gelmesi ile bu tip eleştiriler durmamış hatta arttığı söylenebilir. Rusya’yı Bolşeviklerin yönetemeyeceklerine dair ifadeler seslendirilmeye başlanmıştır. Tabii ki bu durum iktidarı elinde bulunduran güçler tarafından cevabi eylemleri doğurmuştur. 26 Ekim tarihinde Petrograd (San Petersburg) ve Moskova Askeri İhtilal Komiteleri ondan fazla Burjuva gazetesinin kapatılması kararını vermiştir. Bunların içlerinde “Reç” “Ruskoye Slova”, “Birjeviye Novosti” gibi gazetelerde yer almaktadır fakat bu gazeteler başka isimler altında tekrar çıkmıştır. Düşmanca yayın yapan bu basın kuruluşları için ayrıca Basın Kararnamesi çıkarılmıştır.⁵³ Kararnamenin ilk maddesi İşçi ve Köylü

⁵¹ OVSEPYAN: a.g.e., s.109.

⁵² RSDİP(Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi)’nin 1903’te ikinci kongresinde, demokratik merkeziyetçilik ve devrimci-demokratik diktatörlük konularında ortaya çıkan görüş ayrılığı sonrasında, Merkez komite ve İskra yazıkurulunda çoğunluğu sağlayan Lenin ve yandaşları Bolşevik(çoğunluk), muhalifleri ise Menşevik(azınlık) adlarıyla anılmaya başladılar.

⁵³ Kararname tam metni için bakınız LENİN: “Dekret O Peçati”“Pravda” 10 Kasım 1917.

Hükümetine karşı direnişe çağıran basın kuruluşlarının kapatılmasını emretmektedir.⁵⁴ Kararname Sosyalist basında dahi sert eleştirileri beraberinde getirmiştir. 26 Kasım tarihinde Rusya Yazarlar Birliği tarafından “Gazete-Protosta” adlı bir günlük gazete çıkarılmıştır. Burada Maksim Gorki başta olmak üzere bir çok yazar söz söyleme özgürlüğüne vurulan darbeyi eleştirmişlerdir. Konu geçici hükümet yetkilileri arasında görüşülmüştür. Fakat başta Lenin olmak üzere diğer Bolşevik liderler burjuva gazetelerinin varlığın sabretmenin Sosyalist olmayı bitirmek olduğu kanısındaydılar. Lenin o sıralarda 8 Kasım 1917’de Halk Komiserleri Kurulu başkanlığına seçildi.

Silahlı eylemlerle ekim ihtilalini gerçekleştiren geçici ihtilal hükümeti tarafından 10 kadar büyük burjuva gazetesi daha ihtilalin ilk günlerinde kapatılmıştır. “Russkoy Voli”ye ait matbaa basım yeri de Bolşeviklere ait “Pravda” gazetesine devredilmiştir. Burjuva basını geçici ihtilal hükümeti tarafından gerçekleştirdikle eylemlere taraftar olamayacaklarını belirterek Sovyet hükümetini basın özgürlüğü prensiplerine uymamakla suçlayarak protesto etmişlerdir. Buna bağlı olarak Sovyet hükümeti 10 Kasım 1917 yılında basın kanunu kabul etmiştir.⁵⁵ Kanunun esasını Bolşevik ihtilalinin öncüsü Vlademir İliç Ulyanov (Lenin) tarafından daha Eylül ayında yapılan açıklamadan almaktadır. Açıklamasında Lenin Bolşeviklerin iktidara gelmesinden hemen sonra burjuva basınıni yok edeceklerini belirtirken Proleter basına serbest hareket hakkı vereceklerini beyan etmiştir. Bolşeviklerin basına getirdiği tedbirlerden burjuva basınının yanında Sosyalist basın da nasibini almıştır. Bolşevikler hiçbir uzlaşmacı tutumu öngörmezken kendileri tarafından yapılan faaliyetlere karşı çıkan tüm yayım organlarını susturma yoluna gitmişlerdir. Buna yönelik olarak Bolşeviklerin diğer adımı ise “İlanların verilmesinde devlet monopolü”nü tasarlayan kanunun kabulüdür. Böylece gazetelerin gelirlerini kesmeye yönelik sağlam bir adım atılmış olacaktır. Fakat en büyük baskı ve sansür usulleri 1918 yılında yapılan protestolara karşı alınan “İhtilal basın mahkemesi” kanunun

⁵⁴ KUZNETSOV; “İstoriya Otechestvennoy Jurnalİstiki Hrestomatiya 1917-2000”, (Moskva, Flinta, 2001). s.144.

⁵⁵ OVSEPYAN: a.g.e., s.58.

~~kabulüdür. Mahkeme kanun ile yüksek yetkilere sahip olmuştur.⁵⁶ Adı geçen mahkeme hiç gecikmeden Menşeviklere ait olan "Vpered" gazetesini kapatmıştı. 1918 yılı itibarı ile Rusya basını 884 gazete ve 774 derginin mevcut olduğu gözükmemektedir. Eyalet (Guberniya), şehir gazetelerini oluşturan zincir parti komitelerinin ve Yerel idarenin organları haline gelmiştir.⁵⁷~~

Burjuva ve diğer muhalif yayınların ortadan kaldırılmasından sonra 1990 yılına kadar Sovyet tek parti gazeteciliğinin süreci aralıksız gelişme ile devam etmiştir.

Lenin'in Bolşevik basınının yapısı ve Sovyetlerin kuruluşunda olması gereken şekli hakkında bir çok makale ve yazılar mevcuttur. Lenin'e göre Bolşevik basın idareyi oluşturan bir parça olarak kitlenin ekonomik eğitiminin aracı gibi sosyalist düzenin en önemli silahı olmalıdır. Yazdığı bir çok makalede Lenin gazetelerin nasıl olması gerektiği, Sovyetler basınının görevlerine değinmiştir.⁵⁸ Bu yazılarda sebatkar bir şekilde Bolşevik partinin ideolojik yapılanmasına vurgu yapılmaktadır. Dolayısı ile yapılan vurgu Sovyet gazetelerinin içeriğine ve şekline direkt etki yapmış onları idari komuta sisteminin iradesindeki bir bağ haline getirmiştir.

Muhalif ve Burjuva gazetelerinin kapanma süreci içerisinde diğer taraftan Sovyet Parti gazeteciliğinin oluşması devam etmektedir. Bolşeviklerin iktidara gelmesinin daha üçüncü günü yani 29 Ekim (10 Kasım) tarihinde Petrograd şehrinde Pravda ve İzvestiya gazeteleri ile beraber Halk Komiserleri Birliği yayın resmi organı " Gazeta Vremennova i Raboçeva Krestyanskova Pravitelstva" (Geçici İşçi ve Köylü Hükümet Gazetesi) çıkarılmıştır. Resmi yayın organı olarak gazete istisnai olarak ilan yayınlama hakkına sahip olmuş ve tüm hükümet kuruluşlarına dağıtılmıştır.

Sovyet basınında aktif branşlaşma eğilimi gözükmemektedir. Demiryollarına ait çıkarılan "Gudok" gazetesi buna ilk örnek olabilir. Müteakiben köylüler, çiftçiler, madenciler vs. için profesyonel meslek esaslı kitleye yönelik gazeteler çıkarılmaya başlanmıştır.

⁵⁶ OVSEPYAN: a.g.e., s.59.

⁵⁷ GRABELNİKOV: a.g.e., s.6.

⁵⁸ OVSEPYAN: a.g.e., s.62.

~~Sovyet gazeteciliğinin 1918-1920 yılları arasındaki gelişmesinde önemli bir rolü Rusya Telgraf Ajansı (ROST) oynamıştır. Bu süre zarfında ROST haber ajansı gibi çalışmakla beraber bir çok yayınlara da imza atmıştır. Yerel basının ve gazete kadrolarının hazırlanmasında yardımcı faaliyetler göstermiştir.~~⁵⁹

Sovyetlerin ilk on yılı içerisinde dikkate değer bir gazete 1925 yılı 24 Mayıs tarihinde çıkarılmaya başlanan ve Merkez komite organı “Komsomolskaya pravda” gazetesidir. Gazete 30 bin tirajdan sonraki yıl 100 bin tiraja ulaşmıştır.⁶⁰ Gazetenin ilk sayfalarında göze çarpan “Gençlik- Traktörlere”, Emeğe ve Savunmaya hazır ol” gibi slogan ifadeler Sovyet basınının yüzünü göstermektedir.

20-li yılların ilk gazete eklerinin de çoğaldığı yıllardır. Bu ekler edebi satirik (yergi) içerikte idi.

Bu yıllarda yerel yayınların temel tipleri de ortaya konulmuştur. Okuyucu kitlesine göre eyaletlerde veya eyalet merkezlerinde iki tane başat olan işçi ve kitle köylü gazetesi veya bir tane eyalet gazetesi çıkarılmıştır. Buna örnek olarak Moskova’da “Raboçaya Moskva” (İşçi Moskva) ve “Moskovskaya Derevnya” (Moskova Köyü) gazeteleri, Yekaterinburg’ta “Uralskiy Raboçiy” (Ural İşçisi) ve “Krestyanskaya Gazeta” (Köylü Gazetesi) çıkmış Vyatka şehrinde ise sadece “Vyatskaya Pravda” (Vyatka Hakikati) adlı gazete çıkarılmıştır.

1920-li yıllara ait önemli bir olay da Moskova’da 1921 haziran ayında ilk sesli radyo sistemini kuruluşudur. Ağustos ayında ise ilk sesli yayın gerçekleştirilmiştir. Artık kitlenin aydınlatılmasında ve eğitilmesinde önemli bir rolü radyo almaya başlar. Dikkate değer hususlardan biri radyonun gelişi ile radyogazete şeklinde ele alına yayının artarak popüler hale geldiğidir. 1926 yılında “Krestyanskaya Radio Gazeta” (Köylü Radyogazetesi) ve “Raboçaya

⁵⁹“*Entsiklopediya Jizni Rossiyskoy Jurnalistiki*” Cild 1.İzdaniye Sayuza jurnalistov Rossii, 1998, s.137

⁶⁰ YESİN ve İvan KUZNETSOV: “Trista Let Oteçestvennyy jurnalistiki (1702-2002)”, İzdaelstva Moskovskova Universiteta, (Moskva,2002). s. 104.

~~Radio Gazeta" (İşçi Radyogazetesi) "Komsomolskaya⁶¹ Radio Gazeta"~~

(Komsomol Radyogazetesi) ortaya çıkmıştır. Kasaba ve köylere kadar inen yayınlar köylü ve çiftçilerin sorunlarına cevap vermekte tabii ki aktif propaganda aracı olarak kullanılmakta idi.

Parti kontrolünün basın üzerindeki artan etkisi 1921 yılın Aralık ayında yayına başlayan "Krasnaya Peçat" (Kızıl Basın) dergisi ile açıkça ortaya konmaktadır. Adı geçen dergi Rusya Komünist Partisi Merkez Komitesi Ajitasyon ve Propaganda bölümü yayın organı olmuştur. Krasnaya Peçat bu yönüyle tüm basın alanına giren konuları düzenleme faaliyeti içinde bulunur.

Parti diktatörlüğü ve baskısını basın üzerindeki etkisi o dönemde alınan tüm parti kararlarında kendini ortaya koymaktadır. Lenin doğrudan verdiği karar ile Sovyet Basını din ile mücadelede rol oynaması kararı alınmıştır. Özel anti-dini yayınlar "Bezbojik" (Tanrısız) adlı gazete önderliğinde götürülmüştür. Bu yayın organı diğer dillerde de çıkarılmıştır. İleri de değinilecektir.

Sovyet Basınının 1920-li yılların ilk yarısındaki en önemli konusunu uygulanmaya başlayan 'Yeni Ekonomi Politikası' (Beş yıllık Kalkınma Planı) oluşturur. Lenin'in ülkede sosyalizmi kurma planı, tüm yayın organlarının içeriklerini şekillendiren unsur olmuştur. Buna göre ülkenin ekonomik yönünün büyük ölçüde değiştirilmesi hedeflenmiştir. Özel ticaret, küçük ve büyük işletmecilik faaliyetleri, para sisteminin reforme edilmesi, zirai ve sanayi üretimi gibi tüm bu konular basılı ve sözlü yayınlarının temel konularını oluşturmuşlardır.

Sovyetlerin ilk on yılı ulusal kitle iletişim araçlarının çok yönlü tek parti sistemi ile oluşma sürecidir. Buna göre basın devamında tüm Sovyet tarihi boyunca taşıyacağı parti kontrolüne tamamı ile girmiştir. Bu dönem ayrıca Sovyet Rusya'sı enformasyon sisteminin oluşma süreci, radyonun ortaya çıkışı gelişmesi ve Rusya dışındaki Rus çok partili basının gelişmeleri adına kayda değerdir.

⁶¹ Komsomol Sovyetler Birliği döneminde komünist kadroların menşei olan örgütü ifade eder. (Komünist Gençlik Örgütü)

2.4 Basında Totalitarizm Etkileri, Stalinli Yıllar

20-li yılların sonu ve 30-lu yıllar idari-emir mekanizması ile işleyen gazeteciliğin Parti propaganda aracı haline gelmesini ortaya koymaktadır. Diğer yüzyıllarda olduğu gibi Sovyet basınında yenilikler ve değişim bir başka imparator veya Çar'ın gelişi ile gerçekleşmiştir. Totalitarizm ve basında bunun ortaya çıkışı daha çok gazete ve dergilerin putlaştırılmış şahsiyetin tasdiki ve Tüm Halkların Reisi manasına gelen "Vojdya Vseh Naradov" ifadesi ile muhaliflere yapılan baskıların dönemin siyasi sürecinin sunumunda etkin şekilde kendini gösterir.⁶² Stalin Lenin'in hastalığı döneminde yerine geçmek üzere gayretleri vardı. Lenin ölüm döşğinde Stalin'e, "Biliyorum yerime geçmek istiyorsun. Ancak halk arkandan gelmez." deyince sert tutumu ile meşhur Stalin, hazır olan cevabını vermiş: "Üzülme. Onlar arkandan gelmezse, ben onları senin yanına gönderirim."⁶³ Stalin bu yolda en iyi aracın basın olduğunu kendi gerekliliğini ve Lenin'in varisliğini kanıtlamanın yolunun buradan geçtiğini idrak ediyordu. Zaten daha önce Lenin'in Stalin'i Pravda gazetesi'nin redaksiyondan almasına rağmen mücadele ederek gazetenin yayın kuruluna girmesi onun basındaki gelecek hedeflerine de işaret ediyordu. Stalin basın aracılığı ile kendini Lenin'in yerine geçecek kişi olduğunu göstermeyi başardı.

Joseph Stalin'in iktidara gelişi ve bunu takip eden yıllarda totaliter etkideki basın, sistem olarak gelişim geçirmiş ve devam ede gelen içindeki ayrışımını sürdürmüştür. Ekonomik hayatta meydana gelen endüstrileşme beraberinde bir çok branşlaşmış gazete ve dergiyi doğurmuştur. Savaştan önceki yıllarda 9 bin gazete ve 1600 kadar derginin yayınlandığı kaydedilmektedir. Bu yüksek adetler savaşın başlaması ile beraber azalma eğilimine girmiş, bir çoğu yan sektör (branş) yayınları ile birleşmişlerdir. Bunun ile beraber ters orantılı olarak savaş esnasında yüksek rakamlarda savaş ve askeri gazetelerin yaygınlaştığı gözlemlenir.

⁶² TOBOLTSEVA: "Totalirizm I jurnalistika", *Materialı Mejdunaradnova Kongresa 2002*, Moskva, s. 151.

⁶³ <http://212.154.21.40/2000/07/25/dizi1/dizi1.htm> _03,03,2003

2. Dünya Savaşı'nın başarı ile sonuçlanması Sovyet basınında

Stalinizm propagandasının artmasına hayatın bütün alanlarında onun şahsiyetinin ilahlaştırılmasına destek olmuştur. Totaliter rejimin etkisi altında kalan Sovyet basını rejimin karakteristik özelliklerini kendinde yansıtmayı ihmal etmemiştir.

Savaş yıllarından sonra milli dillerde yayın yapan gazetelerde yüksek bir ivme gözükür. 1945 yılında Moldova'da "Jizn i Selo" adlı Moldavanca gazete çıkarılmış, bunu müteakip 1949 yılında Rusya'nın Japonya sınırına yakın bölgesi olan Sahalin bölgesinde Kore dilinde "Pa Leninskomu Puti" adlı gazete çıkarılmıştır. Özbek, Kırgız, Gürcü vs dillerde de yani gazeteler yayın hayatına girmişlerdir.⁶⁴

2.5 2. Dünya Savaşı ve Basın

Dört yıl süren savaş büyük bir zafer ile sonuçlanmıştır. Savaş esnasında Sovyet basını da önemli bir rolü yerine getirmiştir.

Savaş tüm Sovyet basınıni etkilemiş merkezi gazetelerin sayısında dahi iki kat azalma gözükümüştür. Savaşa kadar 39 iken savaştan sonra 18'e inmiştir. Bunun yanında bir çok branşlaşmış gazete de yayınını durdurmuştur. Örnek olarak "Lesnaya Promişlennost"(Orman Sanayisi), "Tekstilnaya Promişlennost"(Tekstil Sanayiye) vs. Bir çok merkezi gazete birleşerek yayınına devam etmiştir.

Önemli ölçüde yerel yayın organlarının sayısı azaltılmıştır. Mesela Gürcistan'da 20 kadar cumhuriyet çapında çıkan gazete bir çok şehir gazetesi, gazete kuruluşları kapatılmıştır. Moskova Eyaleti'nde 57 adet yüksek tirajlı gazete yayınını durdurmuştur. Benzeri önlemler ile 1942 yılına bakıldığı zaman ülkede 4560 gazete kalmış, savaş öncesi olan 1940 yılına bakıldığı zaman bu sayının 9 bin civarında olduğudur. Toplam tirajın 38 milyondan 18 milyona düştüğü saptanmaktadır. Komsomolkoya Pravda ve Lenıngraskoy Smeni gazeteleri hariç tüm komsomol gazeteleri kapatılmıştır. Cumhuriyet Kray ve eyalet parti gazeteleri haftada 5 defa iki sayfa olarak

⁶⁴ OVSEPYAN: a.g.e., s.174.

~~çıkarılmışlardır. Hatta en önemli yayınlardan olan Pravda gazetesi dahi~~
 kısıtlamalardan payını almış 6 sayfadan 4 sayfaya düşmüştür. Alınan önlemler gerekliliği kesindir. Bu sayede cephedeki propaganda çalışmalarının organizasyonu kolaylaşmıştır. 1942 yılı sonu itibari ile silahlı kuvvetlerin kitle basın kuruluşu oluşum süreci yerine gelmiştir. Bu dönemde 4 merkezi, 13 cephe, 60 ordu, 33 birlik, 600 tugay gazetesi çıkarılmıştır. Orduda ve cephede hiç de azımsanmayacak oranda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri halklarına ait dillerde gazete yayınlanmıştır. Sekiz dilde İkinci Pribaltık (Batlık Ülkelerinin Tümüne verilen isim) Cephesi gazetesi "Surovets" adıyla yayınlanmış, yedi dilde Üçüncü Ukrayna Cephesi gazetesi olarak "Sovyetkiy Voin" (Sovyet Savaşçıları) çıkarılmıştır.

Çok sayıda gazete ve broşür cephe gerisinde çıkarılmıştır. Gizlice çıkarılan ve yeraltı basını da diyebileceğimiz işgal edilen bölgelerde faaliyet gösteren bu gazeteler arasında gazeteler arasında en fazla üne "Za Sovetskuyu Ukrainu"(Sovyet Rusyası İçin) adlı gazete kavuşmuştur. Toplam olarak bu tip yayınlar savaşın ilk yılında 15 milyon tiraja ulaşmıştır. Diğer kayda değer gazeteler ise, "Bolşevistkaya Pravda"(Bolşevik Hakikati) Minsk'te, "Vitevskiy Rabochiy"(Viteb İşçisi), " V Boy Za Rodinu"(Vatan İçin Savaşa) Smolensk Bölgesinde çıkarılmıştır. Partizan gazetelere örnek olarak ise "Krasniy Partizan"(Kızıl Partizan), "Partizan Ukraini"(Ukrayna Partizanları) örnek gösterile bilinir.

Merkezi çıkarılan "Krasnoy Zvezdi"(Kızıl Yıldız) ve "Krasniy Flot"(Kızıl Filo) gazetelerinin dışında iki tane daha merkezi gazete çıkarılmıştır. Ağustos 1941'den itibaren "Stalinskiy Sokol", Ekim 1942 tarihinden itibaren "Krasniy Sokol" çıkarılmaya başlanmıştır. Ayrıca Sovyet Ordusu siyasi idaresi tarafından bir buçuk milyon tiraj ile "Vesti Sovetskoy Rodini"(Sovyet Vatanından haberler) adı ile broşür çıkarılmıştır. Broşür sürekli olarak cephe haberleri ve cephe gerisinden haberlerle halkı bilgilendirmiştir.

Savaş yıllarında yeri doldurulamaz işlevsel iletişim ve haber aracı olarak radyo önemli rol oynamıştır. Savaşın ilk ilanı ile başlayan yayınlar savaşın bitişine kadar aralıksız sürmüştür. 1942 yılı Ağustos ayında Moskova'dan Ukrayna ve Belarus (Beyazrus Dili) dillerinde yayınlar

başlamıştır. Radyoda yayınlanan Cepheye mektup ve cepheden mektup adlı programlar sayesinde 2 milyondan fazla mektup kullanılmış bir çok asker ve asker yakını ailesi haberdar edilirken, boşaltılan işgalde dolayı birbirinden habersiz bir çok insan yakınlarına ulaşmıştır.

Savaşın son dönemlerinde Sovyet basını yeni bir basın şekli ile daha tanışmıştır. Buna göre Faşist Almanya işgal kuvvetlerinden kurtarılan halk kesimi için gazeteler çıkarılmıştır. Gazetelerin isimleri de vakaya şahitlik etmektedir. “Svobodnaya Polşa”(Özgür Polonya), “Vengerskaya Gazeta”(Macaristan gazetesi). Bunlardan başka “Noviy Golos”(Yeni Ses) Romen dilinde, “Yejednevnoye Obezreniye”(Günlük Gözlemler) Alman dilinde, “Novaya Jizn” (Polonya Dilinde) çıkarılan gazetelerdir.⁶⁵

SSCB ile savaşa giren Almanlar da gazetenin propaganda gücünü ihmal etmemiştir. Silahlı ve askeri güçlerinin yanında söz silahından da istifade etmişlerdir. İşgal edilen bölgelerde Almanlar onlarca gazete yayınlamışlardır. Adı geçen gazete sayfalarında savaşın çıkmasında suçlu tarafın Hitler Almanyası değil Sovyet Rusyası olduğu fikri ortaya konulmuştur. Bu propaganda tüm Hitler gazete ve radyo programlarında dile getirilmiş propaganda aracı olmuştur. Almanların 1941 yılında işgal ettikleri yerlerde yayınladıkları gazeteler arasında “Orlovskiye İzvestiya”(Orlov Haberleri), “Smalenskiy Vestnik”(Smolensk Havadisleri), “Noviy Put”(Yeni Yol), “Novaya Vremya”(Yeni Vakit) ve Belarusça çıkartılan “Belaruskaya Gazeta” sıralanabilir. Daha sonraları “Kolokol” adlı işgal edilen topraklardaki köylülere yönelik gazete ile “Dobrovolets” (Gönüllü) adlı gazeteler bunlardan önemli olanlarıdır.

Daha 1941 yılından itibaren Almanlar kendi radyolarını kurmuşlardır.Smolensk eyaletinde radyo kasım ayı 1941 yılında yayına başlamış haziran 1942 yılına gelindiğinde 1360 radyo noktası oluşmuştur. Başlarda günde iki defa politik haber yayını verilirken 1943 Mayıs ayına bakıldığında bu sayı 6 ila 8'e ulaşmıştır.

⁶⁵ YESİN ve İvan KUZNETSOV: a.g.e., s. 135.

~~İşgalci Almanlar radyo ve gazeteleri tarafından gerçekleştirilen~~ yayınlarda aktif olarak Sovyetlerin ve Bolşeviklerin sonu geldiği bildirilmiş, İngiltere ve Amerikanın Almanya'dan zayıf olduğu vurgulanmıştır. Hatta Stalingrad ve Kursk gibi savaşın dönüm noktası yenilgilerinden sonra dahi Hitler gazeteleri Almanların savaştan zafer ile çıkacağını haber vermeye devam etmektedir.

İşgal güçleri propagandası Sovyet basınının propaganda fonksiyonunu daha öne çıkarmasına ve güçlendirmesine sebep olmuştur. Yüzlerce gazeteci radyo ve gazete redaksiyonlarına gönderilmiştir. Ayrıca yüzlerce yazar savaşa yazdıkları moral verici ve propaganda yazıları ile gazete ve radyolarda askere moral depolamışlardır.

Savaşın karşı kuvvetlerin topraklarına dökülmesi ile Sovyet gazelciliğinin propaganda fonksiyonu vazgeçilmez bir görev haline gelmiştir. Burada Kızıl Ordunun bir kurtarıcı olarak işgal altında kalmış diğer halklara tanıtılması enternasyonalci eğitim için önemli bir unsur haline gelmiştir. Moskova'dan Doğu Prusya'ya kadar olan bölgedeki savaşan tüm halklardan askerlerin başarısı hakkında yayınlar organize bir şekilde devam etmiştir.

2.6. Savaş Sonrası Yıllar

II. Dünya Savaşı Sovyet halkını zor bir imtihandan geçirmiştir. Savaş sonrası ise gerisinde Sovyet ekonomisine ve halka büyük zararlar bırakmıştır. Bunun yanında savaş sırasında Sovyetlerin insan kaybı 26,6 milyonu bulmakta idi. Bu sayı Avrupa'nın kaybettiği toplam insan sayısından daha fazladır. Ekonomiyi canlandırmak için kısa sürede Sovyet halkının organize olması ve kahramanlığı gerekmektedir. Tabii ki basının da duruma göre şekillenmesi ve kendini toparlaması ön plana çıkan husustur. 20 Mayıs 1945 yılında Tümrusya Komünist Partisi Merkez Komitesi basın ile ilgili kararnameye imza atmıştır. Kararname Kray, Eyalet ve Cumhuriyet gazetelerinin kalitesinin ve hacminin artırılmasını içermektedir. Kararnamedeki önemli nokta tüm gazetelerin kitlenin siyasi eğitimi için

mücadele organı olarak saptanması, yani parti idaresinin kitle üzerindeki en önemli silahı halinde sunulmasıdır.

Kray ve Eyalet gazete Redaksiyon yapısı da dikkate değer bir değişikliğe maruz kalmış Parti Sekreterliğinden başka olarak Parti yaşamı, Propaganda, sanayi ve ulaşım, ziraat, kültür, emekçilerin mektupları, dahili enformasyon bölümleri de faaliyet göstermeye başlamışlardır. Sovyetlere Bağlı Cumhuriyetlere ait gazetelerde bu bölümlerin dışında Sovyetlerin inşası, yabancı ve yerel haberlendirme adlı üç ayrı birim daha faaliyet göstermekteydi. Bu durum gazeteci sayısını artışını da beraberinde getirmiştir.

Savaş öncesi yıllarda olduğu gibi savaş sonrası yıllarda da gazete sayısı artmaya devam etmiştir. 1946 yılında 7309 gazete toplam 29,6 milyon tiraj ile çıkarken, 1959 yılına gelindiğinde 10547 ayrı gazete toplam 68 milyon tiraja ulaşmıştır. Gazeteler Sovyetlerde yaşayan halklara ait 67 farklı dilde ve ayrıca 7 yabancı dilde çıkarılmıştır. Ayrıca bir çok yeni yerel ulusal, Komsomol ve yüksek tirajlı gazete çıkarılmıştır.

Yeni merkezi gazeteler içerisinde önemli bir yeri “Sovetstkaya Rossiya” adlı gazete almaktadır. Gazete 1 Ocak 1956 yılında Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Bürosu yayın organı olarak çıkartılmıştır. Merkezi yayın organları içerisinde önemli bir yeri “Kultura i Jizn”(Kültür ve yaşam) adlı gazete almaktadır. Tümrusya Komünist Partisi Merkez Komitesi propaganda Birimi yayın organı olan gazete 1946 ve 1951 yılları arası çıkmıştır. Gazete ilk sayısından itibaren ideolojik makalelere yer vermeye başlamıştır.

Savaş yılları sonrası önemli olaylardan birisi olarak 1957 yılında kurulan SSCB Gazeteciler Birliğinin kuruluşu gösterilebilir. Kasım 1959 yılında ilk kongre gerçekleştirilmiş ve birliğin tüzüğü ‘dar’ kurulu kabul edilmiştir.

Savaşın bitişi ile beraber merkezi ve yerel basın emekçilerin kalkınma gayretlerine, sanayi kollarının tekrar dönüşüne yer vermeye başlamışlardır. Savaş yılları öncesi olduğu gibi basın tarımın ziraatın artırılışını uygulamalardaki tecrübeleri, başarıları, önde gelen işçileri, yazmaktadır.

Sovyet basını ve radyosu için önemli yeri 5 yıllık ekonomik kalkınma planı propagandası Sovyet ekonomisinin gelişimi ana konu halinde gözükmemektedir. Gazetelerde devamlı surette “Beş yıllık Kalkınma” , “Yeni Kalkınma Beş yıllı”, “Sovyet Cumhuriyetlerinde Beş yıllık Kalkınma” gibi farklı başlıklarda yazılar çıkar olmuştur. Bunun yanında Hütler ordusu tarafından yıkılan şehirleri kalkındırmak amacı ile 15 tarihi Rus şehrinin diriltilmesine yönelik çalışmalar yayınlarla desteklenmiştir.

Ülke savaş sonu tarımsal zarar uğramış ve gıda sorunu çekmektedir. Gıda eksikliğinin önünün açılması için kalhoz ve salhozların (Komünal Çiftlikler) desteklenmesi amacı ile faaliyetler yürütölmektedir. Moskova’da 35 işletme öлкеye hesaplarının üzerinde 172 milyon ruble ek gelir getirmek üzere söz vermişlerdir. Gazetede bu tip ekonomi ile yapılan mücadeleleri efsaneleştirmekte, işçilerle röportajlar yapmaktadır. Kahramanlık hikayelerini sık şekilde yayınlamaktadır. Basın ve radyo diğör bir çok başarıları öven haberlerin yayınlandığı tribünler olmuşlardır. Gazete sayfalarında ve radyo yayınlarında Kirovskiy fabrikasındaki ustaların başarısı Ivanov fabrikasındaki uygulanmaya başlayan yeni metotlar anlatılmaktadır. Ülkenin baştan inşasını içine alan programlara Televizyon da aktif katılım göstermeye başlamıştır. Değişik işletmelerde yapılan röportajlar ve dizi programlar ekranlarda Sovyet izleyicisi ile buluşmuştur.

Sovyet basınının önde gelen konu ve temaları arasına diğör Sosyalist Ülkelerdeki yönetimleri de girmiştir. Sovyet radyosu programlarında günlük olarak yayınlanan “V Bratskih Stranah Sotsializma” (Kardeş Sosyalist Ülkelerde), sık şekilde Soyalist başkentler ile ilgili kurulan bağlantılar “Gavarit Budapeşte”(Budapeşte Konuşuyor), “Gavarit Praga”, “Gavarit Ulan Bator”, “Gavarit Phenyan” diğör sosyalist ölkeler adına yapılan yayınlara verilebilecek örneklerdir.

Radyo yayınlarına ağırlık verilmesi ihmal edilmemiştir. 1985 yılına gelindiğinde görölecektir ki tüm SSCB toprakları radyo yayınlarını dinler hale gelmiştir. Televizyonda ise bu oran yüzde 93’ü göstermektedir. Merkezi (Tüm Sovyet) radyo yayınları on kanaldan sürdürölmüştür. Birincisi tüm Rusya’da yayın haber politik Kültür, eğitim sanat programlarını içeren yayındır. İkinci

kanal "Mayak" yayınına 1 Ağustos 1961 tarihinden başlamıştır. Tüm bölgelerde faaliyet gösteren radyo yayınları tüm gün sürmekte idi. Ayrıca ilerleyen yıllarda "Mayak" yayınları İngilizce ve Fransızca olarak verilmeye başlanmıştır.

Üçüncü kanal sanat ve müzik kanalı olmuş ve Moskova ve Moskova eyaletinde dinleyicilere hitap etmiştir. Tamimiyle müzikal kanal olan Dördüncü kanal 1972 Ocak ayı itibari ile yayınına başlamıştır. Bunların dışında yurtdışında yaşayan Sovyet vatandaşlarına yönelik faaliyet gösteren beşinci kanal daha çok haber ve siyaset içerikli konulara yer vermiştir.

Sovyetlerdeki en popüler radyolardan birisi "Yunost"(gençlik) adlı radyo yayını olmuştur. Bu radyo yayınlarında sık olarak canlı bağlantılar kurmasıyla dikkat çekmiştir. Böylece dinleyicilerden sağlam geri beslemeler ile bilgi almak mümkün olmuştur.

80-li yıllar ortalarına gelindiğinde haber ajansı TASS'ın faaliyetlerinin önemli bir noktaya geldiği gözlemlenir. Rusya'da 14 cumhuriyette ajansı bulunan TASS'ın 6 ayrı bölümü ve 72 ajans temsilciliği bulunmaktadır. Ajans bünyesindeki gazeteciler 110 ayrı ülkeden haberleri yoğunlaştırmakta ve ulaştırmaktadır.

Bunun yanında faaliyetlerine yüksek ivme kazandıran bir diğer kurumda 1959 tarihinde kurulan SSCB Gazeteciler Birliği'dir. Birlik 66 ülkeden değişik gazeteciler birliği ile temas halinde bulunmuş koordineli halde çalışmıştır.

Komünist Parti 20. Kongresi ile beraber yönetime gelen Hruşov zaman la tek lider olma konumuna gelmiştir. Oluşmuş olan Partideki kolektif idarenin süreç içerisinde silinmesi ile beraber eleştirilerin önü alınmış çatlak sesler susturulmuştur. Partinin 20. kongresinde elde edilen olumlu pozisyon yavaş yavaş kaybedilmeye başlanmıştır. Böyle bir durumda ise doğal olarak tek parti yönetimi ve tek yollu demokrasi anlayışı süreci beklenileceği çıkmaza girmiştir. İdari organlarda meydana gelen devamlı çatlaklar, ekonomide uygulanan kırılgan politikalar, gıda ve sanayi ürünlerinin üretiminde ihtiyacın gerisinde kalış ve bunun yanında Hruşov'un şahsiyetinin putlaştırılması 60-lı yıllar ortalarında Hruşov'un yerinde olmasına yol açmıştır. Rus tarihinde eşine

az rastlanır sessiz bir darbe ile devletin yönetici konumuna Brejnev grubu gelmiştir.

Hruşov sonrası ilk yıllarda ekonomide belirgin bir kalkınma ve canlanma örneği gözükmiştir. 1967 ve 1970 yılları arası tüm sanayi kolları rantlı hale gelmiştir. Fakat bir süre sonra ekonomide tekrar kopmalar ve başarısızlıklar kendini göstermeye başlamıştır. Düşük kalite ürünler, enflasyon üretimdeki zararlar kendini göstermeye başlamıştır. Buna rağmen basın gerçekte tamamen zıt bir surette gelişen sosyalimin başarılarını övmeye devam etmiştir.

Yapılan ekonomik planlar tutmamakta ve devamlı surette başarısızlıklarla sonuçlanmaktadır. Bu arada korsan ekonomi önemli artış göstermektedir. Bu dönemde toplumsal hayata karşı ilgisizlik gözükürken, sansürsüz yayınlar ve değişik fikirler ortaya çıkmaktadır. Bu arada ters görüşler artış eğilimindedir. 1968 yılında Soljenetsin'in Batıda bir romanı yayınlanır ve Rusya yazarlarının bu yazarı birlikten ihracını beraberinde getirmiştir. Daha sonra basında daha büyük eleştiri yazarın 1973 yılında "Gulag" adı ile çıkan eseri ile başlamıştır. Bu eser Soljenitsin'e Nobel ödülü getirmiş. Fakat yazar Sovyetler Birliği Dışına sürgüne gönderilmiştir. Ayrıca 1975 yılında Saharov Nobel ödülüne layık görülmüş, fakat bu durum onun sürgüne gönderilmesine ve o zaman kadar SSCB tarafından elde ettiği tüm madalyaların sökülmesine neden olmuştur.

Tüm bu tip yazarlar hakkında yapılan işlemler, mahkeme süreçler yanında, basın radyo ve televizyon yayınlarında Brejnev büyük övgüler ile sunulmaya devam etmektedir. Kendisine Lenin ödülleri ve defalarca Sosyalizm Kahramanı sıfatı verilmesine kadar süren propagandaların bir kısmını oluşturur.

Bunlara rağmen Kitle iletişim araçları parti politikasına zahiren bağlı gözükmeyle beraber, profesyonelliğini kaybetmemeye de çalışmıştır. Çalışmalarında yeni metotlar yeni farklı tarzlar kullanma gayreti içerisinde olmuştur.

Etkili gazetecilik amacıyla yeni kullanılan yöntemler ilgiye değerdir. Bunlar arasında kontroller, gezici redaksiyonlar ile en önemlilerinden birisi

anket şeklindedir. 1961 Ocak ayında "Komsomolskaya Pravda" gazetesinde yapılan ankette "Kendi nesliniz hakkında ne düşünüyorsunuz?" konulu bir anket sorusu ile okuyucuların karşısına çıkmıştır. Anket sorusuna sadece halk basit tabakası değil çok sayıda yazar bilim adamı ile beraber 17 446 cevap verilmiştir. Adı geçen anket formu daha sonra devamlı olarak diğer gazetelerde de kullanılmaya başlanmıştır. Bu anketlerde sorulan sorulardan bazıları "İnsana ideal gerekli midir?", "Beğendiğiniz kahraman kimdir ve hiç karşılaştınız mı?" gibi sorular okuyucunun ilgisini çekmeye başarmış ve popüler bir metot olmuştur.

Savaş sonrası savaş yıllarında olduğu gibi basın propaganda fonksiyonu, kitlenin organizasyonu ve Sosyalist eğitimi başat olan karakteristik özelliğidir.

2.7 Televizyon Sovyet Toplumunda

1931 yılı Mayıs ayının ilk gününde bir önceki günün Pravda gazetesinde belirtildiği gibi ilk televizyon deneme yayını gerçekleştirilmiştir. Deneme yayınının başarı ile tamamlanması ile düzenli şekilde TV yayınlarının yapılmasına karar verilmiştir.⁶⁶ Savaş öncesi yayınlarına başlanılan televizyon tüm dünyada olduğu gibi Sovyetler Birliği'nde de 2. Dünya savaşının çıkışı ile beraber sekteye uğramıştır. 1950-li yıllara gelince televizyon sayısındaki müthiş artış televizyon yayınları ve teknik şartları zorlar hale gelmiştir.⁶⁷

O dönemin basınında olduğu gibi televizyonunda en önemli amacı halkı Marksist-Leninist ideoloji doğrultusunda yetiştirmektir. Bu yönü ile iyi bir propaganda aracı olan televizyondan SSCB idarecileri faydalanmayı ihmal etmemişlerdir. Özellikle Televizyonun kitleselliği Sovyet toplumunun yönlendirilmesinde önemli bir araç olmasını sağlamıştır.

Tarihte önemli bir yere sahip olan Rus kozmonot Yuriy Gagarin'in uzaya fırlatılışı ve dönüşü Doğu Bloğu ülkelerine kadar uzanan kilometrelerce

⁶⁶Yuriy YUROVSKİY: "Televizionnaya Jurnalistika", İzdatelstva Mgu, (Moskva, 1998). s. 57.

⁶⁷ Yuriy YUROVSKİY: a.g.e., s.71.

uzunluktaki kablolar yardımıyla canlı olarak yayınlanmıştır. Bu SSCB ülkeleri içinde ve dünyada ses getiren bir gelişme idi. Özellikle yayınlanan birinci kanal ile tüm SSCB topraklarına yayın yapılmakla beraber, akşamları gösterilen “Dokuz haberleri” saat farkı göz önüne alınarak bazı eklemelerle yine saat 21.00 ‘de ülkenin en uç köşesine dek yayına verilmektedir. İki ucu arasında yaklaşık 7 saat fark bulunan Sovyet coğrafyasında Televizyon yayıncılık tekniği açısından ilerlemeyi kaydeder bir unsurdur. Fakat içerik olarak haberlerin yapısı tamamen resmi ideolojinin çizgisinde idi ve sıkı bir sansürden sonra ancak yayına sokulabiliyordu. Hatta yapılan sokak röportajlarında dahi karşılaşılabilecek şahısların ismi dahi çekimden önce redaktöre bildiriliyordu

70-li yıllar televizyonlarda yayıncılık faaliyetlerinin ve yeni tarz programların oluşmaya başladığı dönemdir. Ayrıca yapılan programlardan ortaya çıkan televizyon faaliyetlerinin ülkedeki doğrudan ülkede hüküm süren politik ve ekonomik şartlara bağlı paralellik gösterdiğiidir.

Bu yıllar da Video kayıt teknolojisi ve video montaj tekniğinin kullanılmaya başladığı görülür. Video filmler ortaya çıkmıştır. Ayrıca kasetlere çekilen televizyon filmleri ortaya konulmaya başlanmıştır. Fakat bu filmleri sadece televizyon eleştirmenleri seyredebilmiş gösterimi yasak kalmıştır.

1970 yılında SSCB Bakanlar kabinesi bünyesinde Televizyon ve Radyo Yayınları Komitesi oluşturulmuştur. 5 Temmuz 1978 yılında ise Bakanlık bünyesinde ayrılarak SSCB Devlet Televizyon ve Radyo Yayınları Komitesi (Gosteleradio SSSR) olarak isimlenmiştir. Buna göre artık Bakanlar kabinesine bağlı olmaktan çıkıp doğrudan devletin en üst düzey yöneticisine bağlı hale gelmiştir.

80-li yılların başında yayınlanan programlar toplum içindeki memnuniyetsizliği ve ülke sorunlarını su yüzüne çıkarmaktadır. İşte bu programlardan bazılarının isimleri; “Reşayetsa Na meste” (Yerinde Çözülür) “Bolşe Harosih Tavarov” (Daha Fazla İyi Mal) “Selo: Dela i Problemi” (Köy: İşler ve problemler) şeklindedir. Bu programların yayınından önce bir çok defa Parti mensuplarının onayları beklenmiş zor izinler alınmıştır. Fakat onay verilmesi de artık Partinin dahi sorunlara çözüm beklediğini gösterir.

Ender olarak rastlanan canlı yayın örneğini Sovyet toplumunun izlemesi için 1980 yılında 22. düzenlenen Moskova'daki olimpiyatları beklemesi gerekmiştir. Amerika ve bir kısım ülkelerin protestosu gölgesinde geçen olimpiyatlarda Sovyet televizyonu tüm dünyaya canlı röportajlar yayınlamıştır. Burada Sovyet gazeteciliğinin tüm dünyada bir nevi sınavı gerçekleşmiştir. Teknik açıdan profesyonellik gösteren Sovyet basını bir çok yeni televizyon tekniğini de bu sırada uygulama imkanı bulmuştur.

Kitle iletişim araçları içerisinde televizyon yayınlarının yeri giderek artmış 1985 yılına bakıldığında günlük toplam yayın saati 500 saate kadar çıkmıştır. Bu zaman kadar televizyon programları 115 televizyon kanalı ile gerçekleştirilmektedir.

Televizyon yayınları arasında önemli olaylardan bir olarak 1967 yılında ilk defa renkli olarak yayın yapılmasıdır. Ayrıca uydu yardımıyla yayınlar en uç noktadaki Sibiry bölgesi ile Japonya sınırında buluna Habarovsk Bölgesine kadar ulaştırılmaktaydı. Pravda gazetesi o dönem için televizyon yayınlarındaki gelinen noktayı belirtmek amacı ile kutuplara dahi yayın yapmaktayız ifadesini kullanmıştır.

Sovyet topraklarında yaşayan tüm halk televizyon yayınlarını seyretme imkanı bulmuştur. Yayınlar 130 televizyon merkezinden verilmekte idi. Birinci kanal en uç ve uzak bölgelere dahi yayın yaparken, İkinci kanal SSCB Üst Kurulu toplantılarının canlı yayınlarını iletmek için kullanılmış, Üçüncü kanal Moskovalılara, Dördüncü kanal ise eğitim kanalı idi.

Televizyon kanalları içerisinde önemli bir yeri tutan Leningrad Kanalı tutmuştur. Farklı program ve yayınlara imza atan kanal ilk defa sürgüne gönderilen ünlü akademisyen Saharov ile röportaj yapmış ve ilk önemli mitingleri bu kanal yayınlamıştır.

İlk televizyon kablosu II. Dünya Savaşı'ndan hemen öncesinde konulmuştur. Buna rağmen ancak 1988 yılında Moskova idaresi kablolu televizyonun gelişimi ile ilgili genel şemayı onaylamıştır. Ağustos 1990'da ise SSCB Kablolu ve havadan yayın yapan organizasyon Birliği kurulmuştur. Bu birlik 500 kadar kayıtlı televizyon stüdyosunu ve 15 milyona kadar aboneyi içine almaktadır.

2.8 Stalin Totalitersinin Sonu Hruşov Dönemi

Otuz yıla yakın iktidarda kalan Stalin'in baskı ve agresiv politikaları döneminden sonra başkanlığa Mihail Hruşov gelmiştir. 1956 yılı Şubat ayında yapılan Sovyetler Birliği Komünist Partisi XX. Kongresi sadece Rus tarihinde değil dünya tarihinde de önemli bir yer tutmuştur. Stalin'in ölümünden sonraki ilk gerçekleştirilen parti kongresinde Hruşov "Putlaştırılmış Şahsiyet ve Onun bıraktıkları" adlı sunuşu ile konuşma yapmıştır. Hruşov'un devrimci sosyalist kanunların ihlal edildiğini ve bir çok aldatıcı bilgilerin yayınlandığını ve bunların yıllarca Stalin'in elinden çıktığı imalı çıkışı büyük yankı yapmıştır.

XX. Parti kongresi tüm dünya sosyalizm uygulamasının tekrar gözden geçirildiği önemli bir tarih noktasıdır. Sosyalizmin yeniden ele alınışı net ve açık bir şekilde tüm Sovyet gazeteciliğine Gorbaçov dönemine kadar etki etmiştir. Bir süreliğine basın kendisi için konu seçmede özgür bir hava yakalamıştır.

Hruşov ile sosyal hayatta meydana gelen demokratikleşme basına da yansımıştır. 1953-1961 yılları arası bir çok yeni gazete ve dergi ortaya çıkmıştır. Merkezi ulusal basın güçlenmiştir. Ayrıca SSCB gazeteciler Cemiyeti 1958 yılında ilk defa kurulmuştur. 1962 yılında Radyo güçlü bir haber kanalı haline gelirken her gün Moskova'dan beş kanal üzerinden 100 saate kadar yayınlar artmış, bununla beraber 115 saate yakın günlük yayın 40 yabancı dilde gerçekleştirilmiştir.⁶⁸

Savaştan sonra basının konumunda pek bir değişiklik olmamış eskisi gibi gazeteler idare komuta sisteminin altında faaliyet göstermeye devam etmiştir. 80-li yılların ortalarına kadar süren dönemde gazetecilik kamuoyunu manipüle etmenin en önemli araçlarından biri olarak kalırken Komünist Parti kitle üzerindeki etkisini kısıtlanmasına göz yummamıştır.

Gazetelerin bu dönemdeki tirajlarına değinecek olursak müthiş rakamlarla karşılaşmaktayız. 1970 yılında SSCB'de 7250 gazete çıkarken tirajı yaklaşık 140 milyon adedi bulmakta idi. 1977 yılında ise toplam 7985 gazete

⁶⁸ GRABELNİKOV: a.g.e., s.8.

çıkarılmış ve tirajı 168 milyonu yakalamıştır. Gazeteler bu dönemde SSCB halklarına at 56 dilde faaliyet göstermektedir. En yüksek tiraja sahip gazetelerden “Pravda” 10,6 milyon “İzvestiya” 6 milyon ve “Komsomolskaya Pravda” 10 milyon civarında okuyucu ile buluşmaktaydı.⁶⁹

SSCB coğrafyasında gözükken söz konusu yüksek tirajlı gazete ve dergiler ile ilgili olarak okur oranının en yüksek olduğu topraklar olarak kaydedilmesi haklı olacaktır. Özellikle siyasi edebi toplumsal yayınların okur arasında bir yer edinmesi bunu güçlendirir. Fakat Komünist Parti Merkez Komitesi gazete ve dergileri tirajlarından söz edecek olursak burada durum geleneğini 20-li yıllardan alan her komünist tarafından söz konusu yayınlara abone olma zorunluluğunun getirilmesi yüksek tirajları açıklayıcı olmaktadır. Tabii ki zorlama okuyucu kitlesi arasında yeterli ilginin gösterilmemesine yol açmaktaydı.

Sovyetler Birliği gazete ve Dergi Enformasyon Propaganda Kompleksi 1985 yılına gelindiğinde 13 bin 500 süreli yayının varlığını kaydetmektedir. Gazeteler 55 Sovyet halklarına ait dilde yayınlanırken 9 ayrı yabancı dilde de yayın yapmaktaydı.⁷⁰

Adı geçen dönemde dergi yayınlarının sayısında da gözle görülür bir artış gözükmemekte ve yeni sayılan 30-40 dergi eklenmiştir. Bunlar arasında göze çarpanları 1959 yılı itibari ile “Avrora” adı ile çıkan toplumsal siyasi ve edebi dergi ile tirajı 1985 yılında 10 milyonu bulan “Çelovek i Zakon”(İnsan ve Kanun) adlı dergi sayıla bilinir. “Çelovek i Zakon” Sovyetler Birliği Adalet Bakanlığı yayın organı olarak faaliyet göstermiştir. Dergilerin hakkındaki veriler gerçekten büyük bir gelişime işaret eder. 1956 yılında 2500 dergi ve dergi tipi yayından bahsedilirken bu sayı 1985 yılında bu sayı 5070 olarak saptanmıştır. 1956 yılında yıllık genel tiraj dergi bazında 420 milyon adet iken 1984 yılına bakıldığında 8 kat gibi müthiş bir artış ile 3,5 milyar adete çıkmıştır. En büyük tirajlı dergiler; “Zdarovye”(Sağlık), 16,6 milyon,

⁶⁹ OVSEPYAN: a.g.e., s.199.

⁷⁰ YESİN ve İvan KUZNETSOV: a.g.e., s. 159.

“Rabotnitsa”(İşçi) 16,1 milyon tiraj”Krestiyanka”(Köylü) 14,6 milyon tiraj ile öne çıkarken Parti dergilerinin de tirajlarının artışına şahit olunur.⁷¹

Radyo yayınları teknik imkanları ve sistemi ile gelişen 1950-li yılları sonrası basını önemli gelişmeler kaydetmiştir. Fakat toplumsal alanda halkın problemlerini dile getirmeye yönelik fonksiyonundan mahrum parti güdümünde bir araçtan öte gidememiştir.

2.9. Komünizm Yıllarında Türkçe Basın

Rejimini destekleyen görüşleri hakim kılmayı hedefleyen Komünist Parti bağlı cumhuriyetlerde propaganda amaçlı yayınlarını kendi kontrolü altında devam ettirmiştir. Müslüman bölgelerde yayınlanan ve geneli Türkçe dilleri içeren yayınlar şunlardır.

1. Molla Nasreddin, (Baku, 1922-31), Azerbaycan Militan Allahsızlar Birliği tarafından Azerice yayınlandı. Molla Nasreddin yerini 1931-1933 yılları arasında Allahsız adlı dergiye bıraktı.

2. Fen hem Din, (Bilim ve Din) (Moskova, 1925-32), Kazan Tatarları Militan Allahsızlar Birliği tarafından aylık olarak Tatarca yayınlandı. 1932-37 yılları arasında ise Allahsız adıyla çıkarıldı.

3. Allahsız, (Ufa, 1928-35), Başkurt Militan Allahsızlar Birliği tarafından, aylık olarak çıkarıldı ve 1928'de adı Dehri şeklinde değiştirildi.

4- Hudâsızlar, (Taşkent, 1928-33), Özbekistan Militan Hudâ-sızlar Birliği ve Özbekistan Merkez Fırka Komitesi Teşvikat-Tergibat Şubesi tarafından Özbekçe olarak aylık çıkarıldı. Dergi 1933'te sadece 4 sayı çıktı. 1928-30 arasında Semerkand'ta yönetildi daha sonra Taşkent'e taşındı⁷²

⁷¹ YESİN ve İvan KUZNETSOV: a.g.e., s. 160.

⁷² Seyfettin ERŞAHİN: “Türkistan’da islam ve Müslümanlar” İlahiyat Vakfı Yayınları, (Ankara, 1999). s.262.

Buraya diniye nezareti tarafından çıkarılan Sovyet Şarkı Müslümanları adlı dergiyi de eklemekte fayda vardır. 1968 yılında çıkmaya başlayan dergi 3 ayda bir Özbek dilinde yayınlanırken daha sonraları Rusça, Fransızca, Arapça, Farsça ve İngilizce olarak yayınlanmaya devam etmiştir.⁷³

Farklı dillerdeki yayınlara özel önem veren Sovyet yönetimi aynı kökten olan ve aynı dili konuşan milletlerin birlikteliğini zorlaştırmayı da hedeflemiştir. Türkçe'nin farklı lehçelerinde yayınlar Gaspıralı'dan beri gelen dilde birlik fikrine temelinden zarar vermektedir.

3. PERESTROYKA VE GLASNOST SOVYETLER BİRLİĞİNİN SONU RUSYA FEDERASYONU VE BASIN

Çağa damgasını vuran komünizm rejiminde çatırtılar gelmeye başlar. Bunu farkına varan bazı Sovyet yetkililer İki kutuplu dünyanın sonunu hazırlayan Glasnost ve Perestroykanın temellerini atarlar. Böylece tüm dünya siyasi düzeni ile beraber büyük coğrafyayı kaplayan Sovyet topraklarının üzerine kurulan devletlerde basın komünizm sansürü ve tek parti geleneğinin gölgesi altında yeni şekillenmesini alacaktır.

3.1 Perestroyka ve Gorbaçev Reformları

1985 yılı Mart ve Nisan ayları Sovyet devletinin tarihi dönüm noktalarındandır. SSCB Komünist Partisi Genel Sekreterliğine Mihail Sergeyeviç Gorbaçev getirilmesi çok şeyin de başlangıcını ifade eder. Bu hareketle Sosyalizmin yenilenmesi ve çöken sisteme hayat vermek amaçlı cesur diyebileceğimiz bir tavır gösterilmiştir. Ülkede faaliyete geçirilen "Glasnost" açıklık politikaları, demokratikleşmenin dile getirilmesi önemli değişimleri de beraberinde getirmiştir. İlk olarak Nisan 1985 yılında Gorbaçev'un inisiyatifi ile Sovyet toplumunu yeniden inşayı hedefleyen radikal reformlar paketi teklif edilmiştir. Glasnost basın özgürlüğü olarak anlamak yanlış olur. Fakat basına kendini duyurma hakkını sağlarken, Perestroyka dönemi basın bürokrasinin, idare komuta sisteminin eleştiri

⁷³ Seyfettin ERŞAHİN: a.g.e., s. 355.

enstrümanı olmaktan çok adeta demokratikleşmenin enstrümanı olmuştur. Bunun ile beraber Partinin basın üzerindeki rolünün ortadan kalktığını düşünmek yanlış olur. Parti idare edici rolüne devam etmiştir. Böylece basını yukarıdan gerçekleştirilen demokratikleşmenin yardımcı unsuru halini almıştır.⁷⁴ Burada yukarıdan sözü ile kastedilen açıklık ve değişim politikalarının şuurlu bir şekilde parti üst tabakasının iradesiyle gerçekleştirildiğidir. Basın ise bahsedildiği gibi değişimin en önemli yardımcı unsurlarından biri olarak karşımıza çıkar. Sovyet modelinden ayrı olan tarafı bu dönemde basının bir Gorbaçev ve partideki hemfikirlerinin elinde bir demokratikleşme enstrümanı olmasıdır. Fakat kaydedildiği gibi basın yine partinin yönetimi ve emirlerine karşı bağımlılığını sürdürmüştür.

Glasnost ile beraber Genç gazetecilerin yeni ve taze fikirleri televizyon programlarına yansıdı. Gerçekten de yapılan programlar “Lesnitsa”(Merdiven), “Vzglad”(Bakış), “12. Etaj”(12, Kat) vs. Programlar Perestroykanın gerçekleşmesinde büyük etkiye sahip oldular. Adı geçen programlar canlı yayınlanmakta ve açık eleştirilere yer vermekteydi.⁷⁵ Mesela Lesnitsa adlı programda insanların yaşadığı binalarda çekimler yapılmış mekan olarak da gençlerin oturup sohbet ettikleri merdivenlerdeki gençler konu edilmiştir. Daha özgür düşünen gençlerin ekranlarda sarf ettikleri fikirler düşünceler toplumda değişim adına önemli tesirler yapmıştır.

Perestroykanın gerçekleştiği 1985 ve 1991 yılları arasında tüm kitle iletişim araçları sistemi değişim göstermiştir. Bu değişim gazete ve dergilerin konu seçmelerindeki özgürlünden, hayatta meydana gelen olayların ortaya konulma şekline kadar kendini gösterir. Bu dönemde parti gazetelerinin tirajları ve yayınları artarak devam etmiştir. 1985 yılından itibaren toplam tiraj her yıl 20 milyon artarak 1985 yılına oranla üç yıl sonra yani 1988’de 62,4 milyona ulaşmıştır. Bununla beraber merkezi gazetelerde de artış gözükür. “Pravda” gazetesi tirajı 1987 yılında 11 milyonu geçerken, ayrıca gazete

⁷⁴ Yasin ZASURSKİY: “Sredstva Massovoy İnformatsii Postsovetskoy Rossii” Aspekt Press, (Moskva, 2002). s. 5.

⁷⁵ Yuriy YUROVSKİY: a.g.e., s.81.

Fransızca İspanyolca ve diğer dillerde çıkmaya başlamıştır.⁷⁶ Gazete tirajlarındaki artış devam ederken rekor seviyedeki artışı 1990 yılında “Argumentı i Faktı” (Argümanlar ve Olgular) gazetesi 34 milyon adet tirajla göstermiştir.

Bunun yanında yüksek tiraj artışlarında dergileri de ihmal etmemek lazım. Bir fikir vermesi açısından 1985 yılında “Oganek” (Ateş) 1,5 milyon tirajda iken 1990 yılında 4 milyonluk tiraja ulaşmıştır. En yüksek tirajı eskisi gibi 20 milyonun üzerindeki tirajlarla “Rabotnitsa”, “Krestiyanka” ve “Zdarovye” adlı dergiler almıştır.⁷⁷

Toplumdaki liberalleşme hareketleri ile beraber kaliteli yeni yayınlar ve gazeteler ortaya çıkmaktadır. Bunlar Rusya Federasyonu kurulduktan sonra da popüler yayınlarını sürdüren “Nezavisimaya Gazeta” (Bağımsız gazete), “Sovershenno Sekretno” (Tamimiyle Gizli) “Kuranti” (Çalar Kule Saati) bunlardan en göze çarpanlarıdır.

Büyük ivme kazanan kitle iletişim araçlarından diğeri ise radyodur. 1990 yılında 180 civarında radyoevi ve 5 binin üzerinde yerel radyo istasyonu faaliyet göstermektedir. 22 Ağustos 1990 tarihinde özellikle basın için önem arz eden bir olay olmuştu. İlk defa devletsel olmayan⁷⁸ yani Gosteleradyo kurumundan bağımsız radyo “Eho Moskvı” (Moskova Yankısı) adı ile yayına başlamıştır. Kurucu üyeleri arasında “Oganök” dergisi redaksiyon ekibi, Moskova yerel idare kurulu ve Moskova Devlet Üniversitesi İşetişim Fakültesi yer almıştır. Bu arada radyodan bahsederken Moskova Radyosunun yurtdışı yayınların hacmi bakımından haftada 2227 saat ve 80 dildeki yayınıyla birinci sıraya çıktığını belirtmek gerekir. Dinleyici sayısına göre en fazla kitleye senede 120 milyon kişi ile BBC radyosu hitap ederken, Golos Ameriki (Amerika’nın sesi) 85 milyon Hür Avrupa Radyosu 55 milyon Alman Radyosu, 30 milyon Moskova Radyosu ise 15 milyon dinleyiciye ulaşmaktadır.

⁷⁶ OVSEPYAN: a.g.e., s.229.

⁷⁷ YESİN ve İvan KUZNETSOV: a.g.e., s.171-172.

⁷⁸ Burada özellikle Devletsel olmayan (Negosudarstvennyı) ifadesi kullanılmıştır. Çünkü dönem itibari ile hukuki bakımdan özel ifadesi kullanılması için mevcut düzenleme bulunmamaktadır.

Televizyon ile ilgili gelişmeler daha önce belirtildiği gibi teknik açıdan ileri seviyelerini korumaktadır.

Bunun yanında Haber ajanslarının faaliyetleri genişlemiştir. Geniş kapasiteli yayın ağına sahip olan TASS Ajansı 600 sayılarını aşan yabancı haber ajansı ile 115 ülkeden gazete ve dergiye abonelik hizmeti sumaktadır. Diğer yandan 1961 yılında kuruculuğunu Sovyet yazarlar Birliği ile Sovyet Gazeteciler Birliğinin yaptığı "Agenstvo Peçati i Novosti" (Baskı ve Haber Ajansı) aynı şekilde yurtdışı ve içinde önemli bir yapılanmayı sağlamıştır. Bu kurum 1990 yılında "Enformatsionnaya Agenstvo Novosti" (IAN) olarak yeniden yapılandırılmıştır. TASS ve IAN haber ajanslarından sonra büyük popülerliğe kavuşan diğer haber ajansı "İnterfaks" tır. Özellikle adı geçen haber ajansı yabancı diplomatlar, çeşitli uzmanlar arasında haberlerinin daha işlevsel olması özelliği ile popüleriteye kavuşmuştur. 1990 yılına bakıldığında artık İnterfaks 40 ülkeden izlenilmektedir. Bundan başka bölgesel haber ajansları da tek tük faaliyete geçmeye başlamıştır.

Yayınlardaki keskin polemikçilik perestroyka döneminin ayırt edici unsurlarından biridir. Bu yüzden polemik yazılar en çok okunan tarzlar arasına girmişlerdir. Bu tip yazılarda toplumun değişimi gelişimi adına izlenmesi gerekli metotlar farklı bakış açıları ile ele alınmıştır. Tarihi gerçeğin ortaya çıkarılması için süreli yayınlarda bilim adamlarına özellikle de tarihçilere fikirlerini beyan etme ve yazma imkanı verilmiştir. Buna örnek teşkil eden Pravda gazetesinde düzenli olarak "Stranitsa İstorii" (Tarih Sayfaları) başlıklı köşede yazılar yayınlanmaktadır.

Perestroykanın ilk yılları Sovyet basını adına çok büyük önem arz etmese de, SSCB'nin son yılları gazetecilik adına kalitenin arttığı yıllardır. Bu dönemde bir çok yayın resmi olarak faaliyetini gösterme imkanı bulmuştur. Farklı fraksiyon, kesim, gruplara ait basın kuruluşu alternatif basın adını alarak yayın hayatına açıktan devam etme imkanına kavuşmuştur. 1991 yılına gelindiğinde Alternatif basının sayısı 2 bini tirajı ise bir kaç milyonu aşmaktadır. Bunlar arasında en kayda değer tirajlı gazeteleri Halk cephelerinin çıkardığı gazeteler oluşturmaktadır. Örnek olarak ilk SSCB'den

ayrılan cumhuriyet olan Litvanya'nın halk cephesinin çıkardığı "Atmoda" (Diriliş) 100 bin tiraj ile göze çarpanlarındandır.⁷⁹

12 Haziran 1990 tarihinde toplumsal organizasyonlarla ilgili kabul edilen kanun ile beraber SSCB'de siyasi partiler ve bu partilere ait basılı yayınların tekrar şekillenme sürecini başlatmıştır. Kanuni düzenleme ile ortaya çıkan Kadet Partisi "Konstitutsionny Demokrat" (Anayasal Demokrat), Rusya Federasyonu Cumhuriyet Partisi "Yeni Yaşam" ve "Sosyal Demokrat". Bunun yanında Monarşi yapısında gazeteler ile dini muhalefet gazeteleri ortaya çıkmıştır. 1990 yılında 11-170'ten fazla farklı parti ve toplumsal organizasyonlara ait gazete, dergi ve bültenin yayın hayatına atıldığı gözlemlenir.

1990 Haziran ayında Sovyet tarihinde ilk defa kabul edilen baskı ve diğer kitle iletişim araçlarını düzenleyen kanun kabul edilmiştir. Adı geçen kanun bir buçuk yıl kadar hükmünü devam ettirmiştir. 1991 yılı Aralık ayı başında Beyazrusya, Rusya Federasyonu ve Ukrayna arasında "Sodrujestva Nizavisimih Gosudarst" yani Birleşik Devletler Topluluğunun temelini atan anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaya daha sonra Ortaasya cumhuriyetleri de imzasını eklemiştir. Bu anlaşma SSCB'nin varlığını ortadan kaldıran belge olmuştur. SSCB ile beraber Sovyet basın tarihinin de yaşamına son nokta konulmuştur.

3.2. Gazeteciler "ALTIN ÇAĞINDA" ve Rusya'da Basın Kanunu

Glasnost ve Perestroykanın yol açtığı değişim olaylarını ve olgularını devam eden yıllarda 12 Haziran tarihinde "basın kanunu" kabul edilir. Ağustos olaylarından sonra Komünist partisi yasaklanmış ve partiye bağlı olan basın, diğer toplumsal organizasyonlarda olduğu gibi gazetecilerin eline geçmiştir. Söz konusu durumun basının için köklü değişimleri bekleme ümidini arttırmıştır. Parti ve benzer organizasyonlar hakkında yapılan kanuni düzenleme ile başlayan parti basını Komünist partinin kapanmasından sonra daha sağlam bir zemine oturmuştur. Bu durum yeni bir gazetecilik modelini de beraberinde getirmiştir. Basın artık "dördüncü kuvvet" olarak

⁷⁹ YESİN ve İvan KUZNETSOV: a.g.e., s.180.

tanımlamaktadır. Gazetecilik devletin kendini devletin karşısına koymuş ve devlet organlarından bağımsızlığını elde etmeyi başarmıştır.⁸⁰ İleriki yıllarda basın adına meydana gelen vaka bu süreci tasdikler niteliktedir. 1996 yılında bölgesel yayın yapan gazetelerin aynı yönetmenleri kurdukları Klüplerinde bir araya gelmiş ve “Çetvertaya Vlast” (Dördüncü Kuvvet) adlı basın kuruluşunu yayınlamaya başlamışlardır.

Anayasa maddeleri arasından Komünist Partinin idare edici rolünün çıkarılması ile tüm zorlulara rağmen Rus Kitle iletişim araçları kalite ve nicelik yönünden farklılaşmaya maruz kalmıştır. Komünist Parti yayınları iktidarı destekleyen ve direktif veren resmi gazete olmaktan çıkıp muhalefet gazetesi haline gelmişlerdir. Demokratik başkanlık gazete ve dergileri ise resmi gazete ve dergiler olmuşlardır. 1998 yılına gelindiğinde ise Federal hükümetin basın organları denilince “Rossiyskaya Gazeta”(Rusya Gazetesi), “Rossiyskiye Vesti”(Rusya Haberleri) “Rossiya”, görsel ve işitsel medya organları arasında ORT, RTR, Kultura televizyon kanalları ile Radyo-1, Radyo Rossiya, Mayak, ve bunların yanında İtar-Tass, Ria-Novosti, ve Interfaks haber ajanslar sıralanacaktır.

Rusya'nın basın dünyasında yayınların tüplerinde önemli değişim görülür. Ekim ihtilaline kadar olduğu gibi Postsovyet gazeteciliği diyebileceğimiz Sovyetlerin yıkılışı ile Rusya'da başlayan gazetecilik faaliyetleri çok partili haldedir. 1990 yılı başlarında binden fazla farklı siyasi hareket ve partilere ait gazete ve dergi çıkmıştır.Çıkan gazeteler arasında en fazla yeri Komünist ve Liberal-demokratik yapıdaki gazeteler almaktadır. 1995 yılında Rusya federasyonu Komünist Parti yayın organı olarak “Pravda Rossiya” çıkarılmaya başlanır. Bunun yanında “Pravda” ve “ Sovetskaya Rossiya” çıkarılmaya devam etmiştir.

Parti yayınları arasında hemen göze çarpanı Vlademir Jirinovski'nin başkanlığını ve kuruculuğunu yaptığı Rusya Liberal Demokratik Partisi

⁸⁰ Yasin ZASURSKİY: a.g.e., s.5.

yayınlarıdır. “Pravda Jirinovskova”, “Sokol i Jurnalıstıki”, gibi yayınların yanında yerel “Liberal Sağ gazete”, “Yeleskiye Vesti” gibi farklı gazeteler de yer almıştır. “Novaya Vremya” ve “Novaya Partiya” gazeteleri Rusyanın Demokratik Tercihi adlı partinin programını desteklerken, “İzvestiya” gazetesi ise demokratların en başta gelen gazetelerinden olmuştur.

Bu tip parti görüşlerini açıktan destekleyen ve bağlılığını ortaya koyan gazete ve dergilerin yanında görüşlerini doğrudan açıklamayan ve bağlılığını belirtmeyen tarafsızlığa dikkat eden basın kuruluşları yüksek popülariteye yakalamışlardır. Bunlar ise “Argumentı i Faktı”, “Kommersant”, “Komsomolskaya Pravda”, “Obşaya gazeta” ve “Trud” önde gelen popüler gazeteler olmuştur. Rusya’daki en eski gazetelerden olan “Trud” bir buçuk milyon tiraja sahip olmuş, bu tirajını baskılarını BDT ülkeleri ile sınırlı kalmayıp Avrupa, Amerika, Asya ve hatta Afrika ülkelerine yayarak almıştır.

Sovyetler zamanında olduğu gibi basının büyük bir kısmını tarım, kadın, gençlik gazeteleri doldurmaktaydı. Tarım gazeteleri arasında daha önce yayınlanan “Selskoye Jizn” gazetesi ile beraber “Krestyanskiye vedomosti”, “Krestyanskaya Rossiya” ve “Niva Rossiya” gibi yayınlar ortaya çıkmıştır. Yeni çıkan Kadınlara yönelik gazeteler arasında “Sudaruşka”, “Mosckviçka”, Petersburg şehrinde çıkan “Natali”, Kaleningrad’da çıkan “Annhen” isimli gazeteler de bulunmaktadır.

Basılı gazeteler içerisinde kayda değer devrimi çocuk ve gençlik gazeteleri geçirmişlerdir. Sovyetler döneminde tek olarak yayınlanan ve adı geçen kitleye hitap eden “Pionerskaya Gazeta”(Pioneer Gazetesi) bulunmaktaydı. Basına yeni olarak “Detskaya Delovaya Gazeta”(Çocuk İş Gazetesi) ve “Şkolnaya Roman Gazeta”(Okul Roman Gazetesi) yayın hayatında görünürken, gençlik organizasyonları tarafından çıkarılan Moskova’da “Galagol”(Fiil), Kaluga şehrinde “Kontakt”, Yekaterinburg’ta “Çestnoye Slova” (Şeref Sözü) Barnaul’da “Sami”(Kendi) gibi gazeteleri saymak mümkündür.

Rusya basınında Sovyetlerden sonra değişen rejim ile beraber önemli ivmelerden birisini de Dini basın almıştır. Bu tip yayınların arasında "Semeynaya Pravoslavnaya Gazeta" (Ailevi Ortodoks Gazetesi) ailelere hitap ederken, "Blagavest" (Ahenkli Çan sadası) adlı gazete askere hitap etmiş, öğrenciler için "Tatyanin Den" (Tatyana Günü) gazetesi çıkarılmış "Utoli Maya Peçali" (Acıların Dindirilmesi) adında çıkan gazete ise hapishanedeki mahpuslara yönelik faaliyet göstermiştir. Bunların yanında daha önceleri Ekim ihtilaline kadar çıkarılan "Duhovnyy Hristianin" (Mütedeyyin Hristiyan) (1905 yılı), "Hristianin" (Hristiyan) (1906 yılı) gibi dergiler tekrar yayın hayatına kazandırılmıştır.

Dergi yayınlarında net olarak hissedilir değişim yaşanmıştır. Merkez Partinin dergisi "Kommunist" adlı derginin yerine "Svobodnaya Mysl" (Özgür Düşünce), "Komsomolskoy Jizni" (Komsomol hayatı) adlı derginin yerine "Puls" (Nabız) yayınlanmıştır. Bundan başka "Logos" ve "Çelovek" gibi felsefi dergiler ile "Religioznıye" (Dini) ismiyle çıkan adında anlaşılacağı gibi dini içerikli yayınlar dergi dünyasına katılmıştır. Eskisi gibi "Oganök", "Krestyanka", "Rabotnitsa" ve "Zdarovye" adlı dergiler popüleritesini koruyarak yayın hayatına devam etmiştir.

Postsovyet basınının dikkat çeken yeniliklerinden bir diğeri gazete ve dergi yayın evlerinin ortaya çıkmasıdır. Bunlar arasında en büyük ve ilk olanı "Kommersant" isimli Yayın evidir. Bu yayın evi Kommersant gazetesi, haftalık "Kommersant-Dengi" ve "Kommersant Vlast" dergileri ile "Damovoy", "Avtopilot" ve "Stalitsa" gibi dergilerin yayıncısıdır. Diğer önemli yayın evleri "Argumentı i Faktı" ve "Ekonomika Jizn" gelmektedir. Tüm BDT ilkelerinde 30 farklı ek ile çıkan Argumentı i Faktı adlı yayına ileride daha fazla yer verilmektedir.

Sovyetler Birliği'nin dağılışıdan sonra Rusya'nın eline 75 televizyon merkezi ve stüdyo geçmiştir. İkisi devlet kuruluşu olan "Ostankino" ve "Rossiya" kanalları Rusya topraklarında yayınlara başlamışlardır. 1 Ocak 1993 yılından "TV6 Moskva" adlı televizyon kanalı aynı yılın 10 Ekimi itibari

ile de NTV kanalı yayınlara başlamıştır. Şu anda RTR kanalı tüm ilkede izlenebilirken yaklaşık 90 milyon kişi de NTV televizyonunu seyretme imkanı bulmuştur.

Çok sayıda yeni radyo istasyonu radyo yayın sisteminin parçası haline gelmiştir. 1992 yılı Ocak ayında Fransız Rusya ticari radyo kanalı "Radio Rossı Nostalji" yayınlarına başlarken aynı yılın Ekim ayında "Nadejda" adlı radyo istasyonu faaliyete geçmiştir. 1993 yılına bakıldığında sadece Moskova şehrinde 20'den fazla radyo istasyonu dinleyici ile buluşmaktadır. 1993 yılında "Golos Rossı" ismi altında 38 dilde yurt dışındaki milyonlarca insana ulaşan radyo yayını faaliyete geçmiştir.

1991-1993 yılları arası gazetecilik söz özgürlüğünün altın yıllarını yaşamıştır diyebiliriz. Fakat bu basın adına güzel denebilecek yıllar ekonomik sebepler ile nihayet bulmuştur. Ekonomik reformlar basın için çok zor sınavları yaşatmıştır. Tekel fiyattan satılan kağıt yine tekel olan dağıtım ve basım masrafları arttırmış, gazetecilik işi az karlı veya zararlı bir ekonomik faaliyet olarak kendini göstermeye başlamıştır. Gazetelerin fiyatları artarken tirajları düşme eğilimine girmiştir. Fakat ekonomik zorluklara rağmen plüralizmi(Çoğulculuk) ortaya koymuş yatay bir yapı sergilemiştir. Bilindiği gibi basın daha önce en tepede Komünist Parti Merkez Komitesi yayın Organı "Pravda"nın en altta ise bölge gazetelerinin yer aldığı dikey bir yapıda idi. Artık her gazete kendi başına kalırken başka emir ve kararlara uyma durumundan kurtulmuştur.

Altın yıllar olarak adlandırılan bu dönem, ayrıca basının "ilk özelleştirilmesi" şeklinde tanımlanmaktadır. İktidarın da katkısıyla bazı yayın organları mülkiyeti devralmış veya uzun süreliğine kiralama yöntemi ile basım mevcut yerlere yerleşmişlerdir.⁸¹

⁸¹ İvan ZASURSKİY: "Rekonstruksiya Rossii Mass Media i Politika v 90-e", İzdatelstva Mgu, (Moskva, 2001). s. 25.

Sovyet sonrası dönemde yurt dışında, sürgünde bulunan basın akıbeti dikkate değer olayların içinde yer alır. Adı geçen basın organları II. Dünya Savaşı'nın en çetin geçtiği dönemlerde dahi varlığını devam ettirmiştir. Savaş öncesi ve sonrası ülke dışında bulunan diaspora tarafından çıkarılan "Pocev", "Grani", "Noviy Jurnal", "Kontinent" gibi dergiler ve "Russkaya Mısl" gazetesi şu anda dahi yayınını sürdürmektedir. Bu yayınlar Rusya Fedrasyonu'nun kurulması ile vatanlarına dönme imkanı bulmuşlardır. "Pocev", "Grani", "Kontinent" gibi tüm yayınlar 1992 yılından beri Rusya'da çıkarılmaktadır. Bunlardan sadece "Noviy Jurnal", Amerika'da basılmaya devam etmektedir. Siyasi içerikli bu yayın organları Sovyet döneminde sansürden uzak yayınlarını vatanları Rusya'ya taşımış gazetecilik ve modernleşme adına kayda değer katkıları olmuştur. Bu basın organları arasında "Russkaya Mısl" ve "Novoye Russkoye Slova" ayrı bir yere sahiptir. Tek günlük gazete olan "Novoye Russkoye Slova" New-york'ta yayın hayatına 1910 tarihinde başlamıştır. Daha çok göçmen Rus yazar ve fikir adamlarının yazılarına yer vermiş, SSCB'yi protesto eden yazılar yayınlamıştır. Haftalık çıkan "Russkaya Mısl" 19 Nisan 1947 tarihinde başlayarak Paris'te çıkarılmış yayının 50 bin tirajı bulunmaktadır. "Russkaya Mısl" Batıların da takip ettiği önemli yayın organlarından biridir. Batılı demokratik düşüncüyü Rusya'ya taşınmasıyla Avrupa ve Rusya arasında kültür köprüsü olmayı başarmıştır.

Perestroyka ile beraber sadece ülke dışında yayınlanan gazete ve dergiler Rusya'ya gelmemiş bunun yanında önemli yazar ve fikir adamlarının geri dönüşleri de gerçekleşmiştir. Adı geçen fikir adamları ve yazarlar basında süregelen Rusya'nın yapılanması perestroykanın nasıl olması gerektiği gibi güncel ve Rusya kaderine etki eder tartışmalarda yer almışlardır. Soljenitsin bu yazarların başta gelenlerindendir. Mart 1994 yılında Soljenitsin'in "Noviy Mir"de yayınlanan "20. Yüzyıl sonunda Rus Meselesi"⁸² başlıklı yazısı ve yine Maksimov'un Kontinent'te yayınlanan "Yarınımızın

⁸² *Noviy Mir*, 1994, No 7.

Eşiğinde⁸³ adını taşıyan yazılarda güncel olarak tartışılan Rusya'nın yeni çizgisi ele alınmıştır.

Rusya medya pazarında yeni gazete, dergiler, televizyon kanalları ve radyo istasyonları ortaya çıkmaya başlar. Fakat gazetelerin tirajında düşüş eğilimi gözükmemektedir. Bunu daha çok sansür kurumunun kaldırılışı basının beklenmedik özgürlüklere kavuşmasına ve gazetecilerin özgür düşünce ile beraber gerekli olan sorumluluğu taşıyamamasına bağlamak mümkündür. Sonuçta okuyucunun haberlere karşı güveni azalmış gazeteler otoritesini yitirmeye başlamıştır Diğer teknik sebep ise süreli yayınların özelde ise yerel çeşit sayısındaki müthiş artış genel tirajların durumunu etkilemiş yerel tirajların artışına meydan vermiştir⁸⁴.

Gazete ve dergilerin eskisinden farklı olarak parti diktasından çıkıp gazetecilerin eline geçmesiyle yeni dönemi başlamıştır. Gazetecilik plüralizm esaslarına dayandırılmaya çalışılmış ve devletten bağımsızlığı elde edilmiştir. Yani medya modern Batı gazetecilik modelini kullanmaya başlar. Haberin sunuluşunda bilgiyi yorumdan ayırma gayreti, gazetelerin sayfalarının tematik oluşturulması ve ayrışması gibi. Bu batılıya benzeşme ile ilgili daha ileriki yıllarda Amerikalı ve Rus gazeteciler arasında yapılan araştırma, büyük bir benzeşmeye işaret etmektedir.⁸⁵ Piyasa şartlarına ayak uydurmaya çalışan kitle iletişim araçları kayıplar vermiş. Süreli yayınların bir çoğu faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmıştır.

3.3. Medya Patronları ve Basın Sektöründe Kartelleşme

Ekonomik zorluklar gazete dergilere yeni yatırımları gerekli kılmaktadır. Devlet her ne kadar bir takım sübvansiyonlar ile basını rahatlatma çabası gösterse de, bunlar yeterli olmamıştır. Gazeteciler var olan durum içerisinde çıkış noktasını yeni yeni ortaya çıkan banka ve kartel gruplarına başvurmakta bulmuştur. Bu gruplar Sovyetler yıkılmasından sonra sahipsiz

⁸³ *Kontinent*, 1992, No 71.

⁸⁴ Yasin ZASURSKİY: "Desyat let Svabodı Peçati v Rossii", *Vestnik Moskovskova Universiteta-Jurnalistika*, 1 (Ocak,2001) s.12.

⁸⁵ L.G. STİVİÇ: "*Fenomen Jurnalizma*", İzdatelstva İkar, (Moskva,2000). s. 99.

kalan zengin kaynakların üzerine konan kişilerden oluşmaktadır. Tabii gazetelerin ve dergilerin büyük kısmı adı geçen ekonomik yapıların kontrolü altına girmiştir. Bu dönemi basının özgürlük döneminden sonra oligarkların özgürlük döneminin başlangıcı olarak tanımlamak mümkündür.

İlk başlarda bu finans grupları yayın kurullarına karşı büyük baskı uygulamazken, etkilerini daha sonraları göstereceklerdir. Özellikle kırım noktasını ise 1995-1996 yıllarında başkanlık seçimlerinde saptamak mümkündür. Aşağıda 1998 yılı verilerine dayanarak bazı basın gruplarının ve bağlı oldukları holdinglerin listesi verilmiştir.

Vladimir Gusinskiy dünya medyasını da işgal eden Holdingine yönelik operasyonlar ile ismi duyulmuştur.

(«Media-Most» grubu, «NTV-Holding» ve Yayınevi «Sem Dney»'i kapsamaktadır)

- TV: NTV, NTV+ (Analog ve Dijital), TNT-televizyon ağı;
- Radyo: Eho Moskva
- Gazeteler: Segodnya, Obşaya Gazeta, Novaya Gazeta;
- Dergiler: Itogi, 7 Dney, Karavan, İstoriy;
- Diğer Şirketler: Telekomünikasyon Operatörü BO-NUM-1, NTV-dizayn, NTV-profit(sinema yapım şirketi).

Boris Berozovski

(Logovaz, AVVA, Obyedinenniy Bank, Sibneft gibi büyük sanayi banka ve petrol şirketlerine hakimdir)

- TV: ORT (yüksek olmayan hisse senedi, fakat karar aşamasında etkili role sahip), Tv-6 (% 26'dan fazla başka bir kaynaktan ise % 37)

- Radyo: NSN

- Gazeteler: Nezavisimaya Gazeta, Novay izvestiya;
- Dergiler: Oganök
- Haber Ajansları: Nasyanoinaya Slujba Novostey

Vladimir Potanin

(Holding prof-media, Interros bünyesinde oluşturulmuştur.)

- Radyo: Erupa +;
- Gazeteler: İzvestiya, Komsomolskaya Pravda, Russkiy Telegraf, antenna, Ekspress gazeta
- Dergiler: Ekspert (kontroldeki hisse senetleri Redaksiyona aittir);
- Haber Ajansları: Praym.⁸⁶

3.4. Basın Tekrar Propaganda Aracı “Parlamento ve Başkanlık Seçimleri”

Süregelen Çeçen savaşı ve üst üste gelen Çeçen ayrılıkçıların eylemleri başkan Boris Yeltsin’in imajına sert darbeler vurmaktadır. 1995 yılında yapılan parlamento seçimi Başkan Yeltsin’in koltuğunu koruyamayacağı görüşüne destek verir mahiyette olmuştur, Muhalefeti temsil eden Komünist parti açık bir farkla seçimlerinden üstünlükle çıkmıştır.

Bunun üzerine hareketlenen elinde güçlü sermayeyi bulunduran finans grupları harekete geçerek iktidar ile seçimlerde işbirliğine girmişlerdir. 1996’da gerçekleşen başkanlık seçimlerinden önce Rusya medyasını propaganda sistemini aktif hale getiren siyasallaşmış sermayenin aracı

---

⁸⁶ İvan ZASURSKİY: “*Mass Media Vtaroy Respubliki*” İzdatelstva Mgu, (Moskva, 1999). s. 237.

olarak resmetmek mümkündür.⁸⁷ Siyasallaşmış sermaye veya oligark diyeceğimiz kesim kendi başkan adaylarını yanı Yeltsin'i başarılı kılmak için ellerinde bulunan medya araçlarını kullanmaya başlarlar. Seçimin sonucunda ise getirilerini paylaşmaya devam ederler. Berezovskiy ORT kanalındaki pozisyonunu güçlendirirken, Vlademir Gusinskiy dördüncü kanalı Rus-NTV kanalı yayınları için tamamen alır.⁸⁸ Tek cephe olarak seçimlerde propaganda aracı olan sermayenin tekelindeki basının birlikteliği seçimlerin bitişyle fazla sürmemiş maddi çıkar savaşları kendini ortaya koyar olmuştur. Gusinski ve Berezovskiy etrafında toplanan farklı cephelerdeki basın kuruluşları işi enformasyon savaşına kadar götürmüşlerdir. 1998-1999 seçimlerine yaklaşan günlerde siyasal güç olma gayreti adı geçen sermaye kesimi oligarklarda daha da ileri gederek kendi başkan adaylarını ve partilerini seçimlere katma çalışmasına kadar götürmüştür.

3.5. Yeni Başkan Putin ve Basında Yeni Sayfa

1998 – 1999 yıllarında başkanlık seçimleri öncesi özelleştirme ile ülkenin doğal kaynaklarını ele geçiren ve iktidara yakın kişilerin eline geçerek kartelleşen medya grupları yukarıda da belirtildiği gibi iştahlarını iyice arttırmıştır. Hatta başkan adaylarını kendileri belirler durum takınmışlardır.

Yeltsin ikinci başkanlık süresi dolmadan yerini hiç beklenmedik şekilde pek tanınmayan eski KGB çalışanı Vlademir Putin'e bırakır. Rusya'ya yeni bir çehre getireceğini yaptığı ilk açıklamalar ile gösteren Putin'in ilk ele aldığı mesele Federasyon'daki dikey yapıyı kuvvetlendirmek olmuştur. Buna bağlı olarak oligarkların etkilerini kısıtlama yoluna giden Putin, bu faaliyetlerindeki metotları dünya kamuoyunun dikkatini çekmiştir.

Oligark Siyaset bilimi sözlüğünde "iktidarın küçük bir grubun elinde bulunması" diye geçse bile, bu terim Rusya'da daha çok Sovyet

⁸⁷ İvan ZASURSKİY: "Rekonstruktsiya Rossii Mass Media i Politika v 90-e", İzdatelstva Mgu, (Moskva, 2001). s. 26.

⁸⁸ Yasin ZASURSKİY: a.g.m., s.15.

düşüncesinden kalan yapı içinde genellikle iktidarın büyük sermaye kesimleri tarafından kullanılması olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kesim Yeltsin döneminde yapılan özelleştirmelerle beraber büyük ve çok stratejik öneme sahip şirketlerin ve tesislerin başlarına geçen veya onlara sudan ucuz fiyatlarla sahip olan kişilerdir. Rusya şu anda da petrol rezervleri bakımından önde gelen ülkelerdendir. Bu sektörü elinde bulunduran dünya petrol üretiminin de hatırı sayılır bir kısmına hükmedecektir. Zamanla güçleri artan oligarklar 1996 seçiminde Yeltsin'e destek amacıyla ve Komünist Partiye karşı ortak tavır takınmışlardır. Bu onları iktidarda daha etkili olmalarını sağlamıştır.

Oligarklar iktidarla iç içe girmiştir. Mesela Oligarkların önde gelenlerinden Berizovskiy bir dönem güvenlik konseyi başkanlığı yapmış, Çeçenistan barış görüşmelerini sürdürmüş, BDT genel sekreterliğinde bulunmuş en son ise Milletvekilliği görevini sürdürürken istifa etmiştir. Bu at aynı zamanda büyük kanalların birinde yarıya yakın hisse senedine sahip aynı zamanda petrol sektöründe söz sahibidir. Putin kendine göre haklı sebeplerden bu faaliyetleri yürütmektedir. Putin Petersburg iş arkadaşlarından yine eski FSB (KGB'nin perestroykadan sonra bölünen kısımlarından Birisi) çalışanı Sergey Stepaşin'i maliye ve Teftiş Kurulu Başkanlığına getirmiştir. Bu kurum şimdiye kadar Gazprom, Çubays'in Başkanlığını yaptığı Monopol Elektrik Şirketi Rao Es, Gusinskiy'nin sahibi olduğu Media-Most gibi büyük piyasa aktörlerinde müfettişlerle çeşitli hesap incelemelerinde bulunmuştur.⁸⁹

Putin Rusya üzerinde otoritesini koyma ve dikey otoriteyi oluşturma çalışmalarından sonra tek ulusal özel televizyon kanalının (NTV) ana kurumu olan Media-Most için Media-Most'un kurucusu ve oligark Vladimir Gusinskiy ile Kremlinin emrinde faaliyet gösteren ve devletin mülkiyetindeki doğal gaz şirketi Gazprom arasındaki mücadelenin öyküsü oldukça iyi bilinmektedir. Ayrıca, Kremlinin %51 devlet mülkiyetinde olan televizyon kanalı ORT'nin

⁸⁹ http://www.bbc.co.uk/russian/0921_5.shtml

kontrolünü de eski Kremlin imtiyazlılarından ve Putin'in iktidara gelmesinin mimarlarından oligark Boris Berezovskiy'nin elinden almaya da çalışmaktadır. Bu iki televizyon istasyonu Kremlinin ellerinde sıkıca durduğu sürece, diğerlerinin de Gusinskiy ve Berezovskiy üzerindeki baskının etkilerini anlayıp oto sansür uygulamaya başlamalarıyla Putin yönetimi hakkında ulusal medya kaynaklı bir eleştiri getirilemeyecektir.⁹⁰

2000 yılında Putin ve ekibi devletin kitle iletişim araçlarının güçlendirilmesi konseptini hayata geçirme planını ileri sürmüşlerdir. Böylelikle yeni bir basın modeli olan devlet kontrolündeki kitle iletişim araçları ortaya çıkmıştır.

Yukarıda verdiğimiz şemadaki gibi olan verilerde gözken şema değişmiş. En başta Rus-ntv televizyonu olmak üzere ORT televizyonu devletin kontrolü altına girmiştir.

3.6. Bilgi Güvenliği Doktrini

12 Eylül 2000 tarihinde doktrinler dizinine Putin yeni birisini daha ekleyerek "Bilgi Güvenliği Doktrini" ni imzalamıştır.⁹¹

Dört ana bölümden oluşan doktrin genel konuları içermek ile beraber, enformasyon güvenliği terimi Rusya'da 1992 yılında Kabul edilen Güvenlik kanunu ile ortaya atılmıştır.⁹² Terim kendi içinde propaganda yönüyle sosyolojiyi, gelişmiş bilgi teknolojileri ile sibernetik bilimini ve bilginin dağıtılması paylaştırılması ve sunuşu ilgili olarak da medyayı ilgilendiren boyutlara sahiptir. Bilgi güvenliği denilince bunların hepsi anlaşılmalıdır.

⁹⁰ Peterson LEE., Başkan Putin ve İcraatları "Rusya'da Eskiye Dönüş" Olarak Kabul Edilebilir mi?" *Avrasya Dosyası*, Cilt:6 sayı: 4, 2001, s.19.

⁹¹ İmzalanan doktrinin tamamı için bkz. <http://www.scrf.gov.ru/Documents/Decree/2000/09-09.html>

⁹² A.V. FEDOROVA ve V. TSİGİNKO: "İnformatsionnyye Vizovı Natsionalnoy i Mejdunarodnoy Bezopasnosti", Biblioteka Pir-Tsentra, (Moskva,2001). s.11.

Rusya ulusal diyebileceğimiz tüm Rusya’da çıkan gazeteye sahip değildir.⁹³ 1990 yılları ortalarından sonra Rusya basını yeni bir kavram olan Regionalizatsiya (Bölgeselleşme) ile karşı karşıya kalmışlardır. Moskova günlük gazeteleri bölge medya piyasasından tamamen silinme durumunda kalmışlardır. Bunun sebepleri arasında Moskova gazetelerini bölgelere ulaştıran postacıların geciktirmeli hizmetleri yanında yerel gazetelerin diğerlerine hitap edilen kitle göz önüne alınarak rakip olmaları da sayılabilir. Böylelikle ulusal gazetelerin sayıları ve etki alanları gittikçe azalmıştır.⁹⁴ Bu yüzden halkın tümüne ulaşmanın aracı olarak televizyon kanalları büyük öneme sahiptir. Yukarıda da belirtildiği gibi Putin’in NTV ve ORT gibi TV kanallarını oligarkların etkisinden çıkarıp devletin kontrolü altına almasını açıklar niteliktedir. Tüm ülkeye hitap eden ulusal yayın organlarını yerleştirmek bir ucundan diğerine 6 saat farkı bulunan geniş coğrafyaya yayılmış Rusya için büyük önem taşır. Bunu iletişim uzmanları “Yedinoye Informatsionnaya Pranstranstva” yani tek bir enformasyon alanı terimi ile açıklamaktadırlar. Yerel boyuttaki gazete, dergi ve radyo televizyon yayınları ortak sorunları dile getirmemekte belirli bir süre sonra kaydedilmiştir ki; Merkez bölge Moskova’da olup bitenler (ülke için alınan siyasi kararlar kastedilmektedir) diğer bölgeleri ilgilendirmez hale gelmiştir. Bu Federasyona bağlı bölgeler arasında kopukluğa neden olmaktadır.

Ayrıca Federasyona bağlı bazı bölgelerde başka ülkelerin enformasyon⁹⁵ alanına girmektedir. Buna örnek olarak Çin’e sınır olan Primorye Bölgesi verilebilir. Burada Çin yayınları rahatlıkla izlenebilmektedir. Elektrik krizinin olduğu bir tarihte Rus yayınlarından tamamen kopan Primorye halkı Çin yayınları ile dünyadan haberdar olmuşlardır. Amerikan iletişimcilerinin tezlerini vurgulayan Moskova Devlet Üniversitesi İletişim Fakültesi Dekanı Yasin Zasurskiy Rusya’nın Petersburg

⁹³ RESNYANSKAYA ve FOMİÇEVA: “*Gazeta Dlya Vsey Rossii*”, İkar, (Moskva, 1999). s. 73.

⁹⁴ Yasin ZASURSKIY: a.g.e., s. 26.

⁹⁵ VARTANOVA ve Yasin ZASURSKIY: “*Ot knigi Do İnterneta*”, İzdatelstva Moskovskova Universiteta, (Moskva, 2000). s.28.

şehrini de içine alan kuzey bölgesinin kendine ait kitle iletişim araçlarının bulunduğu ve bunlarla yetindiği Moskova'da olup bitenlerin halkı fazla ilgilendirmedeği görüşüne dayanarak belirli bir süre sonra bu bölgenin merkezden ayrılmasının beklenebileceğini kaydetmektedirler.

3.7. Rusya Federasyonu Basını Yeni Hedef ve Trendler

Maddi imkansızlıklar ulusal yayınlara olanak vermezken Rusya yeni çözümler üretme yoluna gitmektedir. Bilgi toplumuna geçişte ve ortak bir enformasyon alanının oluşturulmasında Rusya şartlarını gözeterek seçilen yol Internet'in buna bağlı olarak da bilgisayar kullanımının yakınlaştırılmasıdır. Rusya Federasyonu Milli Eğitim Doktrinine de bununla ilgili olarak gerekli düzenlemeler yapılmıştır.⁹⁶

Rus iletişim uzmanlarının önde gelenlerinde Zasurskiy 21. yüzyıl hedefi olarak bilgi toplumuna geçişin önemini vurgulayarak Rusya'nın bilgi ve iletişim yapısını bununla beraber Rusya Internet sektörünü geliştirmesi gerekliliğini vurgulamaktadır.

Internet kullanımının gelişimi Rusya'da Sovyet sonrası gazetecilik hayatında en önemli olaylardan biri haline gelmiştir. Bilgi toplumuna geçiş süreci içerisinde de önemi bulunan internet kullanımında tempolu artışa şahit olunur. 1997 yılında sadece yüzde 0,15 Rusya vatandaşı internetten faydalanırken bu oran 2000 yılına bakıldığında yüzde 6,3 rakamlarına varmaktadır. Böylece 9 milyondan fazla kişinin internet kullandığı ortaya çıkmaktadır. 90-ı yılların ortasında "İzvestiya", "Argumentı i Faktı", "Ekonomika i Jizn" gazeteleri ile "Oganök" adlı dergi internet üzerinden elektronik versiyonunu yayınlamaya başlamıştır. 1998 yılında 700'den fazla Rus dilinde yayın yapan süreli yayına rastlanırken, 2000 yılına gelindiğinde neredeyse tüm gazete, dergi, televizyonlar ve radyolar kendi internet adreslerine sahip hale gelmişlerdir.

⁹⁶ İlgili Doktrin için bkz. <http://www.asf.ru/fprm.htm>

Özel sektör ile beraber devlet girişimi elektronik medyada kendini gösterir olmuştur. Bu bağlamda en iyi örnek strana.ru adlı haber portalı örnek gösterilebilir. Bu web sayfasının çıkışı bazı basın organlarında Putin İnternet haber sitesini de kurdu şeklinde yorumlara da yer açmıştır. 2000 yılında bin beş yüz kadar gazete dergi ve haber ajansı İnternet üzerinde yayın yaptığı kaydedilmiştir.⁹⁷

Hızla artan İnternet yayınlarını değişik kategoriler içerisinde ele almak mümkündür.

İlk olarak haber ajanslarının tarafından sunulan ücretli yayınlar. (Interfaks, İTAR-TASS. RIA "Novosti". "Eho Moskvi", MK-Novosti", "AlF-Novosti") radyo modem ve elektronik posta vasıtasıyla haberlerini duyuran bu ajansların hizmetleri pahalı olmakla beraber, genelde gazete ve dergiler yayınları takip etmektedir.

- Geleneksel yayın kuruluşlarının internet versiyonları. (Örnek olarak "Ekspress Hronika", "Demvıbor Rossii") gibi basılı yayın organlarının yanında tv programları ve radyo kanallarının da (svaboda.org, todayko.ru, dorentko.net) internet yayınları mevcuttur. 2000 yılı verilerine göre Tv kanalları ve radyo istasyonlarının farklı rakamlara göre 300 civarında seyretnmektedir.⁹⁸

- Geleneksel medya yayınlarını özet şeklinde derleyerek veren internet yayınları. Bunların içerisinde en popüler olanı smi.ru adlı internet gazetesidir. Gündelik olarak medyayı harmanlayan smi.ru geniş kitleye hitap eder.

- Özel internet yayınları belirli veya marjinal kitleye hitap eden. Bunlar bilimsel, Eğitim, Erotik, milli, ortadoksal olabilirler.(Çeçen direnişçilere ait olan Kavkaz.ru gibi)

⁹⁷ İ.V. NEVZGODİNA: "Navigator Rossyskova Interneta- Sredstva Mossovoy İnformatsii" GTsNTI, (Moskva,2000). s.12.

⁹⁸ VAKUROVA:"Kontseptsiya Sovremenih Rossiyskih İnternet-İzdaniy", Vestnik Moskovskova Universiteta- Jurnalistika, 6 (Haziran, 2001), s.49.

- Çoğu Devlet kurumlarına ve diğer özerk kuruluşlara ait Resmi internet yayınları.

3.8. Yerel Basın

Yerel basın Rusya Federasyonu'nun kurulması ile esaslı bir değişim göstermiştir. Otonom bölgeler, eyalet, Kray ve Cumhuriyet merkezlerinde siyasi toplumsal gazetelerin yanında ticari, iş, adalet, dini, edebi, spor ve bir çok diğer gazete ve dergiler yayınlanmaya başlamıştır. Yayınlardaki çeşitlilik ve nicelik sadece merkezi bölgelerde değil en uzak uç noktadaki Sibiry ve uzakdoğu gibi yerlerde dahi gözlemlenir. Krasnayarsk bölgesinde 1994 yılında 179 gazete 16 dergi 56 televizyon ve 20 radyo kanalı ile 2 haber ajansı faaliyet göstermektedir. 20'den fazla gazete Yaroslav'da çıkmıştır. Bölgelerin gazeteleri arasında bir çok dini yayına rastlamak mümkün olmuştur."Voskresniy Mir", Murmansk'ta, "Pravoslavniy Tver" Tver'de, "Blagovest" Samara'da "Provaslavniy Golos Kubanı" çıkan bu tip gazetelerden bazılarıdır.

Daha önce bahsedildiği gibi ulusal bir gazetenin olmayışı yerel basının etkin kılmaktadır. Fakat ekonomik zorluklar içerisinde bulunan yerel basın organları bulundukları federasyona bağlı eyalet birimlerin idaresine mahkum hala gelmektedir⁹⁹. Bu da yerel basının özgürlüğünü büyük ölçüde sarsmaktadır. Yerel basını anlamak için Rusya'nın idari yapısı hakkında biraz bilgilendirmek gerekir.

Federasyon merkeze bağlı ve değişik şartlar içeren 89 ayrı birimden oluşmaktadır. Bunlar merkeze bağlı Cumhuriyetler, Eyaletler, Otonom bölgeler, Kray ve Çevre bölgeler olarak sıralanabilir. 1998 yılı verilerine dayanarak federasyonda cumhuriyetlerde 288 adet gazete, 5 otonom bölge gazetesi, 733 Kray ve Eyalet gazetesi ile 20 Çevre bölgeye ait gazete 1430

⁹⁹ Mihail Anotoliyevic BUYANOV: "Regionalnaya Pechat i Vlast: Prioriteti Vizaimodeystviyya v Usloviyah Sovremennoy Rossii", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Rossiyskaya Akademiya, Moskva, 1999, s. 137.

şehir ve 1538 ilçe gazetesi yayınlanmıştır.¹⁰⁰ Cumhuriyetlere ait gazeteler milli sahip oldukları milli dillerde ve Rus dilinde yayınlanmaktadır.

Bölgesel basını özel ve yerel idareye bağlı olarak iki şekilde ayırarak ele almakta fayda vardır. Yerel idareler kaynaklarını kullanarak bölgede faaliyet gösteren kitle iletişim araçlarını kontrol altında tutmaya çalışmaktadırlar. Başkan Putin tarafından yeni meydana getirilen ve Rusya'yı yedi ayrı üst bölgeye ayıran sistemde bu durumun önü alınma ihtimali vardır. Fakat diğer yandan merkezin basın üzerinde etkisini artırma riskini ortaya çıkarmaktadır.¹⁰¹

3.9. Günümüzde Rusya Basın Kuruluşları - Panorama

Rusya Federasyonu basını Sovyetlerin miras bıraktığı geniş tekniğe sahip temel üzerine kurulmuştur. Medya teknik imkanlar açısından küçülme kaydetse de zamanla özel sektörün katkılarıyla önemli mesafe kaydetmiştir.

3.9.1. Haber Ajansları

İTAR-TASS

1904 yılının Eylül ayının birinci günü Ticaret Telgraf Ajansı bünyesinde Sn Petersburg Telgraf Ajansı olarak Rusya'da faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu şimdiki adı İTAR-TASS olan haber ajansının başlangıcını teşkil etmiştir. Kuruluşun kurulma amacı olarak Çar 2. Nikolay tarafından imzalanan belgede "İmparatorluk içerisinde ve dışındaki toplumun ilgisini çeken finanssal siyasi ekonomik ve ticari gelişmeleri bildirmek" olarak kaydedilmektedir.¹⁰²

¹⁰⁰ Yasin ZASURSKİY ve M. ŞKODİN: "Sistema Sredsyva Massovoy Informatsii Rossii" Aspekt Press, (Moskva, 2001) s. 78.

¹⁰¹ Yasin ZASURSKİY: a.g.m., s.14.

¹⁰² "Entsiklopediya Jizni Rossiyskoy Jurnalistik" Cild 2. İzdaniye Sayuza jurnalistov Rossii, 1998, s. 15

Daha önce üç bakanlık görevlisi müdür tarafından idare edilen Ajans, daha sonra 1909 yılında direk olarak Bakanlar Kurulunun idaresine girmiştir. Daha sonra üç defa isim değiştirilen ajans en son 1918 yılında Moskova merkezli olarak “Rossiyskoye Telegrafnoye Agenstvo” Rusya Telegraf Ajansı olarak adlandırılmıştır.

10 Temmuz 1925 yılında ise şu ana dek uzanan ve uzun yıllar saklayacağı Telgrafnoye Agenstva Sayuza SSR (TASS). Sovyetler Birliği yıkılır ve Rusya Federasyonu kurulur. Ocak 1992 yılında Ajans şu anda da kullanılan Informatsionnoye Telegrafnoye Agenstva Rossii İTAR-TASS ismini almıştır.

Ajans tarihi boyunca çok önemli tecrübelerle sahip olmuştur. 132 bölgesel merkez ve 67 ülkede temsil edilen Ajans tarafından günde 3000 kilo bite yani 150 gazete sayfasını dolduracak ölçüde metin haber sunulmaktadır. Ayrıca elektronik ortamda değişik kanallarla farklı haber fotoğrafları sunarken, Nikolay II'den günümüze kadar saklanan ve içinde 1 milyondan fazla fotoğraf barındıran bir arşive sahiptir. Bununla beraber güçlü teknolojiye sahip olan ajansın uydu istasyonları Network'u da bulunmaktadır.

RIA-NOVOSTİ RUSYA HABER AJANSI “NOVOSTİ”

“Rossiyskoye Informatsionnova Agenstva Novosti” kısa adıyla “RIA-Novosti” 16 Eylül 1993 yılında Başkan Boris Yeltsin'in yazdığı kararname ile kurulmuştur. Statü olarak Ajans devlet analitik-enformasyon ajansı olarak geçmektedir.¹⁰³ Çalışmalarında ajans önemli bir yeri Başkanın hükümetin, devlet erkanının faaliyetleri ve icraatları ziyaretleri ile ilgili haberlerin sağlanması tutmaktadır. Bilindiği gibi resmi ziyaretlerden önce basın bültenleri ile ziyaret edilecek ülke ve programlar duyurulmaktadır. Ajans aktif olarak diğer ülkelerde Rus dilinde çıkarılan yayın organları ile işbirliği yapmakta enformasyon desteği vermektedir. Ajansın önemli bir faaliyeti

¹⁰³ “Entsiklopediya Jizni Rossiyskoy Jurnalistiki” Cild 2. İzdaniye Sayuza jurnalistov Rossii, 1998, s. 19

olarak BDT ülkeleri ve Baltık ülkelerindeki haber çalışmalarını katkıda bulunmak gösterilebilir.

Bunların yanında diğer haber ajanslarını şöyle sıralayabiliriz.

AIF-Novosti

AMI

AS-PRESS

INTERMEDYA

INTERFAKS

INFORMKINO

INTERFAKS

EFIR-DAYCEST

Agenstva "YUNPRESS"

3.9.2. Gazete ve Dergiler

Son yıllarda yayınlanan 2000 yılı Rusya Federasyonu Basını adlı resmi istatistik yayınında Rusya gazetelerinin sayısının 5758 adet olduğu, dergi sayısının ise 2781 adeti bulunduğu belirtilmektedir.¹⁰⁴ Verilen istatistikler çok çeşit içeren bir medya pazarının varlığına işaret etmektedir.

ARGUMENTİ İ FAKTI

Anlamı Argümanlar ve olgular manasına gelen gazete Rusya Federasyonu ve BDT ülkelerinde en popüler gazetelerden biridir. Moskova'da basılan gazete Rus dilinde yayın yapmaktadır. 55 ayrı bölgesel eke sahiptir.

¹⁰⁴ Yasin ZASURSKIY: a.g.e., s. 19.

Bunun yanında yerel haberler Özbekistan, Ukrayna, Belarusya, Kazakistan ve Moldova'nın başkentleri ile Sn. Petersburg, Rostov, Yekaterinburg gibi büyük Rusya şehirlerinden elde edilerek basılmaktadır. 12 ayrı ülkede de dağıtılmaktadır.

İlk defa 1978 yılında çıkan gazete 80'li yıllarda radikal değişimler geçirmiştir. Toplumsal hayatı irdelleyen mevcut düzenin sorunlarını ele alır yazılar yayınlanmaya başlanır. Gazete 1990 yılından itibaren de sahibinin yazı işleri olduğu haftalık bağımsız gazete olarak yayınına devam eder. 1990 yılında Guinness rekorlarına geçecek tiraja yani 33,4 milyon tirajına ulaşır.¹⁰⁵ Şu an itibari ile de gazete yapılan çeşitli araştırma sonuçlarında en fazla okunulan gazete olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁰⁶

İTOGI

Amerikan "Newsweek" adlı yayın organı ile işbirliği ile çıkarılan dergi en önemli analitik haber dergilerinden birisidir. Finlandiya'da basılıp Rusya federasyonu ve BDT ülkelerine dağıtılmaktadır. Nisan 1998 yılında tirajı 85 bin adete ulaşmaktadır.

OGONÖK

İlk sayısı 1899 yılında haftalık edebi dergi olarak Borsa haberleri gazetesinin eki halinde çıkmıştır. 1902 yılında bağımsız olarak Petersburg şehrinde yayınına devam etmiştir. Artık 100 yılı aşkın süredir çıkan dergi popüler haber dergisi niteliğindedir.

3.9.3 TELEVİZYON

Televizyon Yayınları Ulusal Birliği verilerine göre tüm televizyon piyasasının temelini 9 kanal oluşturmaktadır. Adı geçen kanallara Rusya

¹⁰⁵ "Entsiklopediya Jizni Rossiyskoy Jurnalistiki" Cild 2. İzdaniye Sayuza jurnalistov Rossii, 1998, s.6

¹⁰⁶ RESNYANSKAYA ve FOMİÇEVA: a.g.e., s.85-87.

vatandaşlarının ulaşım oranları yüzde 50 rakamının üzerine çıkmaktadır.

Bunları sıralayacak olursak:

-Üç federal yayın yapan ulusal diyebileceğimiz kanal ki bunlar farklı statüde yapıları vardır. (Özel-devlet kanalı ORT, Karışık surette mülkiyet durumuna haiz devlet kanalı RTR, ve Özel kana NTV)

-Dört televizyon seti (Tv-6, Ren-Tv, STS, TNT)

-İki regionlar arası kanal (Devletin “Kultura” ve Başkent yerel idaresine ait TVTS)

2000 yılı araştırmaları göstermektedir ki; ORT kanalı % 41 ile izlenme oranında birinci sırada yer alırken, NTV % 25, RTR %13, TV-6 % 4 oranlarında Rusya vatandaşları arasında seyredilmektedir.¹⁰⁷

3.9.4. Radyo

Sovyet döneminde belirli gelişimini tamamlayan radyo, özel radyolara izin veren yasanın ortaya konuluşu ile ivme kazanır. Radyo yayınları hızlı artışını gösterirken genel itibari ile gelişmiş şehri merkezlerinde olduğu göz ardı edilmemelidir. Özel ve Devlet radyolarının arasındaki niceliksel ilişkiye bakacak olursak Moskova’da 50 / 12, Sn Petersburg’da 30 / 1, Rostov Bölgesinde 22 / 7, Sverdlovski’de 17 / 12 oranında olduğu gözükürken bu farklılığı ortaya koyan oran federasyona bağlı diğer bölgelerde tamamen korunmamaktadır. Mesela Altay, Dağıstan, Kalmıkiya gibi bağlı cumhuriyetler ile bazı bölgelerde bir tane yerel devlete ait olmayan radyo istasyonuna rastlanmamaktadır.

Radyo gelişimini, önde gelen radyo istasyonların bölgelerde bulduğu partnerleri sayesinde devam ettirmiş ve radyo setleri oluşmaya başlamıştır. Bahsedildiği şekilde büyüyen radyo “Evropa Plus” kanalıdır. Bu modeli daha sonra “Eho Moskvı” ve “Russkoye Radio” radyo kanallarında benimsemiştir.

¹⁰⁷ "Sredtva Massovoy Informatsı Rossı: Auditorıya i Reklama"(Moskva,2001)'den naklen Yasin ZASURSKIY: a.g.e., s. 89.

Şu anda Ulusal manada yayını iki radyo seti sürdürmektedir. İki Evropa Plus (Rusya'nın 600 şehrinde ve ayrıca 7 BDT ülkesinde) yayın yaparken "Russkoye Radio" da aynı şekilde yayın yapan ikinci istasyondur. Eho Moskva radyo kanalı ise 40-50 şehirde yayını devam etmekte bunun yanında internet üzerinden yayınları ile farklı bir gelişme stratejisi izlemektedir.

3.10 RUSYA FEDERASYONU'NDA TÜRKÇE BASIN

Rusya federasyonu içerisinde yaşayan halkların kendi dillerinde yayınları izleme hakları Sovyetlerin dağılmasından sonra da devam etmiştir. Fakat Sovyetlerin yıkılmasından sonraki geçiş döneminde bu tip yayınlar büyük darbe almışlardır. Yayınların sayısındaki gözle görülür azalmanın sebebi daha çok geçiş dönemi ekonomik unsurları olarak ortaya çıkar. Özellikle Federasyona bağlı Cumhuriyetlerdeki idarenin desteklemeleri ile zaman içerisinde toparlanan yayınlar kendi kültür ve dillerinde basın organlarına sahip olmaktadır. Türkçe olarak yayınlar Türk kökenli halkın yoğun yaşadığı Tataristan, Başkurdistan, Çuvaş özerk cumhuriyetlerinde toplanmıştır. 1998 yılı verilerine göre Tataristan'da 34 gazete tatarca 1 gazete Çuvaşça yayınlanmaktadır. Bunların yanında aynı anda birden fazla dilde yayınlanan 75 gazete tatarca ve Rusça, 4 gazete Rusça, tatarca ve Çuvaşça gazete yayınlanmaktadır. Bunlardan başka Tataristan dışında 30 gazete daha Tatarca yayınlanmaktadır.¹⁰⁸ Başkurdistan'da Başkurtça 24 gazete, Çuvaşça 2 gazete ve 29 gazetede tatarca yayınlanmıştır. Tatarca gazetelerin fazla oluşunda Tatar halkın bu bölgede Başkurtlardan fazla olmasına bağlamak mümkündür.¹⁰⁹

Bunların yanında Tataristan'da tatarca yayın yapan yerel televizyon kanalı ile Fm bandından yayın yapan radyo istasyonları mevcuttur.

Dikkat çeken husus basın politikasında basın örgütlenmesinin azınlık olarak yaşanan bölgelerle sınırlı kalmasıdır. Böylece sadece yerel çapta kültürel yayınlar yapılmakta fakat aynı şekilde Türkçe konuşan diğer

¹⁰⁸ "Tatarskiy İntsiklopedičeskiy Slovar", Tatarskoye Knijnoye Izdatelstvo, Kazan, 1999, s.131.

¹⁰⁹ "Başkordistan Kratkaya İntsiklopediya", Ufa. 1996, s.219.

bölgelerdeki aynı ana dildeki milletler göz ardı edilmektedir. Örnek olarak Tataristan dışında Orenburg, Moskova, Perm ve Sverdlovsk şehirlerinin her birinde 200'er binden fazla tatar yaşamaktadır. Konuyla ilgili olarak Tatar Şurası Kazan Başkanı Marat Lotfillin Rusya'da tüm ulus kültür politikalarının kompakt şekilde yaşayan azınlığın bulunduğu yerlerde organize edilmekte ve gerçekleştirilmekte olduğuna dikkat çekerek bu durumu eleştirmektedir. Bunun yerine federal çapta Moskova merkezli yayınların gerekliliği ortaya koymaktadır.¹¹⁰

Farklı dillerde yayınlar yapılmasına izin verilmesine rağmen Federasyon merkezinin endişesi milli dillerdeki gazete ve dergilerin federalizmi zedeleyici yazılara ve yayın politikasına yer vermesidir.

Rusya Federasyonu içerisinde bundan başka yayın izni alarak bu ülede yayın yapan gazete Zamandır. Gazete Post Sovyet Toprakları üzerindeki Azerbeycan, Özbekistan, Kazakistan, Türkmenistan gibi ülkelerde yayını ile beraber Rusya Federasyonu başkenti Moskova'da 1997 yılında yayına başlamış ve 1999 yılında ekonomik krizden dolayı yayınıni durdurmuştur. Sıyası ve Kültürel gazete olarak basın bakanlığında kaydı yapılan gazete düşük tirajla çıkarılmıştır. Bundan başka gazete Federasyon içerisinde Tataristan ve Başkurdistan'da eğitim ve kültür yayını olarak faaliyette bulunmuştur. Nisan 1993'ten itibaren yayınlanan "Zaman Tataristan" başkent Kazan'da basılıp ülke geneline dağıtımı ve satışı yapılmıştır.

Yaklaşık 8.000 adet tirajı olan Tataristan Zaman, tabloid boyda ve siyah beyaz basımı yapılmıştır. Haftada bir cuma günleri yayınlanmıştır. Ülke geneli yayınlanan 15 gazete içerisinde en fazla satan 5. gazete konumuna ulaşan Zaman Tataristan, 14'ü Tatarca, 2'si Türkçe olmak üzere toplam 16 sayfadan oluşur. Mayıs 1993 yılında yayınlanmaya başlayan "Zaman Başkurdistan" ise Başkent Ufa'da basılarak ülke geneline dağıtımı ve satışı yapılmıştır. Yaklaşık 5.000 adet tiraja sahip olan Başkordistan Zaman, tabloid boyda, siyah beyaz olarak yayımlanmaktaydı. Haftada bir Cumartesi

¹¹⁰ <http://www.internews.ru/eim/august2002/ru.html>

günü yayın yapan gazetemiz, ülkede yayınlanmakta olan gazeteler içerisinde en fazla satan 6'ncı gazete konumundadır. 2'si Başkurtca, 12'si Rusça, 1'i Tatarca ve 1'i Türkçe olmak üzere toplam 16 sayfadır. Başkurdistan Zaman 2001 yılında yayınını durdurmuştur.

Yayınlarda iki kültürün yakınlaşmasına yönelik dil ve kültür alanındaki yayınları gazetenin önemli bölümünü oluşturur.

Bunlardan başka Rusya'da Türkçe yayınlanan yayınların arasında Perspektif dergisi gelir. 1996 kasımından bu yana Türkçe ve Rusça olarak yayımlanan dergi, Rusya ile Türkiye arasındaki siyasi, ekonomik, kültürel, turistik ve tarihi ilişkilerle ilgili makale, inceleme, mülakat ve çeviriler içermektedir. Yayıncı olarak Türkiye kaynaklı gazetelerin dış muhabirliğini yapan Hakan Aksay karşımıza çıkar. Yine aynı ekonomik sebeplerden dolayı dergi bir süre yayınını durdurmuştur. Ayrıca rusyaonline.com adlı Rusya haberleri içerikli internet yayını da aynı grubun yayınları arasına girer.

SONUÇ

I. Petro'nun çıkardığı ilk basılı gazete ile macerasına başlayan Rus basını şu yıllarda 3. asrını doldurduğu 21. yüzyılın ilk yıllarında batı medyası ile entegre olma yoluna girdiği gözlemlenir. Batı basınından yüz yıl kadar genç olsa da Rus basını geçirdiği etaplar itibari ile büyük tecrübelere sahip olmuştur. Bu dönem içerisinde üç ayrı rejimi görmüş. İki ihtilalli geçiş dönemi yaşamış üç ayrı rejimin tesiri altında hayatiyetini sürdürme durumunda kalmıştır. Bu süreç basını derinden etkilese de takip eden dönemler bir öncekinin izlerini hızlı bir şekilde silmeyi başarmıştır.

Çarlık rejiminin bitişi geçici basın özgürlüğünü ve ardından parti basının gelişimi getirmiş, daha sonra Bolşevik ihtilali ve tek parti basın dönemi başlamış glasnost ve sansürün kaldırılışı demokratik basın ve sermayenin elindeki basın en sonunda basının tekrar devlet kontrolüne girmesi ile Rus basını 21. yüzyılın başında 300 yıllık serüveni tamamlamıştır. Kısaca bahsedilen ve çoğu son yüzyıla sığılan bu değişim süreci Rus basınının devlet idare mekanizması ile beraber geçirdiği çeşitliliği gösterir. Ayrıca Rus basınının siyasi toplumsal çalkantılar ve olgular ile belirlendiğini ortaya koymaktadır.

300 yılı kapsayan süreç içerisinde yalnız rejimlerin etkisi değil, Birinci Petro'dan başlayarak, 2 Aleksandr, Lenin, Stalin Gorbachev ardından Yeltsin ve en son Putin yönetimi ile beraber ülke iktidarını elinde bulunduran yöneticilerin basının şekillenmesinde büyük rolü gözlemlenmiştir. Adı geçen idareciler bizzat kitle iletişim araçlarının yapısına devlet ile olan ilişkilerine yön vermişlerdir.

21. yüzyıla giren Rusya basını sansürün resmen kaldırılışının tarihinin geçtiği on yılı aşkın sürede geçmişe dönmeyeceğinin işaretlerini vermektedir. Uzun yıllar sansürle yaşayan gazeteciler oto sansürü kendileri ile özdeşleştirmişlerdir. Bunun ile beraber dönemin izlerini gazeteci ve yazarlar üzerinden süreç içerisinde atmaktadır. Üstelik kitle iletişim araçlarındaki hızlı değişim medyada çok sesliği pluralizmi beraberinde

getirmektedir. Özellikle elektronik medya ağındaki artış bunun ateşleyicisi olmaktadır. Federal yapıdaki Rusya için elektronik medya ayrı bir önem arz eder. Ekonomik yönden finans edilmesindeki kolaylık yeni elektronik medya organlarının artışına ve yerel idare organlarının maddi baskısından kurtuluşuna yol açmaktadır.

Bu gibi nedenlerden dolayı elektronik medyanın geleceğinden umutlu olan Rus yetkililer çok şeyler beklemektedirler. Ayrıca ulusal gazetenin yokluğu kendini hissettirmekte geniş coğrafyaya yayılan Rusya federasyonu topraklarında ulusal çapta yayın yapan gazetenin dolduramadığı fonksiyon Internet ağının gelişmesi ile ortaya konulacak elektronik basından beklenmektedir.

İmparatorlukları etkileyen Fransız ihtilali ve milliyetçilik akımları çok uluslu Rus İmparatorluğunu da tesiri altına almıştır. Türklerin aydınlanma ve milli bilinçlerini oluşturma süreçlerini oluşturma süreçleri 19. yüzyıla rastlar. Basın faaliyetleri ise 19. yüzyıl ikinci yarısında çıkan Ekinci gazetesi ile başlangıç noktasını bulur. Basın faaliyetleri içerisinde en önemli yeri Gaspıralı İsmail'in çalışmaları tutar. Türk halkları arasında ortak bir dil oluşturma gayretleri ve eğitim reformları Türki halkların aydınlanma tarihinde belirgin bir yere sahiptir. Basın faaliyetleri adına çıkarmış olduğu tercüman gazetesi tüm Türkçe yayınlar arsında hem yayın politikası hem de istikrarlı yayınları ile merkez konumda olmuştur. Bunun gibi uzun süreli yayın yapan Molla Nasreddin gibi mizah dergisi ve kadın dergilerinin bulunuşu çeşitlilik açısından Türkçe basının gelişmişliğini vurgular. Gazeteler Milli bilincin ve kültürün gelişmesine hizmet etmekle birlikte edebi eserler ve genel hakim kültüre ait haberlerin Rusça tercümelerine yer vererek Rus kültürünün sızmasına da sebep araç olmuşlardır

Rus basını ve Türkçe basın 1905 ihtilali ile rahatlamış nicelik bakımından artış göstermiştir. Her iki basın da Komünist rejim ile tek parti basını haline gelirken, en rahat ve çeşitlilik arz ettikleri dönem 1917 ihtilali Romanovların Çarlığı bıraktığı muvakkat(geçici) hükümet yönetiminde

demokratik basın n teliklerini taşır olmuşlardır. 6 ay kadar kısa süren bu dönemde çıkan gazete ve dergilerin sayısı ve çeşitliliği diğer dönemlerin genişliğine rağmen, Rus basını ve Türkçe basın için üzerine bir çok çalışmanın yapılmasına imkan sağlayacak kadar fazladır.

Rusya federasyonu kurulması ile beraber Rus yerel basını ile Türkçe basın aynı problemleri paylaşmaktadır. Ekonomik açıdan zayıf durumu nedeniyle yerel bütçeden desteğe muhtaç kalan basın yerel devlet yetkililerinin tesirinde yayınlarını sürdürmektedir. Demokratik basın, fonksiyonunu her ne kadar tamamiyle yerine getiremese de Türkçe basın kuruluşları, kültür ve dilin yaşatılmasında önemli görevleri yerine getirmektedirler. Bu yayınlarda kullanılan alfabede, Latin alfabesine geçme politikası izlenirken, Türkçe konuşulan dillerin yakınlաřmasına da yardımcı olacağı açıktır.

6. KAYNAKÇA

AKDES, Kurat Nimet. *Rusya Tarihi Başlağıçtan 1917'ye Kadar*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993.

AKPINAR. Yavuz. *Azeri Edebiyatı Araştırmaları*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1994.

AMİRHANOV, Ravil. *Tatarskaya Darevalutsionnaya Pressa V Kontekste "Vastok Zapad" (Rus Kültürü gelişimi örneğinde)*, Kazan, Tatarskoye Knijnoye İzdatelstva, 2002.

Başkordistan Kratkaya İntsiklopediya. Ufa, 1996.

BENNIGSEN, A. Lemercier-Quelquejay Ch. *La Presse et le Mouvement National chez les Musulmans de Russie avant 1920*, Paris, 1964.

BUYANOV, Mihail Anotoliyevic. *"Regionalnaya Pechat i Vlast: Prioriteti Vizaimodeystviyya v Usloviyah Sovremennoy Rossii"*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Rossiyskaya Akademiya, Moskva, 1999.

Doktrina Informatsionnoy Bezaposnosti Rossiyskoy Federatsii. Informatsiologiya, Moskva, 2000.

Entsiklopediya Jizni Rossiyskoy Jurnalistiki. Cild 1. İzdaniye Sayuza jurnalistov Rossii, Moskva, 1998.

Entsiklopediya Jizni Rossiyskoy Jurnalistiki. Cild 2.

ERŞAHİN. Seyfettin. *Türkistan'da İslam ve Müslümanlar*. İlahiyat Vakfı yayınları, Ankara, 1999.

ESIN, Boris İvanovic. *İstoriya Russkoy Jurnalistiki XIX Veka*. Vışaya Şkola, Moskva, 1989.

ESIN, Boris İvanovic. *İstoriya Russkoy Jurnalistiki*. Nauka, Moskva. 2000.

FEDOROVA A. V. ve V, TSİGLİNKO. *Informatsionniye Vızovi Natsionalnoy i Mejdunarodnoy Bezopasnosti*. Biblioteka Pir-Tsentra, Moskva, 2001.

HACALOĞLU-GÜPÜR, Terken. "Rusya'nın Federal Siyasi Yapısında Değişiklik" *Stratejik Analiz*, Ankara, 2000. Sayı 5.

GANKEVİÇ, Y. "Doğumunun 150. yılında Gaspıralı İsmail halkların diyalogunda bir öncü" Çev. Ercan YUVALI. *Diyalog Avrasya*, 2001.

GRABELNİKOV, A A., *Russkaya Jurnalistika Na Rubeje Tısayaçeletiy*. Rıp Holding, Moskva, 2000.

İLARIANOVA, T. ve İ, TİMOFEYEVA. *Vlast I Pressa K İstori Pravova Regulirovniya Otnosheniy 1700-1917*. Izdatelstvo RAGS, Moskova, 1999.

JUKOVSKIY. S, *Rossiya V İstorii Miravoy Tsivilizatsii IX-XX veki*. Şkolnaya Pressa. Moskva, 2000.

KUZNETSOV, İ V. *İstoriya Otechestvennoy Jurnalışstiki Hrestomatiya 1917-2000*, Flinta, Moskva. 2001

KUZNETSOV, I. V. *İstoriya Otecestvennoy Jurnalistiki Dooktyabrskoy Period.* Moskova, 1990.

LANDAU, Jacob. *Pan İslam Politikaları İdeoloji ve Örgütlenme*, Çev. Nigar BULUT, İstanbul: Anka Yayınları, 2001.

LEE, Peterson. "Başkan Putin ve İcraatları Rusya'da Eskiye Dönüş Olarak Kabul Edilebilir mi?", *Avrasya Dosyası*, Cilt:6, sayı: 4, 2001.

MAHONINA, S. Y. "Russkiye İmperatorı i Russkaya Jurnalistika" *Materialı Mejdunaradnova kongresa* , Moskva, 2002.

Materialı Mejdunaradnova Kongresa 2002, Moskva

MEMMEDOV, Memmed. "Azerbaycan basının Dünü Bugünü". Seminer Konuşmaları, http://www.byegm.gov.tr/seminerler/tunceli_ix/tunceli_10.htm 03,03,2003

Musulmanskaya Pechat Possıı v 1910 Godu. The Society For Central Asian Studies, No 12, Oxford, 1987.

NEÇKİNA, M. V. *Dekabristi.* Izdatelstvo Nauka. Moskva, 1992.

NEVZGODİNA, I. V. *Navigator Rossiyskova Interneta- Sredstva Mossovoy Informatsii.* GTsNTI, Moskva, 2000.

OBA Ali Engin, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, İmge Yayınları, Ankara, 1995.

OSMANOVA, Dilara. "Die Tatarische Presse 1905-1918: Quellen, Entwicklungsetappen und Quantitative Analyse". *Muslim Culture in Russia and central Asia From the 18 th to the erly 20th Centuries*. Berlin, 1996.

OVSEPYAN, R. P., *V Labirentah İstorii Oteçestvennoy Jurnalistiki*. İzdatelstva Rip Holding, Moskva, 2000.

POLONSKAYA, "Vzglad iz Rossii", *Vastok xx Vek İslam v Sng*, (M. Institut Vostokovedeniya, 1997)

RESNYANSKAYA, L. ve İ. D. FOMİÇEVA. *Gazeta Dlya Vsey Rossii*. İkar, Moskva, 1999.

STİVİÇ, L. G. *Fenomen Jurnalizma*. İzdatelstva İkar, Moskva, 2000.

Tatarskiy İntsiklopediçeskiy Slovar. Tatarskoye Knijnoye İzdatelstvo, Kazan, 1999.

TOBOLTSEVA. "Totalirizm I jurnalistika", *Materialı Mejdunaradnova Kongresa 2002*, Moskva.

VARAŞILOV, V. V. *İstoriya Jurnalistiki Rossii*. Sn Petersburg, 2000.

YESİN, Boris ve İvan KUZNETSOV, *Trista Let Oteçestvenniy jurnalistiki (1702-2002)*. izdaelstva Moskovskova Universiteta, 2002.

YUROVSKİY, A.Y. *Televizionnaya Jurnalistika*. İzdatelstva Mgu, Moskva, 1998.

ZAPADOVA, A. V. *İstoriya Ruskoy Jurnalistiki xviii-xix Vekov*. Gosudarstvennoye İzdatelstvo Bıvşaya Şkola, Moskva, 1963.

ZASURSKIY, Yasin. *İstoriya Peçati Antologiya*. Moskva, 2001

ZASURSKIY, İvan. *Mass Media Vtaroy Respubliki*. Izdatelstva Mgu, Moskva, 1999.

ZASURSKIY, İvan. *Rekonstruktsiya Rossii Mass Media i Politika v 90-e*. Izdatelstva Mgu, Moskva, 2001.

ZASURSKIY, Y. ve V. VARTANOVA. *Ot knigi Do İnterneta*. Izdatelstva Moskovskova Universiteta, Moskva, 2000.

ZASURSKIY, Yasin. *Sredstva Massovoy Informatsii Postsovetskoı Rossii*, Aspekt Press, Moskva, 2002.

Yasin ZASURSKIY: "Desyat Let Svabodı Peçati v Rossii", *Vestnik Moskovskova Universiteta- Jurnalistika*, 1 (Ocak,2001)

ZASURSKIY ve V, ŞKODİN. *Sistema Sretsva Massovoy Informatsii Rossii*. Aspekt Press, Moskva, 2001.

ZENKOVSKIY Serge. *Rusya'da Türkçülük ve İslam*. Çev. Ali Nejat ONGUN, Ankara: Günce Yayıncılık, 2000.

WILLIAMS, Brian. "İsmail Gaspıralı'nın Mirasını Yeniden Yorumlamak"
Çev. Bülent TANATAR.

www.ismailgaspirali.org/ismailgaspirali/yazilar/bwilliams.htm 02,02,03

<http://www.ismailgaspirali.org/>

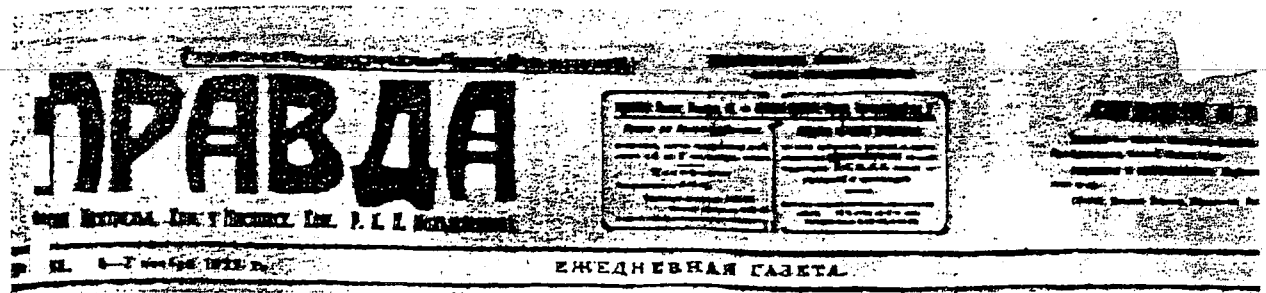

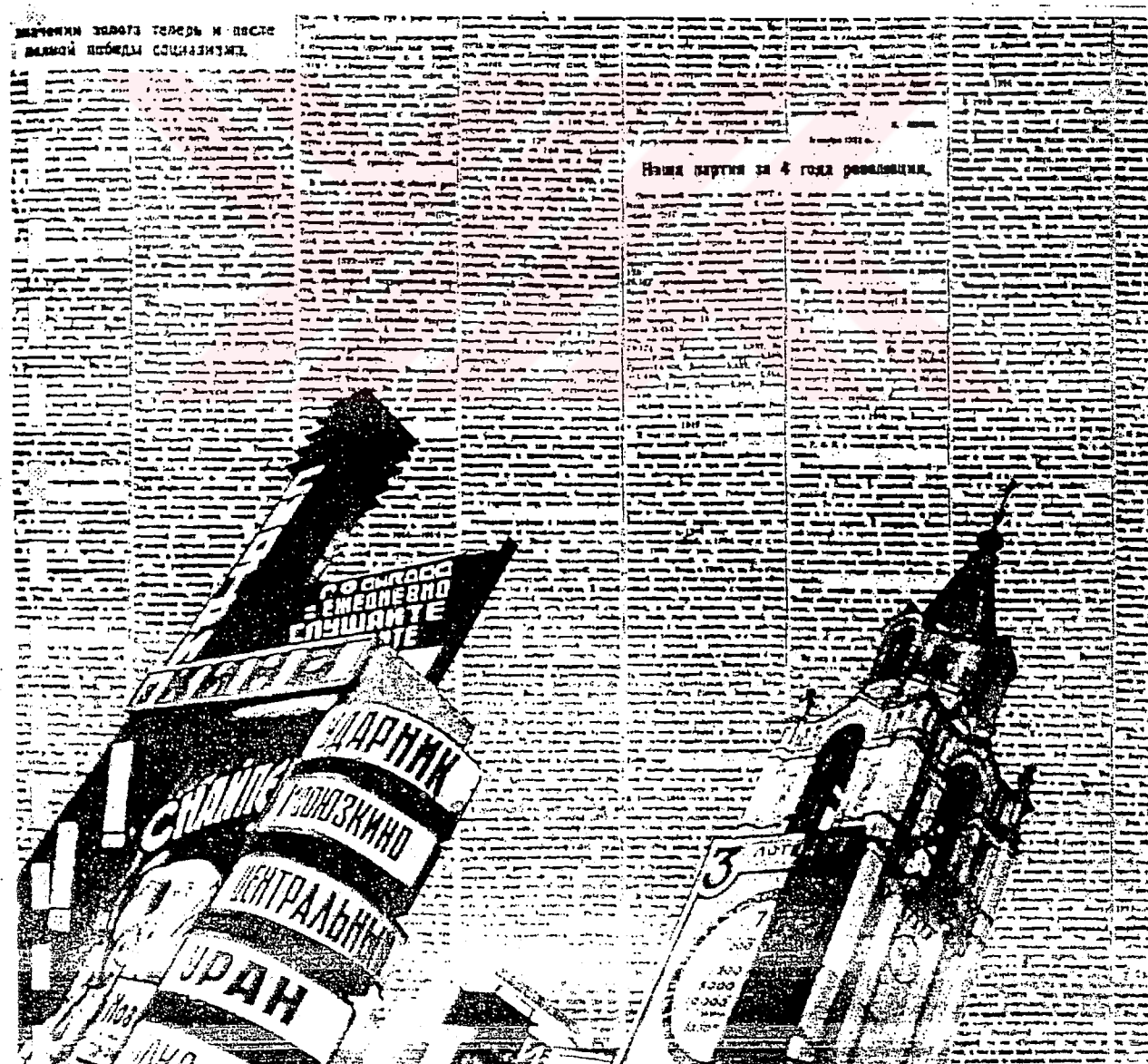

SOVYET BASINI (1917-1990)

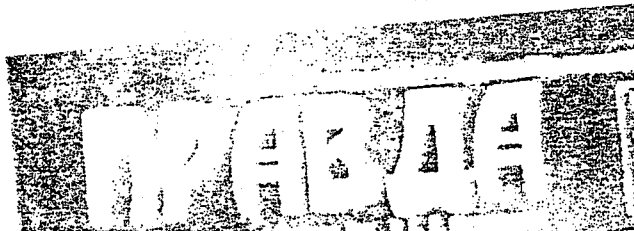

КУЛЬТУРА и ЖИЗНЬ

Газета Управления пропаганды и агитации Центрального Комитета ВКП(б)

СОВЕТСКАЯ КУЛЬТУРА

ОРГАН МИНИСТЕРСТВА КУЛЬТУРЫ СССР

За рубежом

ПРОЛЕТАРИИ ВСЕХ СТРАН, СОЕДИНЯЙТЕСЬ!
СССР

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЖИЗНЬ

Ежедневная газета Высшего Совета Народного Хозяйства и Народных Комиссариатов: Финансов, Продовольствия, Торговли и Промышленности.

Выходит в Москве с 4 ноября 1918 г.

СОВЕТСКАЯ РОССИЯ

ОРГАН ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМИТЕТА КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ СССР

Пролетарии всех стран, соединяйтесь!

КРАСНАЯ ЗВЕЗДА

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ ОРГАН НАРОДНОГО КОМИССАРИАТА ОБОРОНЫ СОЮЗА ССР

МОСКОВСКИЕ НОВОСТИ

СЕЛЬСКАЯ ЖИЗНЬ

га Центрального Комитета КПСС

СТРОИТЕЛЬНАЯ ГАЗЕТА

Пролетарии всех стран, соединяйтесь!

орган Центрального Комитета Совета Министров СССР по делам строительства

Социалистическая ИНДУСТРИЯ

Газета
Центрального
Комитета
КПСС

Советский СПОРТ

Орган Государственного Комитета СССР по физической культуре и спорту и ВЦСПС

ИЗДАЕТСЯ С 1924 г.

RECEIVED

97366
51
J. 113 County
1866

SECRET - CONFIDENTIAL

NOCTURNAL

MEMORANDUM FOR THE RECORD

SUBJECT: [Illegible]

[Illegible text follows, consisting of several paragraphs of typed notes.]

Dated: [Illegible] at [Illegible]

By: [Illegible Signature]

In Witness Whereof, I have hereunto set my hand and the seal of said office, this [Illegible] day of [Illegible], A.D. 19[Illegible].

[Illegible Stamp]

ЕСТЬ МЕТРО!

Quinn, J. (1997). *Threatened and Endangered Species: How the Endangered Species Act Protects Them*. Washington, D.C.: American Bar Association.

ПРЕДЪЛЪЖА

[illegible]

ПРАЗДНИК СТУДЕНТЫ
И ВСЕХ СТРАН

1. The first step in the process is to identify the problem or issue that needs to be addressed. This involves gathering information and understanding the context of the problem.

2. Once the problem is identified, the next step is to define the objectives and goals of the project. This helps to clarify what needs to be achieved and provides a clear direction for the team.

3. The third step is to develop a plan or strategy to address the problem. This involves breaking down the problem into smaller, manageable tasks and determining the resources needed to complete each task.

4. The fourth step is to implement the plan. This involves putting the strategy into action and monitoring progress regularly to ensure that the project is on track.

5. Finally, the fifth step is to evaluate the results of the project. This involves assessing the outcomes against the objectives and goals and identifying any areas for improvement.

RESPECT

ПРАЗДНИК МОЛОДОСТИ
И СИЛЫ

12
KODAK
1937 L.

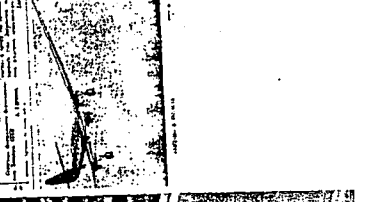
Сегодня в 4 часа мы выехали из Москвы в район НТ-25 в направлении

БЕСПОСАДОЧНЫЙ ПЕРЕЛЕТ МОСКВА — СЕВЕРНЫЙ ПОЛЮС — СЕВЕРНАЯ АМЕРИКА

[illegible]

СОВЕТСКО-ТУРЕЦКАЯ

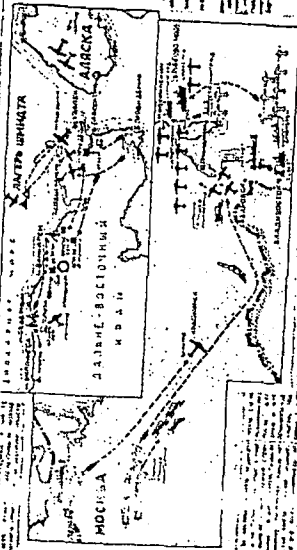
[illegible][illegible]

ПРАВДА

Орган ЦК ВКП(б) и СНК СССР
Выходит 1 раз в день, кроме воскресенья и праздничных дней

Открытое письмо рабочих, рабочих, инженеров и служащих
"Красного флота" членам и героям-летчикам.

Вот что пишет о нас
Вот что пишет о нас

АВТРА ЧЕЛЮСКИНЦЫ ПРИЕЗЖАЮТ В МОСКВУ

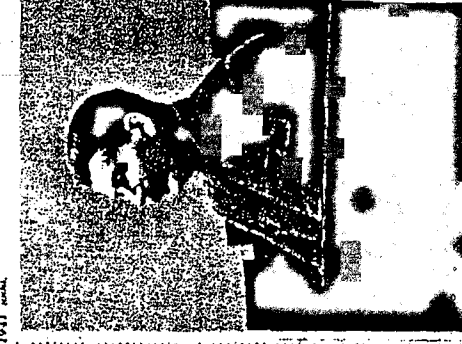
СООБЩЕНИЕ РАБОТНИКОВ ПОДСОЗНАНИЯ
О РАБОТЕ ЧЕЛЮСКИНЦЫ

ПРАВДА

Орган ЦК ВКП(б) и СНК СССР
Выходит 1 раз в день, кроме воскресенья и праздничных дней

Выступление по радио
Председателя Государственного Комитета Обороны
И. В. СТАЛИНА.

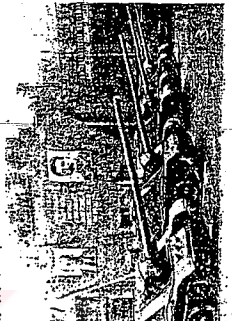

ПРАВДА

Орган ЦК ВКП(б) и СНК СССР
Выходит 1 раз в день, кроме воскресенья и праздничных дней

Знамя победы
Возвращено из Берлина

Знамя победы
Возвращено из Берлина

RUSYA FEDERASYONU BASINI

МЕДИЦИНСКАЯ
газета

МЕСТНЫЕ
ВЕСТИ

МОСКОВСКАЯ
ПРАВДА

МОСКОВСКИЙ
АВТОМОБИЛЬ

ММК

НЕЗАВИСИМАЯ

НОВАЯ
газета

ОЗОН
газета

ПЕРВЫЕ
ФАКТЫ

ВЕЩАНИЕ
МОСКВЫ

ДОЛГОС

ДЕЛОВОЙ МИР
BUSINESS WORLD

ИЗВЕСТИЯ

КОМСОМОЛЬСКАЯ
ПРАВДА

КУЛЬТУРА

КУРАНТЫ

ЛИТЕРАТУРНАЯ
газета

ПРАВДА

Российские вести

СЕГОДНЯ

СП. ОБЩИЙ
РЫНОК

СОВЕРШЕННО
СЕКРЕТНО

Труд

ЭКОНОМИКА
И ЖИЗНЬ

ИЗВЕСТИЯ

Газета выходит с марта 1917 года • 2 ноября 1996 года, суббота • № 204 (24815)

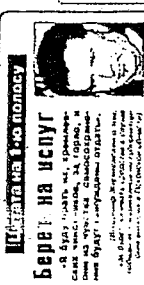

Ужель тот самый Березовский?

В Москве, на территории бывшего завода «Красная Звезда», в здании, которое раньше принадлежало Министерству обороны, открылся новый бизнес-центр. В нем, как сообщают источники, будет находиться штаб-квартира новой структуры, которую называют «Березовский». Это, как полагают, будет связано с деятельностью Бориса Березовского, который, как известно, недавно вернулся из Великобритании. В новом здании, которое имеет вид современного офиса, будут находиться, как сообщают, кабинеты для приема посетителей, а также помещения для хранения документов. В настоящее время в здании ведутся работы по ремонту и благоустройству территории. Ожидается, что к концу ноября работы будут завершены, и здание будет готово к работе.

Гельмут Коль пригласит Бориса Ельцина закончить пачечку в Германии

Визит канцлера Германии Гельмута Коля в Москву в конце ноября будет завершением длительного периода переговоров между двумя лидерами. Как сообщают источники, Колю предстоит не только встретиться с Ельциным, но и провести ряд переговоров с членами правительства и представителями общественности. В ходе визита Колю предстоит обсудить вопросы сотрудничества между двумя странами, а также вопросы безопасности и стабильности в Европе. Визит Коля в Москву будет одним из последних мероприятий в рамках его официального визита в Россию. После завершения визита Колю предстоит вернуться в Германию, где он будет продолжать свою работу на посту канцлера.

Берет на испуг Подпи дастся а уникальн 3-комнатн квартира

В Москве, в центре города, в районе Патриарших прудов, находится уникальная квартира. Эта квартира имеет площадь в 150 квадратных метров и состоит из трех комнат. В квартире есть все необходимое для комфортной жизни, включая мебель, технику и сантехнику. Квартира находится в очень хорошем состоянии и готова к заселению. Если вы хотите приобрести такую уникальную квартиру, то вам нужно связаться с агентством по недвижимости, которое занимается продажей этой квартиры. Агентство находится по адресу: Москва, Патриаршие пруды, дом 10. Контактный телефон: 123-45-6789.

В Москве, в центре города, в районе Патриарших прудов, находится уникальная квартира. Эта квартира имеет площадь в 150 квадратных метров и состоит из трех комнат. В квартире есть все необходимое для комфортной жизни, включая мебель, технику и сантехнику. Квартира находится в очень хорошем состоянии и готова к заселению. Если вы хотите приобрести такую уникальную квартиру, то вам нужно связаться с агентством по недвижимости, которое занимается продажей этой квартиры. Агентство находится по адресу: Москва, Патриаршие пруды, дом 10. Контактный телефон: 123-45-6789.

ИЗВЕСТИЯ

Газета выходит с марта 1917 года • 2 ноября 1996 года, суббота • № 204 (24815)

ИЗВЕСТИЯ

Газета выходит с марта 1917 года • 2 ноября 1996 года, суббота • № 204 (24815)

ИЗВЕСТИЯ

Газета выходит с марта 1917 года • 2 ноября 1996 года, суббота • № 204 (24815)

ИЗВЕСТИЯ

Газета выходит с марта 1917 года • 2 ноября 1996 года, суббота • № 204 (24815)

ТРУД

4 - 10 октября 1996 года

Газета выходит с марта 1917 года • 2 ноября 1996 года, суббота • № 204 (24815)

2.674.153-М БУДЕШЬ? МЫ ГОЛОСУЕМ ЗА "ТРУД"!

НАШ ТИРАЖ СЕГОДНЯ 2.674.152 ЭКЗЕМПЛЯРА

Газета выходит с марта 1917 года • 2 ноября 1996 года, суббота • № 204 (24815)

КАК В ВОДУ КАНУЛ СЕЙНЕР

Вчера в море у берегов США затонул сейнер. В нем находились 12 человек. Причины аварии пока неизвестны.

НИКОЛЬ КИДМАН

Австралийская актриса. В кино она бесподобна. А в жизни? Популярная актриса.

ПЕРЕСМЕШНИК

Анекдоты "БЕЛОГО ПОПУГАЯ". Самые смешные анекдоты.

ДЕТСКАЯ КОМНАТА

Мой ребенок вор? Не может быты для родителей и малышей.

то вы
шь, т.
...ауд., ...а до
...а до

25 ноября 1994 года
№ 4

ЗАРЕГИСТРИРОВАНА СПЕЦИАЛЬНЫМ РЕШЕНИЕМ
МИНИСТЕРСТВА ПЕЧАТИ И ИНФОРМАЦИИ РОССИИ
20 АВГУСТА 1991 ГОДА. РЕГ. № 1054

ДИМЫ НЕТ. ОСТАЛЬНОЕ БЕЗ ИЗМЕНЕНИЙ

[illegible]

3. **ПРИНЦИПЫ СУДИЩА ОБЪЕДИНЕНИЯ** ГОТОВЯЩИХСЯ
 ЛИДЕРОВ И УСТАНАВЛИВАЮТ МИРОВОЙ РЕКОРД
 по количеству участников. Впервые в истории
 чемпионатов мира по фигурному катанию
 в мужском одиночном катании, парном катании
 и женском одиночном катании участвуют
 более 100 спортсменов из 30 стран. Впервые
 в истории чемпионатов мира по фигурному
 катанию в мужском одиночном катании
 участвуют более 100 спортсменов из 30 стран.
 Впервые в истории чемпионатов мира по
 фигурному катанию в парном катании
 участвуют более 100 спортсменов из 30 стран.
 Впервые в истории чемпионатов мира по
 фигурному катанию в женском одиночном
 катании участвуют более 100 спортсменов
 из 30 стран. Впервые в истории чемпионатов
 мира по фигурному катанию в мужском
 одиночном катании участвуют более 100
 спортсменов из 30 стран. Впервые в истории
 чемпионатов мира по фигурному катанию
 в парном катании участвуют более 100
 спортсменов из 30 стран. Впервые в истории
 чемпионатов мира по фигурному катанию
 в женском одиночном катании участвуют
 более 100 спортсменов из 30 стран.

ДМИТРИЙ ХОЛОДОВ, ЖУРНАЛИСТ И СКАЗОЧНИК

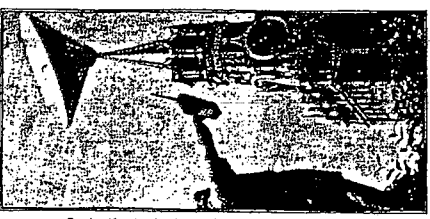
[illegible]

РОССИЙСКАЯ ГАЗЕТА

Выпуск выходного дня

СОГЛАСИЕ И ПРИМИРЕНИЕ — РОССИИ!

Историческая справедливость требует того, чтобы именно в день Октябрь, некогда расколотивший Россию, была подведена черта под разногласиями прошлого. У всех россиян — общее будущее. Во имя него пусть утвердятся в нашей стране мир и взаимопонимание! Указ Президента о Дне согласия и примирения — на стр. 2.

Наше время

Комсомолец

Газета выходит с 15 апреля 1921 года

Около века

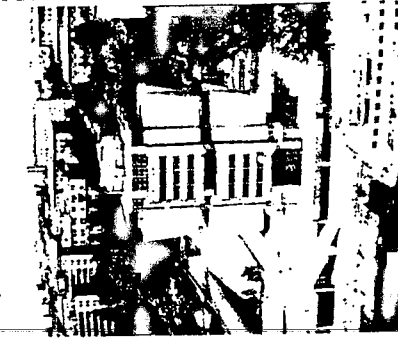
события в экономике, политике, социальной жизни, региональной информации, сообщениях, репортажах о том, как и чем живет область. Проблемы, которые стоят перед Сталинградом, перед нашей страной, перед нашим миром.

«Власть»

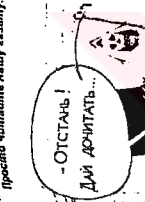
Юность, нас подвигая публикует все официальные документы. Постановления Указа, Законы, решения, постановления, распоряжения, указы, постановления. Принимая в редакции срок после принятия Советского Союза в организации. Выходит в виде приложения к газете.

«Отечественно»

более современная информация

Если вы на ходу не спите, то и в метро читайте нашу газету.

Отстань! Дай дочитать...

«Наше время»

БЕЗУСЛОВНЫЙ ЛИДЕР

среди региональной прессы, потому что:

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

«Наше время»

МОСКОВСКИЕ НОВОСТИ

ЕЖЕНЕДЕЛЬНАЯ ГАЗЕТА

Дело вкуса

Нас не надо любить — нас надо читать

МОСКОВСКИЕ НОВОСТИ

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

— это газета, которую читают миллионы людей

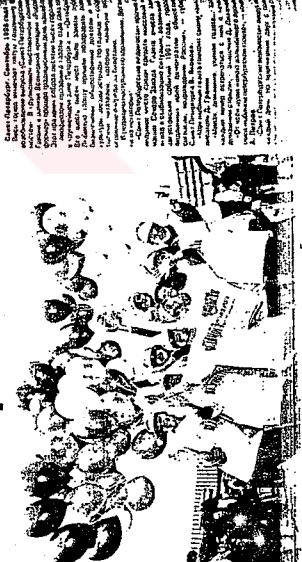
— это газета, которую читают миллионы людей

САНКТ-ПЕТЕРБУРГСКИЕ ВЕДОМОСТИ

18 023 С. Петербург

Фондана, 59

В городе — праздник

Мы были первыми

Самые первые в мире

Самые первые в мире

Самые первые в мире

Самые первые в мире

Самые первые в мире

Самые первые в мире

Самые первые в мире

Самые первые в мире

Самые первые в мире

Самые первые в мире

Самые первые в мире

Самые первые в мире

Самые первые в мире

Самые первые в мире

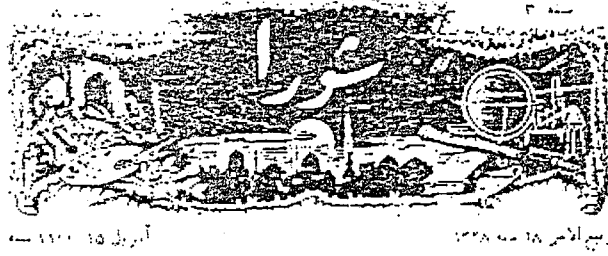

TAN YILDIZI GAZETESİ

[illegible][illegible][illegible]

۱۹۱۱
 ۱۹۱۲
 ۱۹۱۳
 ۱۹۱۴
 ۱۹۱۵
 ۱۹۱۶
 ۱۹۱۷
 ۱۹۱۸
 ۱۹۱۹
 ۱۹۲۰
 ۱۹۲۱
 ۱۹۲۲
 ۱۹۲۳
 ۱۹۲۴
 ۱۹۲۵
 ۱۹۲۶
 ۱۹۲۷
 ۱۹۲۸
 ۱۹۲۹
 ۱۹۳۰
 ۱۹۳۱
 ۱۹۳۲
 ۱۹۳۳
 ۱۹۳۴
 ۱۹۳۵
 ۱۹۳۶
 ۱۹۳۷
 ۱۹۳۸
 ۱۹۳۹
 ۱۹۴۰
 ۱۹۴۱
 ۱۹۴۲
 ۱۹۴۳
 ۱۹۴۴
 ۱۹۴۵
 ۱۹۴۶
 ۱۹۴۷
 ۱۹۴۸
 ۱۹۴۹
 ۱۹۵۰
 ۱۹۵۱
 ۱۹۵۲
 ۱۹۵۳
 ۱۹۵۴
 ۱۹۵۵
 ۱۹۵۶
 ۱۹۵۷
 ۱۹۵۸
 ۱۹۵۹
 ۱۹۶۰
 ۱۹۶۱
 ۱۹۶۲
 ۱۹۶۳
 ۱۹۶۴
 ۱۹۶۵
 ۱۹۶۶
 ۱۹۶۷
 ۱۹۶۸
 ۱۹۶۹
 ۱۹۷۰
 ۱۹۷۱
 ۱۹۷۲
 ۱۹۷۳
 ۱۹۷۴
 ۱۹۷۵
 ۱۹۷۶
 ۱۹۷۷
 ۱۹۷۸
 ۱۹۷۹
 ۱۹۸۰
 ۱۹۸۱
 ۱۹۸۲
 ۱۹۸۳
 ۱۹۸۴
 ۱۹۸۵
 ۱۹۸۶
 ۱۹۸۷
 ۱۹۸۸
 ۱۹۸۹
 ۱۹۹۰
 ۱۹۹۱
 ۱۹۹۲
 ۱۹۹۳
 ۱۹۹۴
 ۱۹۹۵
 ۱۹۹۶
 ۱۹۹۷
 ۱۹۹۸
 ۱۹۹۹
 ۲۰۰۰
 ۲۰۰۱
 ۲۰۰۲
 ۲۰۰۳
 ۲۰۰۴
 ۲۰۰۵
 ۲۰۰۶
 ۲۰۰۷
 ۲۰۰۸
 ۲۰۰۹
 ۲۰۱۰
 ۲۰۱۱
 ۲۰۱۲
 ۲۰۱۳
 ۲۰۱۴
 ۲۰۱۵
 ۲۰۱۶
 ۲۰۱۷
 ۲۰۱۸
 ۲۰۱۹
 ۲۰۲۰
 ۲۰۲۱
 ۲۰۲۲
 ۲۰۲۳
 ۲۰۲۴
 ۲۰۲۵
 ۲۰۲۶
 ۲۰۲۷
 ۲۰۲۸
 ۲۰۲۹
 ۲۰۳۰

[illegible]

15.4.1916.

سُرَرَادِر رالو غ حاد دیر

ŞURA GAZETESİ

15.4.1916.

مِلّیّہ کلام

MOLLA HASRETTİN DERGİSİ İLK SAYI İLK SAYFASI

YALT-YULT
DERGISI

[illegible]

YASIN DERGİSİ

[illegible]

MEKTEP DERGISI

مکتبہ

AMIRHANOV'UN
TOLSTOV'A
MEKTUBU

۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱
 ۴۷۲
 ۴۷۳
 ۴۷۴
 ۴۷۵
 ۴۷۶
 ۴۷۷
 ۴۷۸
 ۴۷۹
 ۴۸۰
 ۴۸۱
 ۴۸۲
 ۴۸۳
 ۴۸۴

ANG DERGISI

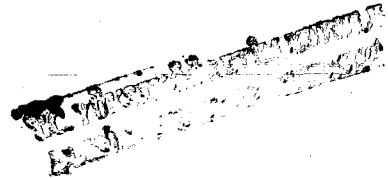

ÖZET

Çar I.Petro'nun girişimi ile çıkarılan *Vedomosti* gazetesi Rus basınının başlangıcını teşkil eder. Rus basını farklılık göstererek devlet eli ile hayata geçmiş ve Çar, basının şekillenmesinde doğrudan etkili olmuştur. Feodalizmden meşruti monarşie geçiş, basın faaliyetlerini hızlandırmıştır. 1905 İhtilali'yle Çarın verdiği tavizler ülkede Rusça basınıyla birlikte Türkçe basın faaliyetini de artırmıştır. Ülkede yaşayan Türklerin aydınlanma ve modernleşme eğilimlerini gazete ve dergiler yoluyla duyurduğu görülür. 1917 Ekim İhtilali'ne kadar olan süre, Türkçe basın için altın dönem sayılır.

Ekim devrimiyle oluşturulan geçici hükümet döneminde, basın alanında sayı ve tematik olarak büyük bir patlama yaşanmıştır. Bolşevik İhtilali'ne kadar olan altı aylık sürede basındaki bu gelişme kesintiye uğramış ve yıllarca sürece karanlık bir döneme girilmiştir. Sovyetlerin yıkılması ile birlikte gerçeğe dayanan ve tarafsız bilgilerin egemen olduğu bilimsel çalışmalar bu sahada ortaya çıkmıştır. Sovyet yönetiminin kurulmasıyla ideolojik parti basını oluşmuş ve basın Sovyetlerin dağılmasına kadar faaliyetini Komünist Parti erkinin altında sürdürmüştür.

Glasnost ve Perestroyka politikalarının gerçekleşmesinde basın önemli bir unsurdur. Medya yayınları ciddi programların hayata geçtiği alanlar olarak karşımıza çıkar. Sansürü kaldıran basın kanunundan sonra medya araçları, başında bulunan yayıncı ve redaktörlerin eline geçmiştir. İki yıl kadar süren gazetecilerin altın dönemi ekonomik sebepler ile son bulmuştur. İktisadi nedenler zor durumdaki basının, büyük sermaye kesiminin kontrolüne geçmesine zemin hazırlanmıştır. Daha sonra basının bu sermaye kesiminin propaganda aracı olarak ortaya çıktığı görülür. Vlademir Putin'in iktidara gelişiyle birlikte, basını elinde bulunduran siyasallaşmış sermaye kesimine karşı yapılan önemli operasyonlar sonucunda basın, büyük oranda devlet kontrolü altına girmiştir.

ABSTRACT

The beginning point of Russian press is the Vedomosti newspaper which was published by the studies of Czar Pedro I.. The Russian press had shown a difference: it has started its life by the Russian government and Czar was effective to give a shape to the Russian press. During the pass from feudalism to conditional monarchy the facilities of the press increased its speed. The concessions which had given by the Czar with the revolution 1905 gave chance to the Turkish press to increase its facilities with the Russian press. It has seen that the Turkish people satisfy their need by the newspapers and magazines which are about information and becoming more modern people . The period till the 1917 revolution was the golden age for the Turkish press.

During the new government which was established with the revolution of October there had been an increase in the number of the range of the press. During this period until the Bolshevik Revolution the developments about the press stopped and press entered to a dark a age which will go on years. With the end of the Soviet Union scientific studies appeared which depends on the truth and the information which are objective. By the establishment of ideological party at Soviet Union press become active and until the end of Soviet Union, press made its facilities under the Communist party government.

Press was one of the important factor during the manner of the policies of Glanost and Perestroyka. We faced the media as the programs which are serious in the range of life. The golden age which continued two years was ended because of the economical causes. The economical situations prepared a range for the huge capital owners to get the power of the media. Later it has seen that the capital owners used media as a toll for propaganda. After Vilademir Putin the organizations against the politicised Money owners change the way of the media and the government had taken the control of the media.